

Kaja Plado ■ Krista Sunts

EESTI KEELE

LUGEMIK-TÖÖRAAMAT

9. klassile
1. osa

Kaja Plado ■ Krista Sunts

EESTI KEELE

LUGEMIK-TÖÖRAAMAT

9. klassile
1. osa

2017

Kaja Plado, Krista Sunts

Eesti keele lugemik-tööraamat 9. klassile. 1. osa

Lugemik-tööraamat sobib õpilastele, kes õpivad põhikooli lihtsustatud riikliku õppekava lihtsustatud õppe tasemel, õpilastele, kellele on rakendatud individuaalne õppekava (IÕK), muukeelsetele õpilastele ning kasutamiseks põhikooli riikliku õppekava järgi õppijate õppe diferentseerimisel.

Retsenseerinud *Piret Soodla, Merle Varik*

Toimetanud *Airi Kapanen*

Tehniliselt toimetanud *Airi Kapanen*

Kujundanud ja küljendanud *Puffet Invest OÜ*

Viitamata fotod ja illustratsioonid *Shutterstock*

Kaane foto *Shutterstock*

Kaane kujundanud *Puffet Invest OÜ*

Raamatu väljaandmist on toetanud Haridus- ja Teadusministeerium.

Kõik õigused kaitstud. Igasugune autoriõigusega kaitstud materjali ebaseaduslik paljundamine ja levitamine toob kaasa seaduses ettenähtud vastutuse.

Autoriõigus: SA Innove, autorid 2017

ISBN 978-9949-575-33-6 (komplekt)

ISBN 978-9949-575-34-3 (kogu teos)

ISBN 978-9949-575-39-8 (PDF: kogu teos)

ISBN 978-9949-575-35-0 (1. osa)

ISBN 978-9949-575-36-7 (PDF: 1. osa)

ISBN 978-9949-575-37-4 (2. osa)

ISBN 978-9949-575-38-1 (PDF: 2. osa)

ISBN 978-9949-575-30-5 (trükis)

ISBN 978-9949-575-31-2 (PDF)

Trükiettevalmistus

OÜ Puffet Invest

Mõisa 4, 13522 Tallinn

www.puffet.ee

Trükitud

OÜ Puffet Invest

Mõisa 4, 13522 Tallinn

www.puffet.ee

Sisukord

Meie jõud on me minevik	5
Meie jõud. J. Kärner	5
Tasuja. E. Bornhöhe	6
Kordamine: E. Bornhöhe elu ja looming	24
Albert Kivikas. Katkend romaanist „Nimed marmortahvil“	26
Nimed marmortahvil. Katkend filmistsenaariumist	29
Ahase jaoks lõpeb vabadussõda. A. Kivikas	33
Nimed marmortahvil: raamat ja film H. Grabbi	37
Kordamine: koolipoiste sõjatee A. Kivikase romaanis	38
Õnnetus jõel. J. Parijõgi	39
Erivajadus ei tee kedagi teistest halvemaks. K. Tilk	45
Kisendad, kodumaa! K. Lepik	49
Lapsena Siberisse. M. Arm	50
Sõda oli Ami noorusaeg ja teistsugust polnud kusagilt võtta. M. Ernits	58
Mu noorim õde. J. Smuul	64
Seitsmes rahukevad. V. Luik	66
Raamatukogus	66
Minu raadio	72
 On aeg selg sirgu lüüa ...	 78
Koit. T. Mägi	78
Maipühad 1962: sinimustvalge lipp täitevkomitee katusel. A. Lõhmus	80
Lipu lugu	84
Silmaades taevas ja meri. A. Rõuk	87
Eduard Wiiralt – rahvusvaheliselt kõige tuntum eesti kunstnik	89
Lamav tiiger. L. Promet	92
Lennart-Georg Meri	95
Lood Lennartist. L. Ots	96
Sest mõte ühisest teekonnast ei kao ... R. Meri	100

Meenutame õpitut	103
Kuulamisülesanded	107
Soovitusi töötamiseks 9.klassi „Lugemik-tööraamatuga“	110
Viited kasutatud allikatele	111
Viited lisamaterjalidele	112
Viited fotodele	112

1 MEIE JÕUD ON ME MINEVIK

Meie jõud

Jaan Kärner

- 1 Meie jõud on me kodumaa mulla,
kodumaastiku põline jõud:
viljapõllud, mis päikesekullas,
vihmapilvede vaikne sõud.
- 2 Meie jõud on me minevik, mida
keegi meilt ära võtta ei saa:
esi-isade sangarlik rida,
Jüriöö tuled ja Tasuja.
- 3 Meie jõud on me taevavõlvi
sära sügav ja sinine,
läbi kasvava lapsepõlve
karmid talved ja koolitee.
- 4 Meie jõud on me Tartu,
me Tallinn –
palju õisi, päikest ja vett, –
lodjad Emajõel udus hallis,
mere poolt Toompea siluett.

Meie jõud on kõik, mida andnud
koduarmastus ülim ja karm.

1. Leia luuletusest ja kirjuta, mis on luuletuse autori arvates eestlastele tähtis.

kodumaa muld

.....

.....

.....

.....

**2. Luuletuses on nimetatud Tasujat ja jüriööd esivanemate sangariteks.
Uuri järele ja kirjuta lühivastused.**

1. Millal toimus Jüriöö ülestõus?
2. Millal on jüripäev?
3. Miks nimetatakse seda aprillipäeva jüripäevaks?

3. Räägi, mida sa tead jüripäeva

- kommetest vanal ajal?
- tähistamisest tänapäeval?

Tasuja

Eduard Bornhöhe

Katkendid jutustusest „Tasuja“

„**Tasujas**“ (ilmus 1880. a) on kirjeldatud 14. sajandi sündmusi Harjumaal. Bornhöhe kirjutas „Tasuja“ 17-aastasena. Tema soov oli luua eesti soost kangelane, kes oskab mõõka kasutada, võõraid keeli lugeda ja neidude südameid vallutada. Teated 1343. aasta Jüriöö ülestõusu kohta sai Bornhöhe Liivimaa kroonikast. Kirjanik sidus teated suurest mässust nooruki unistusega kangelaseks saada. Tulemuseks oli eesti esimene ajalooline jutustus.

Loo peategelane on talupoeg Jaanus, kellest saab üks ülestõusu juhtidest – Tasuja. Jaanuse vanaisa ja isa Tambet olid vabad talupojad. Tambet sai hästi läbi Lodijärve lossihärraga ja Jaanus sõbrunes härraste laste Emiilia ja Oodoga. Eriti kiindunud oli Jaanus Emiiliasse. See tunne muutis Tasujale keeruliseks Lodijärve lossi ründamise Jüriöö ülestõusu ajal.

1. Ülestõusu algus

Ühel pilvisel ööl – see oli Jüriöö – peatus üksik ratsamees kõrgel künkal, umbes poolteist penikoormat Tallinnast. Ratsanikul oli pikk talupojakuub õlgade ümber ja pehme kaabu sügavale silmile tõmmatud. [---]

Kaugel kiirgasid mõned Lodijärve lossi valgustatud aknad nagu kassisilmad metsa mustaval põhjal.

„Seal on külalisi koos,“ ümises ratsanik lossi poole vaadates, „nüüd oleks kerge kogu pesa hävitada. Aga tehku talupojad, mis tahavad. Mina selle perekonna õnnetust ei püüa. Jumal nendega!“

Ehk küll kõrgel seisupaigal, tuule käes, sugugi palav ei olnud, võttis ratsanik siiski

kübara peast ja pühkis käega paar korda üle otsaesise. Pilvetombud kärisesid ühest kohast ja vahelduv valgus langes mehe näole. See nägu oli veel noor, ja ehk küll kahvatu ning sissevajunud põskedega, siiski mehine ja väga tõsine.

Ratsanik pani kaabu jälle pähe ja võttis kuue alt tõrvalondi, pistis põlema ja hoidis ta kui küünla püsti. Leek lõkendas tuule käes kõrgele.

Imelik oli, mis nüüd sündis.

Ümberringi, niikaugemale kui silm ulatus, välkusid pimeduses tulesilmad, mis paar silmapilku põlesid ja jälle kustusid.

Mees männi all hoidis tulelonti ikka kõrgel, seda aeg-ajalt pea ümber keerutades. Selle aja sees vilkusid ja kadusid üksikud tulukesed ikka edasi. Siis jäi kõik mõneks ajaks jälle pimedaks; viimaks kustus ka tulelont mäekingul.

Kuid nüüd tõusis ühes kohas uus tuli, mis enam ei kustunud, vaid pilk-pilgult kasvas, kuni leegid torni kõrgusele lendasid ja ööpimedusest ümberringi päevavalguseks muutsid. See ei olnud enam tuluke, see oli tulekahi. Üks mõis põles.

Ei kestnud kaua, ja juba purskas teises kohas veripunane leek otsekui maa seest välja, kasvas kiiresti ja paisus suuremaks kui esimene. Vaevalt oli see sündinud, kui kahes, kolmes, neljas uues kohas uued tulekahjud tekkisid. [---]

See ei võinud enam igapäevane õnnetus või üksikute kuritegude kokkujuhutumine olla, see oli mäss ja sõda!

Ei olnud enam kahtlust, et põlesid kõik hooned, mille katuse all taanlane või sakslane elas. Armutult kurnatud ja piinatud talupoeg võttis viimse jõu kokku ja müristas oma ärganud priiusehimu hirmsa valjusega isandaile kõrvu. Nüüd said isandad hirmuga aru, kui kardetav on inimest loomaks alandada, temale näitlikult looma toorust õpetada. Loomadest alamaks arvatud talupojad ei hoolinud inimlikust halastusest, vaid hävitasid viivitamata ja valimata, mis vihatud tõust iganes nende kätte sattus. Nad ajasid põgenejaid kui metselajaid taga, otsisid kõik urkad läbi ja tapsid ilma armuta. [---]

Ratsanik oli käed rinnale pannud ja vaatas mõttes kaugusse. Ta silmad läikisid, kahvatanud näkku tõusis kerge puna, ta liigutas huuli, iseenesega rääkides:

„Hakatus on tehtud, – hirmus, verine hakatus. Taevas punetab mässuleegist. Priiusekoit tõuseb veripunaselt. Aita, halastaja vaim, et ta niisamuti jälle looja ei läheks ... Hea meelega oleksin ma neid väeteid päästnud, kes täna öösel süütult surevad, aga ma ei või. Raudne vajadus nõuab võõraste viimset veretilka, et nende varjugi enam meie maal ei oleks. Siis alles tuleb vabadus tagasi, rahu kosutab kurnatud rahvast, hirm kaob vaigistatud südamest. [---]

Rääkija jäi vait. Tema silmad hiilgasid, ta rind paisus, hele lõke valgustas silmapilguks ta vaimustunud nägu ... Ta pilk langes selle koha peale, kus Lodijärve loss kaugel metsaserval enam aimatav kui nähtav oli: seal oli kõik veel vaikne.

„Mu vaene isa!“ õhkas noormees, ja ta pea vajus rinnale.

Häälte ja kapjade kõmin kostis altpoolt ja tuli lähemale. Salk ratsamehi kogunes mäejalale ja jäme hääl hüüdis ülespoole:

„Kas oled veel üleval, Tasuja?“

„Olen küll. Tulge ligemale!“ vastas mees mäekingul.

Lühikese ajaga jõudis salk mäele ja peatus üksiku ratsaniku ees. Need olid enamasti Lodijärve talupojad. Neil olid sõjariistadeks kirved, vikatid, nuiad, mõnel vanad roostetanud piigid ja mõõgad, mis vist veel esivanemate sõdu olid näinud, ja kõikide nägudelt paistis kindel tahe neid mitut värki sõjariistu niipea kui võimalik tarvitusele võtta. [---]

„Miks teie kohe lossi kallale ei läinud?“

„Mehed ei julgenud ilma sinuta,“ seletas Karu Andres, kes teiste eesträäkija näis olevat.

Kes sel silmapilgul Tasuja silmi oleks uurinud, oleks sealt midagi nagu salarõõmu leidnud. – „Eks ma teile öelnud, kui mind oma pealikuks valisite, et ma teid selle asja juures ei või aidata,“ ütles ta tumedalt.

Salk vaikis, kuid oli märgata, et mehed pealikuga nõus ei olnud. Loss oli rasvane suutäis ja paljudel oli seal vanu arveid õiendada.

Kuid Tasuja seletas:

„Nüüd on lossis kõik juba ärevil, on kõigest juba aru saadud ja tormi vastu valmistatud. Meid aetaks häbiga tagasi ja meie raiskaksime asjatult oma verd.“

„Mina ei karda midagi, kui sina kaasas oled,“ vaidles Karu Andres ägedalt, „mina lähen läbi, olgu kümme kuradit ees. Ega teisedki maha jää.“

Salk tõstis tõendavat kära.

„Mõistke ometi, mis parem on,“ noomis Tasuja valjemalt.

„Meil on praegu vähe mehi ja aega küllalt. Kui hiljem rohkem väge kogume, võime lossi igatahes piirama hakata.“

Mehed hakkasid nurisema. [---]

Tasuja mõtles natuke aega.

„Mehed,“ hüüdis ta siis, ja tema vali hääl pani nurina korruga vaikima, „ma mõistan küll, et te midagi teha soovite. Me võime peagi tubli töö ära teha. Mis te arvate, ega te munki ja muid säherdusi musti linde üleliia ei armasta?“

Meeste verejanuline vastus tunnistas kibeda selgusega, kui vähe tolleaegne ristiusu-õpetus ja munkade „armutöö“ nende piinatud poolpaganate südames maad oli võitnud.

„Ma lämmataksin kõige selle tõu tema mustade kuubedega ära,“ oli Karu Andrese kange sõna.

„Siis on töö meid ootamas,“ kõneles Tasuja edasi. „Siit ei ole rohkem kui mõni tund ratsasõitu Padise kloostriksse. See klooster on küll veel noor, aga meie vendade vaeva läbi juba tore ja rikas, ja kloostrivanemad pidavat oma talupoegi hullemini nülgi kui mõni mõisnik.“ [---]

Sel hirmsal jüriööl leidis Eestimaal mitu tuhat inimest, taanlasi ja sakslasi, mehi ja naisi, eestlaste kauakasvanud viha läbi surma.

1. Vasta küsimustele teksti abil. Märki rist selle rea lõppu, kust leidsid vastuse.

1. Millal ülestõus algas?
2. Kuidas anti talumeestele märku ülestõusu alustada?
3. Mis nimega kutsusid talumehed ratsanikku?
4. Mis mõisa talumehed pidasid Tasujat oma juhiks?
5. Mis kloostriksse suunas Tasuja ülestõusnud talupojad?
6. Kes oli ülestõusnute eestkõnelejaks?

2. Selgita.

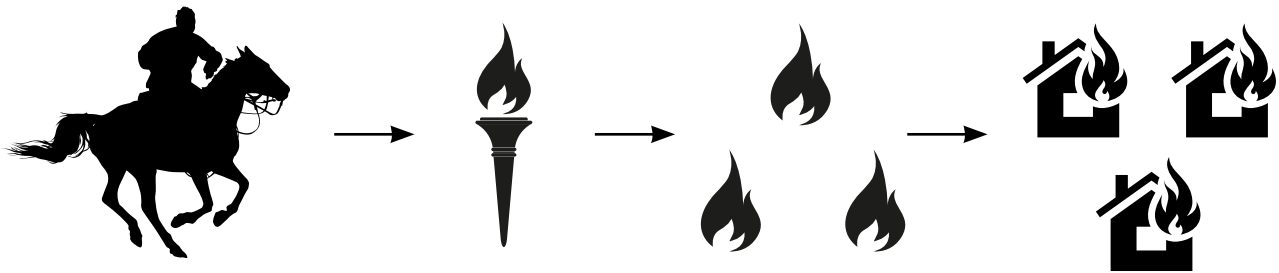
1. Mis põhjusel tõusid eestlased isandate vastu?
2. Mida Tasuja lootis ülestõusuga saavutada?
3. Mille üle Tasuja rõõmu tundis?
4. Mis valmistas Tasujale muret ja südamevalu?
5. Mille üle nurisesid ülestõusnud talupojad? Miks?

3. Jaota jutustus kahte ossa. Kirjuta pealkirjad ja puuduvad märksõnad.
Jutusta.

1.

MÄRGUANNE

ÜLESTÕUS ALGAB

süttis tõrvik

.....
.....

2.

tahavad rünnata

EI SOOVITA rünnata Lodijärve lossi, sest

-
-
-
-

SOOVITAB

.....

2. Kes oli Tasuja?

Mässavate talupoegade salgad kogunesid Tallinna alla pärast seda, kui lagedal maal viimne võõras oli surmatud või pagenud. Piirajate hulk kasvas kuni kümne tuhandeni, kellel kõigil oli üks tahtmine: vabaduse eest võideldes võita või surra. Senine elu oli nende meelest nii jälgiks läinud, et isegi surm neile paremate aegade hakatust tähendas.

Linnas, kus rahvahulk maalt põgenejate läbi ülisuureks oli kasvanud, valitses hirm ja ahastus. Kardeti, et talupojad kohe tormi hakkavad jooksuma, ja siis oleks kõigil kuri ots oodata. [---]

Aga eestlased ei hakanud tormi jooksuma, vaid piirasid linna ainult sisse. Nad ootasid veel üht suuremat salka, kes Tasuja käsu all Padise kloostri tühjaks oli riisunud, mungad maha nottinud, ümberkaudseid talupoegi nende isandate hävitamisel aidanud ja läänlasi mässule kihutanud. [---]

Viimaks jõudis ühel päeval Tasuja salk talupoegade laagrisse Tallinna all, kus teda hõisates vastu võeti. Tasujat tundsid peaaegu kõik eestlased, aga tema minevik ja pärisnimi oli ainult mõnele ta oma meestest teada, ja neile oli ta selle avaldamise kõvasti ära keelanud. Paljud kahetsesid, et teda nooruse pärast ei võidud valida peavanemaks, kelleks ta oma tulise kõne, sõjakunsti ja muu tarkuse tõttu oli kui loodud. Kõik tema ettevõtted olid seni õnnestunud. [---]

„Vaadake, nooremad!“ seletas keegi taat, „see on tubli maamees. Meie poleks iialgi vabaduse mõtet pähe võtta julgenud, kui tema öösiti külast külla ei oleks rännanud, mehi kokku ajanud ja neile uut vaimu sisse valanud. Kas ta pole sada korda surmahädas olnud, kas ta pole aastate kaupa pidanud rahva tuimusega ja piitsahirmuga võitlema? Iga teine oleks ammu tüdinud, aga tema saatis võimatu asja korda.“

„Mina teda ei usu,“ vaidles keegi poolvaljult vastu. „Teeb enese mässumeheks, ise pool-saksa.“

„Mis ta minust parem on?“ kahtles teine.

„Räägitakse, saksad olevat teda kurjasti nülginud,“ tähendas üks noorem mees.

„Aga kas ta seda kunagi on kaevanud?“ tähendas esimene taat elavalt. „Kas ta ilmaski enesest räägib? Ei sõna. Kui küsid, teeb teist juttu. Ei see hooli enesest niipalju kui sääse pirinast. Mis ta teeb, teeb ta teiste heaks.“

„Ma olen kuulnud,“ algas keegi teadja, „et ta koguni talupoeg ei pidavat olemagi. Olnud ise prii mees ja mõisnik, aga sellepärast, et ta talupoegade eest seisnud, olevat saksad ta mõisa põlema pistnud ja ta omaksed viimseni ära hukanud.“

„Ega ta talupoeg küll ei ole,“ tõendas teine teadja. „Ta loeb juudi ja munga keeli kirju ja peab nende sakstega, keda meie mehed maha notivad, selget saksa keelt sortsama. Kui ta ise saks ei ole, siis on ta nõid.“

„Temaga läheksin tulest läbi,“ sosistas keegi noor ja selle silmis leekis vaimustus.

Kui Tasuja vanemate telki astus, olid vanemad parajasti koos sõjanõu pidamas. Nad olid aastate poolest kõik aulisemad kui Tasuja, mõned juba hallide peadega, aga kui tema sisse astus, tõusid kõik püsti ja teretasid teda iseäraliku lahkusega, peaaegu aupakkumisega. Siis võtsid kõik ringis istet. [---]

Peavanema pilk libises nähtava heameelega noormehe sirge, siiski tugeva keha ja tõsise, kahvatu näo üle.

„Sa oled meie rahva au ja ilu,“ ütles ta, „sinu kätte võiks ta julgesti oma õnne usaldada. Kuula, mis meil nõuks on, ja anna ise nõu – sa oled meist kõige targem. Me ootame iga päev Soomest abi ega taha enne tormi jooksmata hakata. Me peame linna kõvasti piirama, et keegi sisse ega välja ei pääseks. Kuid selleks peame ise oma seisukoha julgeks tegema. Meie selja taga seisab Lodijärve loss, kus hulk sulaseid kaitsjateks on ja kuhu palju põgenejaid maalt on pääsenud. Need võivad meile tuskata teha, sest kui linnamehed välja juhtuvad kippuma, tuleksid lossikaitsjad meie selja kallale ja meie satuksime haamri ja alasi vahele. Seepärast peame oma seljataguse puhtaks tegema, see on – kas lossi hävitama või omad mehed sisse panema.“

Vanamees jäi silmapilguks vait. Ka Tasuja ei lausunud sõnagi, vaid vahtis tõsiselt enese ette maha.

„Ma tean, et sina siitpoolt mees oled, – eks ole?“ küsis peavanem.

„Jah,“ vastas Tasuja lühidalt.

„Vaata, siis tunned sa ümberkaudseid kohti kõige paremini, tunned ka Lodijärve lossi ligemalt?“

„Jah, tunnen.“

„Siis on nõu leitud. Kas tahad oma meestega lossi kallale minna? See ei ole muud kui kindlustatud mõis, aga olgu ta nii kindel kui tahes, ma mõtlen, ega sina oma karudega hirmu ei tunne. Kas tahad?“

Tasuja ei vastanud kohe. Ta vaatas jälle mõeldes enese ette maha. Viimaks tõstis ta pead, vaatas ringi ja küsis:

„Kas kedagi teie hulgas ei ole, kes seda tööd enda peale võtaks? Mina jääksin heameelega siia ja aitaksin mehi sõjale harjutada.“

Kõik vanemad vaikisid. Nad ei saanud Tasujast aru. Mehi oli ju küllalt, kõik sõjariistus ja võitlusvalmis, – mis neist harjutada? Kui Tasuja nägi, et mingisugust vastust ei tulnud

ja peavanem suud uueks seletuseks avada tahtis, ütles ta kindlasti:

„Minu mehed on täna väsinud, aga homme, enne kui päike tõuseb, oleme lossi ees.“

Seda nõu rõõmuga heaks kiites tõusid vanemad ja läksid välja, igaüks oma salga juurde.

Nõupidamine, mille tähtsust keegi ei aimanud, oli lõpetatud.

Ka Tasuja astus telgist välja, õues tõmbas ta korra sügavasti hinge, vaatas ringi, kus loendamatute vendade silmad usaldades temale vastu naeratasid, ja ümises iseenese ette:

„Isamaa üle kõigel!“

1. Iseloomusta Tasujat.

KÕNE ja keeleoskus

VÄLIMUS { rietus
nägu
keha

TASUJA tegevus rahvajuhina:

-
-
-
-

RAHVA arvamus:

- kahtlev
-
-
- toetav
-
-

2. Kuidas Tasuja hoidub Lodijärve lossi ründamisest? Leia kohad teksti esimesest ja teisest osast. Loe.

3. Arutle.

1. Keda lootis Tasuja päästa, kui viivitas Lodijärve lossi ründamisega?
2. Mida pidas Tasuja esmatähtsaks?

3. Lodijärve lossi vallutamine

Teisel hommikul tõusis Lodijärvel kära: „Mässajad piiravad lossi ümber!“

Värava ligidal seisatas suurem hulk ratsamehi, kelle hulgas palju endisi lossi talupoegi ära tunti. Nad olid kõik oma labases maarahva riides. Selleaegsed eestlased ei armastanud end võõraste hilpudega ehtida, mida neile hävitatud mõisates küllalt kätte langes. Ainult mõned kiivrid ja sõjariistad olid võõrad ja läikisid võidumärkidena tõusva päikese paistel. Teiste hulgast paistis välja kõigepealt Tasuja oma mehise kuju, toreda hobuse ja kukesulgedega, mis tema kübaral lehvisid.

Tema käsul veeretas üks ratsanik valge lipu lahti, lähenes müürile ja hüüdis valju häälega:

___ „Kes teist on lossi peremees?“

Oodo, kes käed ristis rinnal ja kulmud kortsus talupoegi silmitses, vastas järsku:

___ „Kas sa, lurjus, saksa ei tunne? Kaabu maha!“

Talupoegade käskjalg kõneles pühalikult edasi:

___ „Oled sina, Oodo Raupen, Lodijärve lossi peremees, siis kuula, mis selle maa vaba rahva vanemad sinult nõuavad. Anna see loss, mis sinu omaks jääda ei või, vastupanematult meie kätte, siis võid sina ja iga rüütli soost mees, kes sõjariistad maha paneb, Eestimaalt vabalt välja minna, kuhu tahab. Kõik sõjasulased aga võetakse vangi ja peetakse kinni, kuni siia maale kindel valitsus tuleb.“

___ „Mis sa, varess, kraaksud? Tule parem oma sandikarjaga ja katsu loss ära võtta!“ pilkas Oodo. „Koerapiitsad ja soolased vitsad on mul sinusuguste tarbeks igatahes valmis pandud.“

___ „Kui sa vanemate tahtmist kohe ei täida,“ vastas käskjalg kõikumatu rahuga, „siis võetakse loss tormiga, tehakse maatasa, ja kõik, kes lossis on, peavad armutult surema. Nii on vanemate tahtmine ja nii seda täidetakse. Vali ise ja anna vastus.“

___ „Kasi, koer!“ kärgatas Oodo, kelle äkiline loomus kõige tasasematki vasturääkimist ei kannatanud. „Mässavate orjadega ja mõrtsukatega mina ei kauple.“

Käskjalg pööras hobuse ringi ja ratsutas oma meeste juurde tagasi. [---]

Oodo oleks heameelega kohe täku selga hüpanud ja kõigi meestega talupoegade kallale tormanud, keda ta palja piitsaga arvas pakku ajada võivat. Aga rüütel Kuuno, kes juba enne mässu algust võõrsile oli tulnud ja kardetava aja pärast ei julgenud sõpru maha jätta, seisis kõigest jõust selle vastu. Oodo andis viimaks järele ja veel kord vihaselt talupoegade poole rusikat raputades läks lossi. Müüril jäi lugu vaiksemaks, ainult sõjamehed käisid edasi-tagasi ja pildusid pilkeid ning sõimusõnu alla, mispeale talumehed vastust võlgu ei jätanud.

Kolmel päeval kostis metsast raiumine. Ümberpiirajad tegid tormiredeleid ja müürimurdjaid, ihusid sõjariistu ja laulsid sõjalaule, mis veel esivanemalt suust suhu päritud. Üksikud salgad luusisid lossi ümber ja valvasid, et keegi sisse ega välja ei pääseks.

Tuli kolmas õhtu. Vali tuul kihutas pilvi kiiresti üle taevavõlvi. Pimedus jõudis ruttu kätte. Lossis süüdati tuled. Magada ei julgenud tol ööl keegi. Rohked vahid valvasid müüril.

Ka Tasuja seadis vahid lossi ümber. Teised heitsid puhkama. Tasujal ei olnud uinumishimu. Ta istus kännu otsa, toetas lõua käele ja jäi mõttes lossi poole vahtima. Tuul mühises ja vingus puudes. See kõlas täna nii kaeblikult, nii kohutavalt. Oli, nagu tõstaksid öövaimud häält ja kuulutaksid kuulajale õnnetust ... [---]

Vaikselt kui vaimud hakkasid mehed liikuma. Tormiredelid aeti püsti, kakskümmend meest võtsid pika raske palgi põikpuudega õlgadele. Lossi hallid müürid kumasid pimeduses, väravakoht mustas. Sinnapoole juhtisid mehed palgi otsa. Müüri najale pandud tormiredelitel ronisid mustad kujud kassiosavusega üles. Esimene lõhkuv tõuge raksatas vastu väravat.

Aga lossikaitsjad ei maganud. Nagu ärritatud herilaste pesas tõusis üleval kihin ja kahin, tõrvalondid valgustasid pimedust ja heitsid värisevat kuma ülesronijate nägudele. Sõjamehed tõttasid müürile, ja kui esimese ülesronija pea müüri äärele tõusis, läikisid talle sõjariistad vastu. Ta püüdis neid vehkides eemale tõrjuda ja müürile karata, aga üks lõi ta mõõga puruks, teine lõhkus tal kärke hoobiga pea. [---]

Enam kui pool tundi juba vältas asjatu tormamine, koit punetas taevaäärel, tõrvalonte visati ülevalt tormajaile vastu silmi ja võideldi poolvalguses.

Tasuja, kes kõige selle aja juhatades omade keskel seisis, sai aru, et sedaviisi asi edeneda ei võinud ja hüüdis mehed tagasi. Tormajad taganesid müüridelt, tormiredeleid ja müürimurdjat kaasa võttes. Üleval tõusis rõõmukisa. Pilkeid sadas alla.

„Me peame kaitsekatuse tegema ja selle varjul katsuma väravat lõhkuda,“ ütles

Tasuja. „Karu Andresele viige käsk, et ta ennast ikka peidus hoiaks.“

Mehed läksid kaugemale metsa, et lossist ei märgataks, mis nad teha tahtsid. Metsast kostsid ainult sagedad kirvehoobid. Lossikaitsjad jäid põnevil ootama, ei julgenud aga veel välja tungida.

Päike oli ammu tõusnud, kui mehed müürimurdjaga uuesti, seekord lossikaitsjate surmariistade eest varjatult, värava poole liikusid. Teised olid hobuste selga hüpanud ja ootasid, et kohe sisse tormata, niipea kui värav langeb.

Värav kõikus kangesti esimese tugeva pöraka mõjul. Veel paar niisugust mütsu ja ta pidi langema. Ülevalt visati küll raskeid kive ja tuld kaitsekatuse peale, aga see oli tugevatest okstest tehtud ja mulla ning mätastega kaetud, nii et ta kahju ei kartnud. [---]

Juba langeski värav koleda mürinaga maha ja Tasuja kannul tungisid talupojad kisaga sisse. Vall jäi tühjaks, kõik tõttasid alla, sissetungijaile vastu. Äge võitlus algas.

1. Leia vestlus ülestõusnute käskjala ja lossi peremehe Oodo vahel.

Märgi ütluste ette KJ (käskjalg) või O (Oodo).

2. Loe osalistega. Ilmekal lugemisel kasuta abiiks allajoonitud märksõnu.

3. Iseloomusta käskjalga ja Oodot nende kõne põhjal. Lõpeta laused.

Oodo

.....

.....

.....

.....

Käskjalg

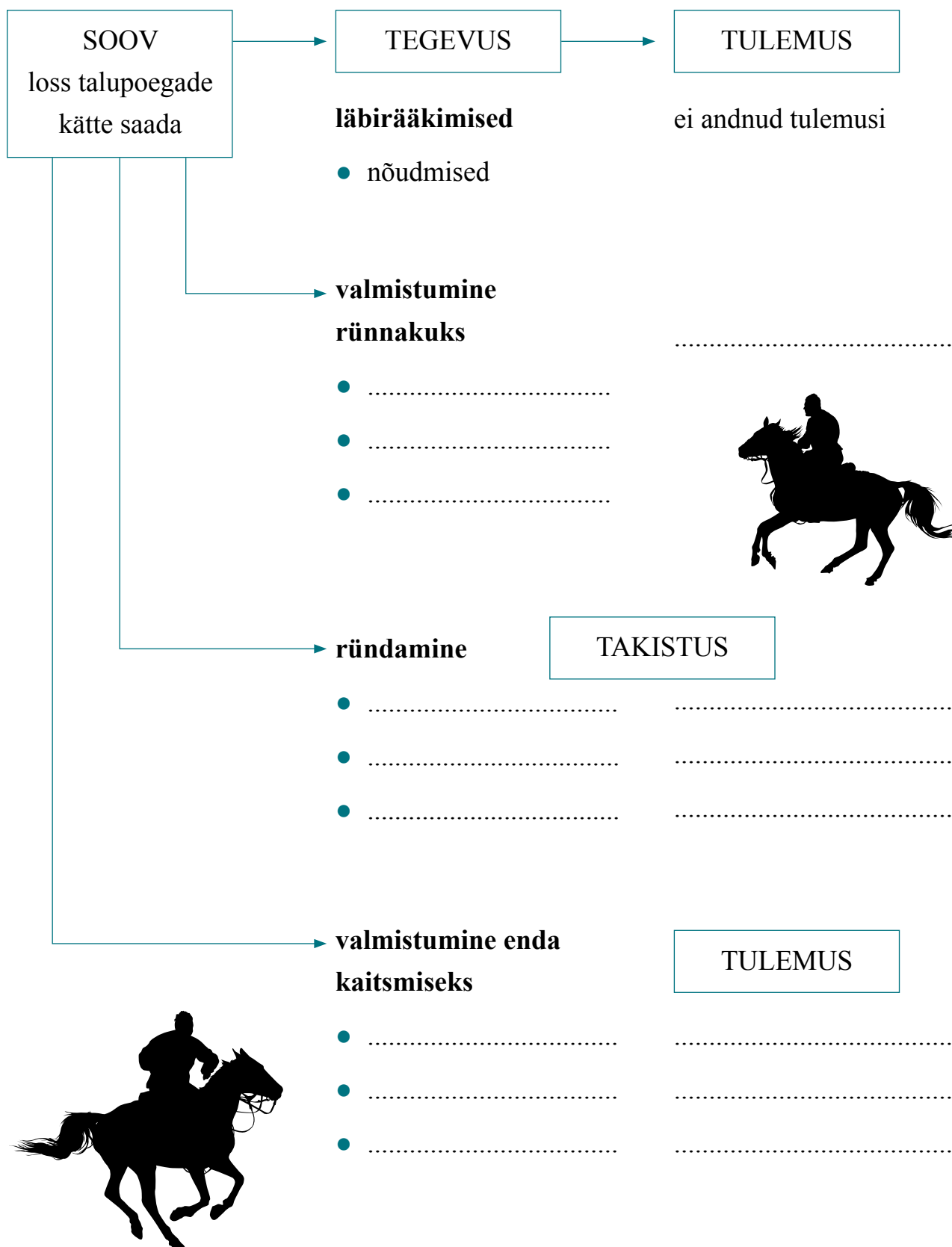
.....

.....

.....

.....

4. Täienda skeemi. Kasuta teksti abi. Jutusta.

4. Tasuja võitlused

Hoovis võitlesid lossimehed meeleheitlikult ja peaaegu oleksid sissetungijad, kes surnute üle komistades kitsast väravast ainult vähehaaval sisse pääsesid, jälle välja ajanud. Aga juba oli Karu Andres oma meestega mahajäetud müüri kaudu lossihoovi jõudnud ja langes nüüd valju kisaga kõrvalt sakslaste kaela, kes pikkamisi lossi taganesid ja uksi eneste taga kõiksugu kraamiga kindlustasid. Talupojad hakkasid uksi lõhkuma.

Tasuja tuli hobuse seljast maha ja läks mõne mehega lossi lõunapoolsesse otsa, kus madal rauduks alla lossikeldritesse viis. Uks murti kangidega lahti ja Tasuja astus meestega kivitrepist alla. Sumbunud õhk ja lämmatav hais voolasid neile vastu. Võlvialuse tagumist poolt kattis hall pimedus. Mõlemal küljel viisid madalad ja kitsad rauduksed tillukestesse kongidesse. Kongid olid tühjad. Võlvialuse viimases otsas oli veel üks vaevalt nähtav ukseke, enam auk kui uks. Tasuja ise lõi selle kangiga sisse. Kui ta sisse astus, pidi ta sügavasti kummarduma – kong oli vaevalt neli jalga kõrge. Seinad olid niisked ja kumasid tulepaistel rohekalt. Põrandaks oli haisev pori. Valgus ei pääsenud kuskilt sisse – siin vältas igavene pimedus.

Tagumise seina najal kükitas üksik inimkuju, kael seina külge kinnitatud raudvõrus. Tema riided rippusid kaltsudes paiguti paljastatud liikmete küljes. Pea oli tal sügavasti rinnale vajunud, mõlema käega oli ta kramplikult oma aluse porisse kinni hakanud.

Tasuja langes selle kuju ette põlvili ja tõstis ta pea õrnalt üles. Peast rippusid hallid juuksed libedates salkudes üle silmade. Kui Tasuja juuksed kõrvale pühkis ja tulepaiste otse vangi näole langes, pörkas tulenäitaja, endine lossi talupoeg, kohkunult tagasi ja karjatas: „Metsa Tambet, Tasuja isa!“

Tambeti nägu ei olnud enam elava inimese nägu, see oli surnu pealuu, tõmmu, roheka nahaga kaetud. Kustunud silmad olid laiali lahti ja vahtisid kangelt, koledalt, liikumatult sügavatest aukudest välja ...

Kui Tasuja natuke aega seda nägu oli uurinud, vajutas ta tema silmad õrnalt kinni ja laskis surnu pea jälle tasakesi rinnale langeda.

„Lõpp!“ sosistas ta kõlatult.

Kui ta jälle püsti tõusis, oli ta nägu surnukahvatu, aga rahulik ja jääkülma. Seltsimehed kohkusid teda nähes. See ei olnud inimese nägu. Niisuguste silmadega võivad mõrtsukaid unenäos nende ohvrite vaimud hirmutada. Vaikselt astusid mehed võlvi alt välja päevavalgele.

Seni olid teised lossi peaukse maha lõhkunud ja tungisid kotta. Võideldes ja iga

sammu maad verega müües taganesid kahanenud kaitsjad kojast saali, mis juba naisi ja lapsi pooleldi täis oli. [---]

Siin panid sakslased, värisevate naiste ja laste ette müüri luues, viimse jõuga vastu. Rüütel Kuuno võitles kui lõvi, ka Oodo oli oma uimastusest toibunud ja raius kui meeletu enese ümber.

Tasuja tungis oma meeste vahelt läbi, kes tema tulekut hõisates tervitasid. Ka Oodo nägi teda kohe.

„Siia, verine vari!“ karjus ta Tasujale vastu. „Näita, kas oled surematu!“

„Kui ise tahad?“ kostis Tasuja ja ta tardunud nägu ilmutas jälle ärkavat elu.

„Olgu siis surm minu käe läbi sulle kergeks nuhtluseks minu isa tapmise eest!“

Nende mõõgad kõlisesid kokku.

„Jaanus!“ kiljatas Emiilia.

Aga juba välkus Tasuja mõõk lennul ja vajus siis otse vastase südamesse. Oodo langes hingetult rüütel Kuuno jalgade ette maha.

„Üks ohver on langenud – nüüd langegu teine!“ ümises Tasuja ja kippus Kuuno kallale. Seal langes Emiilia põlvili.

„Jaanus, halasta, halasta!“ kiljatas ta, Tasuja põlvede ümbert kinni hakates.

See ootamatu juhtumus pani silmapilguks kõik kära vaikima. Surmavad käed puhkasid, kõik silmad vahtisid Tasuja poole, kes liikumatult seisma oli jäänud.

„Halasta?“ kordas ta karedalt. „Kes halastas minu vaese isa peale, kui ta haisvas keldris elusalt mädanes?“

„Sa oled ohvri saanud,“ vastas neiu paludes, „ainsa süüdlase oled sa praegu surmanud. Heida armu ilmsüütu peale!“

„Kas see on süütu, kes minu vendade verd valab?“

„Siis tõuka oma mõõk ka minu rinda, halastamatu inimene!“ kisendas Emiilia meelt heites. „Ma kahetsen meie noorpõlve-sõprust – esimest korda. See on minu peigmees ... Ma armastan teda, nagu ma sind põlgan ja vihkan.“

Tume korin tuli Tasuja huultelt, mõõk kukkus ta käest kõliseses maha. Sel silmapilgul oli ta nägu samasugune kui isa surnukeha juures. Ta seisis tükk aega külmalt ja kangelt nagu kivist kuju; käsivarred rippusid tal lõdvalt allapoole, värin raputas ta vägevast keha, külm higi kattis ta otsaesist ... Saalis vältas hauavaikus.

Viimaks tungis värisev kohin Tasuja rinnust ja kellelegi otsa vaatamata ütles sügava häälega:

„Meie vennad Tallinna all on hädas – lähme neile appi.“

Pead pööramata sammus ta omade keskelt läbi ja uksest välja, teised vaikse

võõrastusega ta kannul. Sakslased vahtisid kui kiviks kangestunud neile järele, kuni viimane uksest väljas oli.

„Mis see tähendab?“ küsis rüütel Kuuno imestades, kui kõik teised vaikisid.

„Missugune imelik mees!“

„Missugune imelik mees!“ kordas Emiilia, ikka veel põlvili maas. „Nüüd läheb ta surma, ma nägin seda ta näost,“ lisas ta tasakesi juurde ja peitis näo käte vahele. Kaks suurt, palavat pisarat, haleduse, võib-olla ka armastuse pisarat, nirises pikkamisi Emiilia peente valgete sõrmede vahelt läbi. [---]

Tasuja oma salgaga, millest suur jagu oli langenud, istus sadulasse ja kihutas tuhatnelja Tallinna poole. Kui ta umbes tunni aja pärast sinna jõudis, oli võitlus juba lõppemas. Rüütlite raudriiete ja sõjakunsti vastu ei ulatunud talupoegade hulk ega vahvus, sest vajalik ettevalmistus ja juhatus puudusid. Rüütlid murdsid veriseid sihte nende ridadesse ja raiusid üksikud salgad viimseni maha. Aga kõik need salgad langesid selsamal paigal, kus nad seisis, ilma sammu taganemata, ja kes vähe suutis, see kiskus ühe vastase surma kaasa.

Kaugelt suurem jagu eestlasi, nende hulgas peaaegu kõik vanemad, kattis verist, truudusetut, siiski armastatud isamaa pinda oma kehadega. Tasuja – nüüd mitte enam kardetav mässutõstja ning rahva vabastaja, vaid õnnetu, surmaotsiv talupoeg Jaanus – nägi kohe, et siin enam mingit võidulootust üle ei jäänud. Ka tema südames olid kõik lootused kustunud, kõik oli tühi, külm ja kole.

„Vennad!“ hüüdis ta, ja tema mehine hääl kõlas viimset korda oma täie jõuga, tema silmad särasid üleloomulikul läikel. „Vennad! Siin ilmas pole meil enam midagi otsimist. Seal kutsub surm ... näete, kui lahkesti, kui magusasti ta kutsub! Tule, surm, ja päästa oma lapsed!“

„Sureme surmates!“ mürises salga vastus.

Ja hirmus kui vihane sõjajumal kihutas Tasuja otse rüütlite tihedamasse salka, seltsimehed tema kannul. Hirmsasti möllas ta tugev käsivars vaenlaste keskel, armutult saatis ta ühe ohvri teise järel enese eel surma, sai veel kord veriseks tasujaks. Tema seltsimehed langesid üksteise järel ja vaenlaste lõpmatu hulk mattis nende kehad jalge alla, aga Tasuja kange mõök välkus veel kaua, iga välguga vaenlasi surmates, ja suled ta kübaral lehvisid kaugel vaenlaste tihedama salga südames. Kuid viimaks välkus ka tema mõök viimset korda ... Siis kadus ta, ja vaenlaste hulgad kohendasid end langenud kangelase surnukeha üle. [---]

1. Arutle.

- Keda lootis Jaanus päästa, kui ta viivitas Lodijärve lossi ründamisega?
- Kuidas see tal õnnestus?
- Mida pidas Tasuja esmatähtsaks?

2. Jutusta Jaanuse käigust lossikeldrisse. Kasuta järgmisi märksõnu:

- eesmärk;
- olukord keldris;
- Jaanuse tunded isa leidmisel.

3. Loe Emiilia ja Jaanuse dialoog. Kirjuta ütluse ette kõneleja nimi.

„Siia, verine vari!“ karjus Oodo Tasujale vastu. „Näita, kas oled surematu!“ „Kui ise tahad?“ kostis Tasuja ja ta tardunud nägu ilmutas jälle ärkavat elu. „Olgu siis surm minu käe läbi sulle kergeks nuhtluseks minu isa tapmise eest!“ Nende mõõgad kõlisesid kokku.

..... **kiljatas:** „Jaanus!“

..... **ümises:** „Üks ohver on langenud – nüüd langegu teine!“

..... **kiljatas:** „Jaanus, halasta, halasta!“

..... **kordas:** „Halasta? Kes halastas minu vaese isa peale, kui ta haisvas keldris elusalt mädanes?“

..... **palus:** „Sa oled ohvri saanud, ainsa süüdlase oled sa praegu surmanud. Heida armu ilmsüütu peale!“

..... : „Kas see on süütu, kes minu vendade verd valab?“

..... **kisendas:** „Siis tõuka oma mõõk ka minu rinda, halastamatu inimesele! Ma kahetsen meie noorpõlve-sõprust – esimest korda. See on minu peigmees ... Ma armastan teda, nagu ma sind põlgan ja vihkan.“

Loe Jaanuse ja Emiilia kahekõne osalistega ilmekalt.

4. Arutle.

1. Emiilia kahetses sõprust Jaanusega. Kuidas sina sellesse suhtud?
2. Mida võis Jaanus sel ajal mõelda ja tunda?

5. Iseloomusta peategelast Jaanusena ja Tasujana. Too näiteid, mis olukorras on peategelane:

Tasuja	=	Jaanus
vabadust ihkav eestlane		talupoeg
rahvajuht		sõber
mässaja		poeg
surma otsiv sangar		hella hingega mees

6. Arutle.

- Jaanuse kohta öeldi imelik mees? Mida võis mõelda Kuuno? Mida võis mõelda Emilia?
- Mida mõistis Tasuja, kui ta hüüdis: „Siin ilmas pole meil enam midagi otsimist. Seal kutsub surm ...“
- Mida võitlejad oma juhi mõttest arvasid? Kuidas nad seda väljendasid?
- Tasuja unistused ei täitunud. Miks?

7. Mis ajaloosündmused kajastuvad Eduard Bornhöhe jutustuses?

Kirjuta lühidalt tabelisse.

L. Pukk „Kaugete aegade lood“, ajalooõpik VIII klassile	E. Bornhöhe „Tasuja“
1343. aasta algusest peale valmistasid eesti talupojad ette suurt ülestõusu. Nende eesmärk oli kihutada võõrad isandad minema.	Ettevalmistused ülestõusuks: • Tasuja käis ringi ja õhutas talurahvast võitlusele • Lodijärve mõisa talumehed valisid Tasuja oma juhiks.
Ööl vastu jüripäeva, 23. aprillil, süütasid eestlaste juhid ühel kõrgel künkal maja. See oli märguanne, et alustada ülestõusu.	

Eesti talupojad ründasid mõisaid, kirikuid ning kloostreid kogu Põhja-Eestis. Nad põletasid mõisahooned maha, tapsid kõik ette juhtunud saksad ja nende sulased.	
Ülestõusnud vallutasid tormijooksuga Padise kloostri ja tapsid mungad. Eestlased valisid neli juhti, keda nad nimetasid kuningateks.	
Eestlaste vägi läks Tallinna piirama.	
Tallinna linn ja kohalikud feodaalid kutsusid endale appi Liivimaa Ordu.	
Tallinna linn ja kohalikud feodaalid kutsusid endale appi Liivimaa Ordu.	
Tallinna all toimus lahing Liivimaa Ordu sõjaväe ning eestlaste vahel. Orduvägi lõi ülestõusnute väe puruks.	
Jüriöö ülestõusust ehmunud Taani kuningas müüs Põhja-Eesti Liivimaa Ordule.	
Talupoegade olukord halvenes vastuhaku järel veelgi: nad ei tohtinud enam elukohta vahetada. Eestlased kaotasid ka õiguse relva kanda. Kogu võim maal läks võõramaalaste kätte.	

Kordamine: E. Bornhöhe elu ja looming

1. Kirjuta ankeeti Eduard Bornhöhe eluloolised andmed 1920. aastal. Kasuta interneti abil.

sünninimi:
kirjanikunimi:
sünniaeg:
sünnikoht:
koolid:
ametid:
elukoht:

4. Kuulamisülesanne. Kuula katkendit jutustusest „Vürst Gabriel ehk Pirita kloostri viimased päevad“. Täida lüngad.

Junkur Georg ja mõisasulane Gabriel

Katkend Eduard Bornhöhe jutustusest
„Vürst Gabriel ehk Pirita kloostri viimased päevad“

Põgenejatel, Agnesel ja Gabrielil, oli plaan jõuda
Agnes pani selga poisirõivad ja nimetas end Georgiks. Gabrielist
sai tema

Kui nad juhtuvad kogemata röövlikambaga kohtuma, siis oleks Gabriel
..... ja Agneses tema Jüts. Enesekaitseks oli
Gabrielil , aga Agnesele jäi

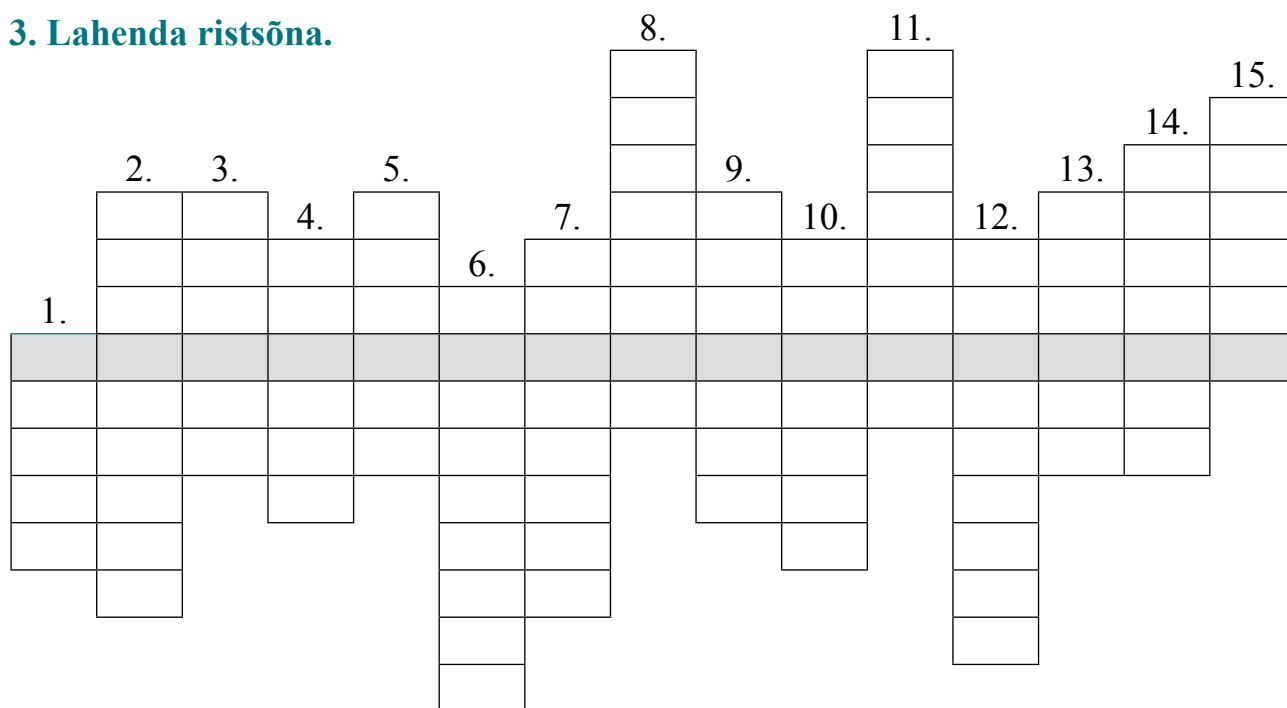
2. Eduard Bornhöhe kõige tuntumad teosed on kolm ajaloolist jutustust. Kirjuta nende pealkirjad.

1880. a ilmus „.....“

1890. a ilmus „.....“

1893. a ilmus „.....“

3. Lahenda ristisõna.

1. „... võitlused“ E. Bornhöhe ajalooline jutustus. 2. Loss, mille ülestõusnud vallutasid. 3. Klooster, kus Tasuja oma salgaga vallutas. 4. Tasuja isa nimi. 5. Tasuja pärisnimi. 6. Mis rahvusest olid maa põliselanikud? 7. 23. aprill, meie rahvakalendri tähtpäev. 8. Munkade ja nunnade elupaik. 9. Õppeaine koolis, mille tundides saame teadmisi möödunud aegadest. 10. Lodijärve mõispreili nimi. 11. Ratsamees ehk ... 12. Mis rahvusest olid Eesti mõisnikud? 13. Tõrvalont ehk ... 14. Linn, mille lähedal võideldes Tasuja surma sai. 15. E. Bornhöhe ajaloolise jutustuse pealkiri.

Vastus: „.....“ on E. Bornhöhe jutustuse „Vürst Gabriel ehk Pirita kloostri viimased päevad“ ainetel 1969. aastal valminud väga populaarse filmi pealkiri.

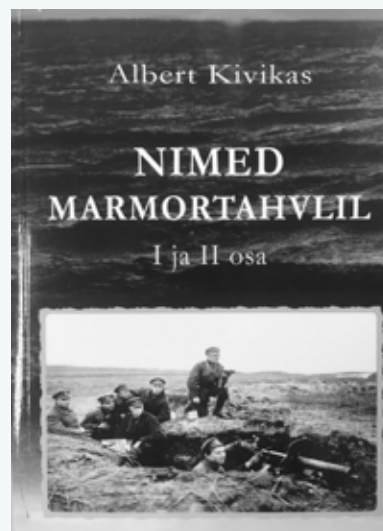
Albert Kivikas

Katkend romaanist „Nimed marmortahvlil“

„**Nimed marmortahvlil**“ on eesti kirjaniku Albert Kivikase romaan vabadussõjast. Teos kajastab Tartu kommertsikooli õpilaste osalemist Eesti Vabadussõjas. Romaan keskendub sõjalis-poliitilisele olukorrale, käsitleb vabatahtliku õpilaspataljoni tegevust sõjas ja poiste tagasijõudmist Tartusse.

„Nimed marmortahvlil“ põhineb Albert Kivikase isiklikel kogemustel.

2002. aastal kirjutas Elmo Nüganen romaani ainetel filmistsenaariumi ja lavastas noorte näitlejatega sõjafilmi. Film „Nimed marmortahvlil“ osutus väga populaarseks.

„Kohe regedele!“ kõlas uus käsklus.

Need sõnad äratasid kõik uuesti ellu ja algas trügimine välja. Rutati pimedasse mõisaõue, kus lõõtsutasid tagasisaabunud maakuulajate hobused.

Mõni hetk hiljem oli pataljon juba uuesti teel, ja et oli käsk kiirustada, aeti hobustega tuhatnelja, tagudes neid ohjavarude ja püssipäradega. Hoolimata aga kiirest ajast, süvenes kihutajate seas sõnatus. [---]

Jõuti mööda vanast hääletust ja elutust vesiveskist ja järgnes teekäänak, kus olid peatunud pataljoni esimesed hobused. Hääletud mehekogud seisis liikumatult nende kõrval. Oli kuulda ainult tusaseid kõhatusi ja äraaetud loomade raskeid lõõtsutusi.

„Ahelikku!“ kuuldus eespoolt tagasihoitud käsklus.

Ning just see, et käsklust ei hõigatud vabalt ja julgelt, täitis kõiki pöörase paanikaga. Nagu üks mees olid kõik korraka kõhuli maanteekraavis hunnikus üksteise otsas. Kütõdimehed haarasid ohjad, pöörasid lõõtsutavad loomad ümber ja kihutasid minema kui hundikarja eest.

„Rühmade kaupa ahelikku!“ kuuldus endiselt tagasihoitud, kuid rahulik ja kindel hää läbi pimeduse. Et selles hääles tundus nii palju kindlust ja rahu, ronisid vabatahtlikud maanteekraavist välja ja tõmbusid ahelikku. Ohvitserid jooksisid pimeduses mööda

ahelikku, andsid rühmaülemaile juhendeid ning Ahas kuulis, et nende rühm Käsperiga eesotsas pidi vallutama vasakul pool teed asuva Rõngu kiriku.

„Ahelikud edasi!“ kuuldus läbi pimeduse jälle.

Pikkamisi ja korratult vajusid ahelikud laialt maanteelt kahele poole pimedusse. Teise rühma ahelik oli sattunud konarlikule põllule ning vabatahtlikud komberdasid seal kõige vähematki oma ette nägemata.

„Rutemini!“ anti Käsperi käsklus mööda ahelikku mehelt mehele sosinal edasi. Kuid minek oli äärmiselt takistatud ja hädaohtlik, roni kas või käpuli, kui ei taha lõhkuda silmnägu kukkumisel vastu libedat konarlikku maad. Ei tea kui kaua võis olla niiviisi vaevaselt edasi komberdatud, kui korraga hüüatas keegi:

„Näe, tulevad!“

Nagu jalust löödud maandus ahelik ja kuuldus püssilukkude nagin. Lamati mõnda aega ja oodati Käsperilt tuleandmise käsklust, pärani aetud silmad juhitud ees haigutavasse pimedusse. Kuid ei nähtud ega sündinud midagi ...

„Edasi!“ jooksis siis sosin mööda ahelikku ühest otsast teise. [---]

Komberdati edasi, kuid äkki peatus ahelik jällegi. Kõikide silmade ees seisis korraga midagi tohutu suurt, kohutavat, mis oli tõusnud järsku nagu maa seest. Esimesest muljest toibudes nähti. et see ongi kirik. [---]

Ümbrusest ei hakanud esialgu kõrvu midagi erilist, mis kuidagi oleks andnud tunnistust vaenlase lähedusest. Kuuldus ainult seda kahurite kuminat kaugelt ja valju tuule vilistamist ülal kõrges kirikutornis ning meeletut kohinat raagus puudes ja tihedais kuuskedes. Kuid vaenlane pidi olema siin kuskil – ja üsna lähedal ...

[---]

Hoolimata sellest, et oldi koos hulgakesi, hakkas kõigil tahtmatult siin tühja kiriku läheduses õudne. Surmahirmule, mida sisendas teadvus vaenlase lähedusest, hakkas seltsima veel teistsugune hirm, kartus seletamatute nähtuste ees õudses paigas ning see ähvardas kasvada seda suuremaks, mida pikemale venis ootamine.

Varsti hakkas tõmbama kõigi tähelepanu endale mingi seletamatu klõbin, mis kostis kustki kiriku tagant või kiriku eest, seda ei saadud hästi aru. Aeg-ajalt valjenes see klõbin selgesti kuuldavaks läbi vilina ja mühina, kuid kadus sealsamas sootuks. [---]

Ei tea, kuipalju aega võis olla niiviisi möödunud, kui hakkas kuulduma kabjaplaginat. Kuid imelik oli see, keegi ratsutas kuskil, plagin oli kuulda kord üsna lähedal, kuid kaugenesis uuesti ja kõik jäi jälle vaikseks. Mõne aja pärast lähenes ratsanik jälle, kuid kihutas siis üsna lähedalt mööda alevi poole. Oli see oma või vaenlane? Keegi ei võinud aimata. Ei teatud ka seda, kas oli neid mitu või üksainus.

Korrage kõmisesid ratsu kabjahoobid juba kiriku lähedal kõrgendikul ...

„Kes seal on?“ käratas äkki Käsper.

„Hei, oma!“ karjuti pimedusest vastu, ning kabjahoobid kuuldusid juba otse müüri taga. „Kuradi ilmaime, kihuta kogu väli läbi, aga kirikut ei ole, lasksin vist kogu aeg ratasringi ümber kiriku! Kas teine rühm, hei?“

„Jah, teine rühm!“ karjuti vastu.

Keegi sirutas nüüd karvamütsis pea üle müüri ja nõudis rühmaülemat. See oli vaenlaseks maskeeritud sideratsanik. Ta vali, julge hää laskis kogu rühma kui surnust. Joosti hunnikusse ratsaniku juurde müüri taha.

„Rühmaülem Käsper, pataljoniülem käsul viige oma rühm kohe alevisse edasi marsikorras, alevis vaenlasi praegu ei ole. Kõrtsi eest pöörake vasakule poole teeäärile ja marsite pool kilomeetrit alevist välja lageda väljani ja asute seal väikeses majas valvetõkkesse. Rühm hoida kogu aeg lahingukorras. Kask tuleb täita kiiresti! Kõik arusaadav? Hea! Nägemiseni, Käsper!”

Ning juba ta kihutas alevi poole, kaduv kabjaplagin kannul.

Vabatahtlikes oli ärganud kui uus elu, keegi ei tundud enam, et see paik oleks eriliselt õudne, ning kedagi ei huvitanud ka see salapärane, seletamatu klõbin, mida võis kogu aeg kuulda praegugi. Rõõmsameelselt häälitsedes ja naljatledes astuti kahte ritta ja marsiti kirikuvärvast välja.

1. Loe lause. Mida sellest lausest teada said? Kirjuta lühidalt.

Surmahirmule, mida sisendas teadvus vaenlase lähedusest, hakkas seltsima veel teistsugune hirm, kartus müstiliste, seletamatute nähtuste ees õudses paigas ning see ähvardas kasvada seda suuremaks, mida pikemale venis ootamine.

Sain teada, et

-
-
-
-
-
-
-

2. Vasta küsimustele. Too näiteid tekstist.

1. Milles väljendus koolipoiste oskamatus käituda sõjaolukorras?

2. Mille ees noored poisid hirmu tundsid? Kirjuta.

-
-
-
-
-
-
-

3. Mis põhjustas noorte seas segadust?

4. Mille tõttu poiste hirm kadus?

3. Arutle.

Miks on noored koolipoisid segaduses ja hirmul?

Nimed marmortahvlil

Katkend filmistsenaariumist

Täiskuu ilmub pilve tagant. Poisid lamavad ahelikus kirikuaia taga. Ahase ees valgustuvad kivi- ja raudristid. Hakkab kostma kabjaplaginat.

MARTINSON (vaikselt): Surmakutsar tuleb!

Tääker tõmbab kuuli rauda. Käsper sihib, püss aiale toetatud

KÄSPER (Tääkerile): Ära tulista, ta on mul kirbul!

Kuuvalguses seisab eemal ratsanik. Hobune kaabib kabjaga maad.

Suur plaan: Käsperi näpp on päästikul.

RATSANIK (summutatud häälel): 2. rühm!

Käsper langetab ruttu püssi.

TÄÄKER (kõvasti): Oma, kurat!

Pinge langeb. Kõik tahavad midagi öelda.

KONSAP: Mis sa kollitad siin?

Miljan pöördub Ahase poole.

MILJAN (*Ahasele vaikselt*): Ma mõtlesin, et vaenlane on ratsa, et meil tuleb jälle suurem jooksmine.

Ratsanik peatab hobuse müüri ääres.

RATSANIK: Rühmaülem Käsper!

KÄSPER: Siin!

RATSANIK (*annab käsu kiirelt edasi*): Vii mehed tagasi alevisse – venelane on liikvele läinud.

KÄSPER: Just nii!

RATSANIK (*lisab omamehelikult*): Noh, lõite põnnama või? Pole midagi, alguses on kõigil sitt püksis.

Ratsanik võtab kinda käest.

RATSANIK: Kas sul tuld on?

KÄSPER: Ei suitseta.

TÄÄKER: Mul on.

Ratsanik kummardub Tääkeri suunas, kes pakub talle tikust tuld, hetkel, kui tikuleek valgustab Ratsaniku nägu, kõlab lask. Ratsanik kukub. Kohe algab metsik püssiragin.

KÄSPER (*röökides*): Tagasi aia taha, pikali!

Rühm hüppab-ronib üle kiviaia ja varjub. Vikatihoopidena vihisevad vaenlase kuulid vastu kirikuaeda.

KÄSPER: 2. rühm, tuld!

Ahas tõstab ettevaatlikult pea, toetab püssi aiale ning tulistab vastu. Ka teised poisid hakkavad laskma. Tääker annab järjest püssist tuld.

Miljan tõstab püssi ja vajutab päästikule. Ta on unustanud kuuli rauda tõmmata. Tõmbab kuuli rauda ja vajutab päästikule. Nüüd tuleb ka pauk.

Mugur on Miljanit jälginud ja laseb nüüd ka esimese lasu, ise samal ajal silmi kinni pigistades.

Vaenlase tulistamine pimedusest läheb aina jõulisemaks ja tihedamaks.

KÄSPER (*karjub*): Keegi ei tagane! See on käsk!

Martinson tulistab külma rahuga. Pimedusest ilmub kummargil Konsap, kes oli ennast juba põgenema sättinud. Ta ronib Martinsonile peaaegu külje alla ja hakkab sealt laskma. Kõik tulistavad edasi. Ainult Kohlapuu ei lase, kuigi on laskeasendis.

TÄÄKER (*karjudes*): Roomavad ligemale, kuradid!

KONSAP (*Käsperile ärevalt*): Kohe on siin!

Käsper tulistab, hambad ristis, edasi.

Järsku kostab vaenlase poolt ühetooniline kuulipildujatärin. Poisid tõmbavad pead müüri taha. Pimedus on täis lakkamatut vaenlase kuulide vilinat, mis kõlab nagu metallist rahehoog. Ahas on end seljaga kramplikult vastu müüri surunud ega tulista enam. Ka teiste püssid vaikivad. Kuulipildujavalang tabab kirikuaknaid. Kapten tuleb kummargil joostes kirikuaiast.

KAPTEN: Seda Maksimi ärge kartke. Tal on sihik kõvasti üle.

Kapten tulistab nagaanist vaenlase suunas. Tema tulek sisendab poistesse uut jõudu ja nad asuvad taas laskma.

Ahas tulistab katkematult pimedusse. Küljelt hakkab kostma võimsaid kogupauke. Ahas kuuleb selja tagant Kapteni häält.

KAPTEN: Noh, poisid, need on meie omad.

Kapten ajab end sirgu.

KAPTEN: Ja nüüd – edasi! Mõisa peale!

Ta hüppab üle aia ja tormab nagaanist tulistades edasi.

KÄSPER: 2. rühm, rünnakule!

Poisid järgnevad Kaptenile. Üle aia ronides tormatakse edasi.

POISID: Hurraa! Hurraa!

Filmistsenaarium on filmi lavastamise üksikasjaline kavand. Stsenaariumi teksti sisu on tulevase filmi sündmustik. Sageli koostatakse stsenaarium mingi kirjandusteose alusel: filmi „Nimed marmortahvil“ aluseks on võetud A. Kivikase romaan. Kui raamatus on väljendusvahendiks sõna, siis filmis on selleks pilt. Stsenaariumis on sündmustik võrreldes kirjandusteosega hoogsa kuluga ja kokku surutud. Stsenaariumi kirjutaja on **stsenarist** ja selle teeb filmiks **lavastaja** ehk **režissöör**.

Lavastaja jaotab stsenaariumi teksti lõikudeks ehk stseenideks. Ta teeb sellesse märkmed tehnilise teostuse kohta, kirjutab selgitused näitlejate tegevuse ja paiknemise kohta. Tavaliselt on igal stseenil eri tegevuspaik. Filmis „Nimed marmortahvil“ režissöör oli Elmo Nüganen, kes kirjutas koos Kristian Taskaga ka filmistsenaariumi.

1. Leia stsenaariumist laused, kust saad teavet

- tegevuspaiga kohta
- erinevate häälte kohta
- poiste tegevuse kohta kirikuaia varjus
- ratsaniku liikumise kohta
- kapteni saabumisest
- Käsperi antud käsklustest

2. Leia raamatu tekstis koht, kust algab filmistseen. Märkista.

3. Loe filmistsenaariumi ja võrdle seda raamatutekstiga. Märki tabelisse X.

	Raamat	Stsenaarium
1. Sõnumitooja ratsutab poiste juurde.	X	X
2. Poisid lamavad kirikuaia taga ristide vahel.		
3. Ratsanik oli maskeerunud vaenlaseks.		
4. Teise rühma ülem on Käsper.		
5. Teine rühm peab kiiresti alevisse tagasi minema.		
6. Käsper peab oma rühma viima alevi taha lagedale väljale.		
7. Rühm marsib rõõmsalt kirikuväravast välja.		
8. Ratsanikku tabab vaenlase kuul.		
9. Ahas hakkab vaenlase suunas tulistama ja teised järgnevad tema eeskujule.		
10. Vaenlased tulistavad kirikuaknad puruks.		

4. Leia jutustusest, kuidas ratsanik sõnumi rühmale edasi andis. Loe.

5. Leia ratsaniku ütlused filmistsenaariumist. Mida märkad?

Ahase jaoks lõpeb Vabadussõda

Albert Kivikas

Katkend romaanist „Nimed marmortahvilil“

Ahase vaikiv rühmaahelik oli jäänud seisma mäeküljele, mille alt algasid suured metsad. Aga varsti juba kihutas pataljoni poolt tuhatnelja ratsanik ja karjus:

„Vasak tiib, ümbert minna, ümbert minna!“

„Marss edasi!“ hüüdis Ahas ja pistis jooksmas ja jalamaid tema järel kogu rühm. Kihutati alla lumisest mäest ning juba mõni silmapilk hiljem oldi kõrge metsa all, mis aina helises ja tümises.

„Nüüd, poisid, oleme mehed!“ karjus Ahas, joostes kogu aeg tüki maad teistest ees.

Aga veel ei saadud metsa all joosta sada sammugi, kui kõik otsegu kivinesid paigale. Ees jämedate puutüvede vahel silmati korraga ühtlasi halli ahelikku, kes oli samuti jooksust paigale tardunud.

Mõni lühike hetk seisti nõnda võitlusvõimetuina vastakuti päris läheda maa peal, kuni kuuldus eespool venekeelne käsklus:

„Ložis*!“

Kuid samal ajal röögatas Ahas:

„Tuld!“

Käis võimas kogupauk, sähvatas tuld ja heledasti vastukajava metsa all kuuldud, nagu oleks lasknud mitusada püssi korraga.

Enne kui vaenlase ahelik oleks saanud täita mahaheitmise käsku ning avada tuld, kukkusid mõningad neist juba niidetuina lumele ja tekkis segadus. Püstijalu tulistatud ootamatu kogupauk mõjus nõnda, et vaenlane ei saanud veel õieti võitlust alustadagi, kui mõned neist juba, tõmmates küürud selga ja visates püssid maha, põgenesid mööda metsaalust.

„Peale!“ röögatas Ahas uuesti nagu mingis hullustavas palavikus. „Peale, hurraa! Tääkidega, poisid!“

„Hurraa!!!“ kostis samas üle metsa korraga kohutav kisendamine, mis murdis nüüd lõplikult vaenlase vastuhakkamise kavatsused.

Täägid ees, tulistamata ühtki lasku, söösteti segadusesse sattunud aheliku poole.

„Hurraa!“ kaikus mets.

Kuid vaenlane juba põgenes, saamata tulistada ainust kordagi.

Ning mis nüüd toimus, oli vabatahtlikele ennenägematu. Halle sineleid hüples ees põõsaste tagant põõsaste taha. Ning üksteise võidu kihutasid neile metsikult möirates järele koolipoisid. [---]

Ootamatul kombel aga pöördus samas üks vaenlastest ümber, tõstis kiiresti püssi ja tulistas Ahas poole. Kuul surtsatas mööda ja plaksatas kuskil puusse.

„Kuradi konn!“ vandus meeletu Ahas ja tõstis püssi vaenlase surmamiseks. Enne aga, kui ta sai lasta, jäid ta silmad vaenlase näkku kinni, ning ilma et ta seda oleks märganud, langes ta püssiots. See imelikult tuttav nina, need vurrud, otsmik – seal ees, keda ta tahtis tappa, kas see ei olnud ta oma vend? Nii vähemalt näis ta palavikuliselt ärritatud ajule, kus võitlesid metsik tapmiskirg ja kuskile üsna alles jäänud tülgestus.

Ahas oli nagu tardunud paigale. Hetkeks oli ta kaotanud kogu oma võitlusjõu, vahtides ainult vaenlast. See on, see, see ...

Samas raksatas vaenlase püss ja Ahas tundis, kuidas midagi rasket lõi talle vastu õlga, see tuli nii kõva jõuga, et lõi ta viltu ja peaaegu oleks virutanud pikali, kuigi ta ei tundnud mingit valu. Siis lõi mingi järsk uim talle pähe, kuid ta hoidis end püsti ja vahtis endiselt oma tapjat. Samas nägi ta, kuidas mitu ta rühmakaaslast tormas löögivalmis tääkidega selle poole ...

„Ärge ... ärge seal! ...“ hüüdis Ahas ja hakkas taaruval sammul ruttama.

Ta hüüet aga ei kuulnud keegi ja ta nägi, kuidas vabatahtlikud üksteise järel virutasid oma täägid vaenlase kehasse ... Siis tormasid nad edasi.

Tehes üleloomulikke jõupingutusi oli Ahas rutanud langenu juurde. Ta oli eksinud, see oli täiesti võõras lätlane ...

„Ah, kui hea, et ei ...“ sosistas ta verist korjust vahtides. Siis tundis ta ääretu suurt nõrkust ja väsimust. Katsus toetada end püssi najale, kuid ei aidanud seegi. Tundis veel, kuidas jalad hakkasid alt kaduma ja silmade ette tekkima udu. Järgmisel silmapilgul varises ta meelemärkusetult maha.

ložis!* - pikali!

1. Jaga jutu esimene pool kahte ossa. Pealkirjasta.

Jutusta.

1.

- tardusid paigale
- avasid tule
- ründasid
- põgenesid

2.

- pöördus ümber
- tardus paigale
- vahtis vaenlast
- sai haavata
- tahtis takistada

* * *

Kui Ahas jälle ärkas, leidis ta enese kuskil talutoas sängis. Oli juba öö, sest madalate akende taga oli vahel kottpime, vahel imelikult valgem. Midagi põletas ta vasakus õlas kui elav tuli ning otsekohe meenus talle kõik. Ta on siis nüüd haavatud ...

„Noh, ärkasid viimaks, Ahas,“ sõnas keegi ta lähedal varajamata rõõmuga.

See oli Tääker, kes seisis ta voodi ees ja vahtis teda ainiti.

„Kus me oleme!“ küsis Ahas.

„Ei tea täpselt kohta, aga juba päris Valga lähedal,“ vastas Tääker.

„Pataljon siis võitis?“

„Muidugi,“ vastas Tääker. „Sa ise oled ju purustanud kohutavalt oma rühmaga seal vasakul tiival, terve mets oli vaenlase surnukehi, püsse ja seljakotte täis. Sinu pealetung otsustaski terve lahingu ja tõi meile võidu! Kapten kiitis sind väga.“

„Kuidas on poistega?“

„Jah, ainuke halb asi, et kolm poissi on teisest rühmast langenud, ja Konsap on seal.“

Ahas vaatas Tääkeri poolt osutatud suunas ja nägi toas veel teist voodit, mis oli

pealistatud jalutsist peatsini valge linaga.

„Konsapit siis ka ei ole enam?“ küsis ta tasa.

„Ei ole. Suri natuke aega tagasi. Käskis sind tervitada, kui meelemärkusele tuled.“

Tüki aega vaikisid nüüd mõlemad, kuni Tääker jätkas:

„Ka partisanidel on olnud täna raske lahing.“

„Kuperjanovi meestel?“

„Jah Paju mõisa all. Praegu tuli neilt ratsanikuga kiri. Kuperjanov ise on saanud raskesti haavata, langenud on mitukümmend partisini ja soomlast, mitusada on haavatud ...“

„Kohe mitukümmend ja mitusada! See on rohkem kui üheski meie senises lahingus. Ja soomlased?“

„Jah, soomlased olid jõudnud viimasel silmapilgul Kuperjanovile appi, aidanud Paju ära võtta ja tunginud Valga peale edasi. Valga on sellega niihästi kui käes ja homme marsime ka meie sinna.“

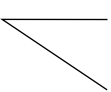
„Siis on kõik hea, vaenlased on varsti üle piiri,“ tähendas Ahas.

„Jah, vabariik on vaenlastest puhas,“ vastas Tääker.

Ahasel oli valus ja raske, aga ometi ka kerge. Valga oli võidetud, temagi on selleks kaasa aidanud. Ta on täitnud oma kohuse, temalt ei saa nüüd enam midagi rohkem nõuda ...

Kõigepealt aga: nüüd ometi saab siit ära, saab koju, ükskõik kuidas ...

2. Arutle

1. Miks nägi Ahas lätlases oma venda? teadis, et on vaenlase ridades
.....
2. Mida võis Ahas mõelda, kui ütles: „*Ah kui hea, et ei!*“?
3. Kuidas on muutunud koolipoiste võitlusvalmidus ja enesekindlus võrreldes eelnenud osas kirjeldatuga? Too näiteid.
4. Mille üle Ahas rõõmustas, kui ta teadvusele tuli? Mis tegi teda murelikuks?
5. Kuidas saad aru kirjaniku väljendist: „*Ahasel oli valus ja raske, aga ometi ka kerge.*“

3. Leia tekstist teave Paju lahingu kohta. Jooni.

4. Täida lüngad.

1919. aasta 31. jaanuaril toimus mõisa maadel raske lahing. Sõjategevuse käigus sai haavata partisanide pataljoni juht Julius
Palju haavatuid oli ka eestlaste ja nende appi rutanud hulgas.
Järgmisel päeval jõudsid Eesti väed linna ja vabastasid selle.

Arvustus on hinnang kirjandusteose, lavastuse, filmi, näituse, raamatu või heliplaadi kohta.

5. Ajakirjanik Hellar Grabbi on kirjutanud arvustuse pärast filmi „Nimed marmortahvlil“ vaatamist. Loe.

Nimed marmortahvlil: raamat ja film

Hellar Grabbi

See oli aastal 1936, kui tuntud kirjanik Albert Kivikas avaldas mahuka romaani „Nimed marmortahvlil“. Sellest sai Vabadussõja ainet käsitlev suurteos. Tartu Kommertsikooli õpilane, 20-aastane Albert Kivikas tegi selle sõjakäigu ise kaasa.

Romaanis kirjeldatakse peamiselt kooliõpilastest koosneva Tartu Vabatahtliku Pataljoni sõjakäiku jõuludest 1918 kuni veebruari alguspäevadeni 1919. Õppursõdurite pataljon marsib Valka päev pärast Kuperjanovi partisanide ja soomlaste poolt maha peetud ägedat ja ohvriterikast Paju lahingut. Võidukalt.

Sõjasündmuste kõrval keskendub raamat peategelase Henn Ahase tunnetele. Vaesest maaperest pärit Ahas on eesti rahvuslane, kelle vend on punakaartlane ja isa kommunismimeelne. Romaanis saab Ahas raskelt haavata, kuid jääb ellu.

Möödunud aastal valmis romaani ainetel mängufilm „Nimed marmortahvlil“. Filmi lavastaja on Elmo Nüganen, Tallinna Linnateatri peanäitejuht ja näitleja. Romaanis löid õppursõdurid ühes mõisas kohalike neidudega veidi tantsu ja sõid hiljem talutütardega pannkooke. Aga filmis on raamatusündmustele lisatud Henn Ahase armumine valitsusametniku ilusasse vennatütresse. Ta päästab tüdruku jõhkra punakomissari käest, järgneb põgenemine vaenlase käes olevast mõisast käsikäes neiuga.

Samal ajal on filmi siiski Albert Kivika romaanist küllalt alles jäänud. Eelkõige põhimotiiv – kooliõpilased lähevad vabatahtlikult Eesti eest sõtta, panevad oma elu kaalule olukorras, kus Eesti riik on veel noor ja nõrk.

Võttes filmi mitte ainult kui romaani ekraniseeringut, on tegu toreda ja haarava filmiga. Mõneski mõttes pakub film rohkemat kui romaan. Näiteks filmi alguses noorte poolt „aja seisma panek“ ja lippude vahetamine annab hästi edasi ajaloolise tausta.

Tegelikult ei juhtunud ei elus ega romaanis, et viimisel hetkel tulevad poiste selja tagant tormijooksuga soomlased ja löövad punased lätlaste tagasi. Lätlaste vastu pidasid koolipoisid lahinguid küll, aga soomlased jõudsid abiks Kuperjanovi partisanidele. Paju lahingust Tartu koolinoorte üksus osa ei võtnud. Kuid kogu Vabadussõja seoses oli soomlaste appitulek suure tähtsusega.

Osalised mängisid oma rolle suurepäraselt. Rakendatud oli palju tuntud näitlejaid ja Tartu koolipoisse kehastasid Muusikaakadeemia Kõrgema Lavakunstikooli õpilased.

Vabadussõjas langenud õpetajate ja õpilaste mälestussammas Tallinna Reaalkooli juures

Kordamine: koolipoiste sõjatee A. Kivikase romaanis

Täida lüngad loetu põhjal. Vajaduse korral kasuta interneti abi.

19..... aastal sai Eesti iseseisvaks riigiks. Oma riigi kaitseks alanud (1918–1920) võitlesid kahe vaenlasega: Nõukogude Venemaa Punaarmee ja Saksa Landesveeriga (maakaitsevägedega).

Eesti Vabadussõjas kaitsesid kodumaad kõrvuti kogenud sõduritega – vabatahtlikena rindele läinud noored, kes enamasti asusid sõjateele otse koolipingist. Õppursõdurina teenis eri väeosades kokku 2000–3000 kooliõpilast.

Vabadussõjast võttis osa ka kirjanik
Ta oli sel ajal 20-aastane ja õppis kommertskoolis.

Oma isiklike kogemuste põhjal kirjutas ta romaani „.....“, mis ilmus trükist 1936. aastal. Romaanis kirjeldatakse kooliõpilastest koosneva Tartu Vabatahtliku sõjakäiku. Koolipoiste pataljon marsib võidukalt linna päev pärast lahingut.

Raamatu peategelaseks kujuneb maaperest pärit koolipoiss Henn Tema vend on punakaartlane ja võitleb vastaste ridades. Romaanis saab Ahas , kuid jääb ellu.

Eesti Vabadussõja kuulsusrikkam lahing peeti Põhja-Lätis 23. juunil 1919. aastal. Seda päeva tähistame tänapäeval võidupühana.

Jüri Parijõe jutustus „Teraspoiss“ ilmus esmakordselt 1937. aastal ja autor sai selle raamatu eest Vabariigi Presidendi auhinna. Jutustuses räägitakse emata jäänud poisist Jaan Kattaist, kes raskustele vaatamata suudab jääda õiglaseks ja abivalmiks poisiks. Kaaslased kutsuvad teda Teraseks.

Õnnetus jõel

Jüri Parijõgi

Katkend jutustusest „Teraspoiss“

Järgmine päev oli pühapäev, seepärast magas Jaan kauem kui harilikult. Kui ta kella üheksa paiku ärkas, paistis päike heledasti aknast sisse, kogu õu, kogu maailm näis täis olevat rõõmsat heledat valgust.

Jaanile meenus-kohe eilne pallimäng ja üle noatera saadud võit. Talle näis see võit eriti väärtuslikuna just seepärast, et oli saadud viimsel hetkel, üle noatera. Ta riietus kähku ja arvas, et nüüd oleks päris kena Kodjaga kuhugi jalutama minna ja eilsest mängust pikemalt kõnelda.

Ta jooksis sõbra poole, kuid seda ei olnud kodus. Õde teatas, et Kodja oli juba vara hommikul kodunt ära läinud kas kalale või muidu jõe äärde lonkima.

„Hea küll,“ arvas Jaan, „ma lähen ka jõe äärde, ehk saame seal kokku.“

Ta läks pool jooksusammul ujula poole, lootes sealt sõpra leida. Jaan teadis, et Kodja armastab ujuda ja on juba mitu korda tänavu vees käinudki.

Ujulas aga sõpra ei olnud.

Jaan läks edasi mööda jõekallast, tunnistas siin ja seal rüselevaid ning mängivaid poisse, kuid Kodjat nende hulgas ei olnud; ta oleks oma sõbra kilomeetri kauguselt ära tundnud.

„Ja kust sa teda siit leiadki,“ heitis Jaan viimaks käega. „Luht on suur ja lai, kes teab, kuhu läks.“

Ta kõndis veel mõne aja kallast mööda edasi, siis ronis kalda äärde tõmmatud palgiparvele, võttis saapad jalast ja hakkas jalgadega vees solistama. Vesi oli soe, läheks ujumagi, aga üksi ei taha. Kui Kodja siin oleks, siis teeks kahekesi küll oma kupsud ära.

Eemal oli luht rahvast täis. Mõned noormehed olid enese paljaks võtnud ja pleekisid vastu päikest või pildusid vastamisi palli. Mootorpaadid sõitsid mööda jõge üles ja alla, kündes üles laineid, mis iga kord parve toredasti kiikuma panid ja siis kalda ääres lohisedes vaikisid.

Nüüd tuli linna poolt väike tüdruk süstaga, rühkides kogu jõust mööda jõge üles, kuid käsitses sealjuures aeru nii saamatult, et Jaan naerma hakkas. Samal hetkel tuli allavett mootorpaat ja Jaan arvestas, et süst ja mootor peavad kohtuma just tema kohal.

„Keera süsta ots vastu laineid!“ hüüdis Jaan parvelt tüdrukule, nähes, et see mootori tulekul segadusse sattus.

Tütarlaps näis seda isegi teadvat, kuid pööras oma saamatuses just külje lainele vastu. Juba libisesid paat süstast mööda, mis kiiresti tugevasti kõikuma hakkas. Tüdrukule tegi see lõbu ja ta õõtsutas oma kehaga süsta veelgi rohkem kõikuma.

„Kui nüüd põhjalained hakkavad tulema,“ arutas Jaan ja kargas püsti, „siis viib süsta ümber.“

„Ära kõiguta! Keera ots!“ karjus Jaan veel kord ja vehkis kätega. Kuid samal hetkel läkski süst ümber ja tüdruk kukkus kiljatades vette.

„Hoia aerust kinni!“ karjus Jaan ja vaatas ringi, silmas parvel pikka udilat, tõukas selle vette ja hüppas ise järele.

„Hoia aerust kinni!“ puristas ta veel kord hüüda, kui nägi, et tütarlaps ilmus pinnale. Sealjuures haaras ta ise udila teise otsa ja juhtis selle ujudes tüdrukule

vastu. Kõik see toimus mõne sekundiga. Juba ulatuski udila ots tüdrukuni, kes nüüd aeru lahti laskis ja kramplikult latist kinni haaras. Seda nähes Jaan hakkas tagasi ujuma parve poole.

Kaldal hakati karjuma, inimesed jooksid lähemale. Samuti märgati õnnetust ka mootorpaadilt, kus kõik püsti tõusid ja kätega vehkima hakkasid. Mootor tegi jõel laia kaare ja pöördus tagasi. Enne kui ta õnnetuskohale jõudis, oli Jaan juba parvel ja tiris tüdrukut veest välja, kes udila otsast nii kõvasti kinni hoidis, et ta seda parvelgi lahti ei lasknud.

„Purista nüüd vesi välja!“ õpetas Jaan läkastavat ning kõhivat tüdrukut ja hakkas talle selja peale kloppima.

Samal ajal jõudis ka mootorpaat sinna, keegi hüppas paadist parvele ja hoidis paati kõiega kinni. Ümberkaudu kisati ja käratseti. Tüdruk ajas enese istukile ja pühkis käeseljaga silmade ette langenud märgi juuksesalku.

„Kuidas see juhtus? Kas on ikka elus?“ päriti läbisegamini.

Paadisolijaist andis keegi oma palitu tüdrukule ümber ja siis tõsteti ta paati. Aga üks kaasasõitnud politseikomissar ja vanem härra tulid Jaani juurde ja hakkasid teda usutlema:

„Kuidas nimi on? Kus elad? Kui vana?“

Jaan kohmetus.

„Nime ma võin teile öelda ja elukoha ka, aga ega see minu süü küll ei olnud. Mina istusin siin parvel, tema tuli alt süstaga, ei osanud otsa vastu laineid pöörata ... tulid põhjalained, need viisid paadi ümber. Sedasi see oli, mul polnud süsta ega paati, istusin siinsamas parvel.“

„Ei, ei ...“ tõrjusid võõrad. „Ega me seda ... me nägime paadist isegi, kuidas see juhtus. Me tahtsime küsida, kes sa oled ja kuidas ta päästsid.“

„Mis seal päästa oli. Kui nägin, et tüdruk kukkus vette, siis võtsin siit parvelt selle udila ja viskasin talle kätte.“

„Ujusid talle vastu ...“

„Nojaa, latt ei olnud nii pikk. Siis ta võttis teisest otsast kinni, mina teisest... nii ujusimegi kaldale.“

Nii politseikomissar kui ka võõras härra kirjutasid üles Jaani nime, vanuse ja elukoha, siis hüppasid jälle paati, kuna Jaan hakkas pluusist ja pükstest vett välja väänama.

Kui paat juba minekul oli, hüüdis võõras härra:

„Aga päästja ... päästja jätate märjana siia maha, päästetu võtate küll peale. Hüppa siia paati, poiss, ma annan sulle oma palitu ümber, muidu hakkab külm.“

Jaan lõi käega – pole vaja. Ta laseb niisama jala, ega ta siit kaugel ei ela. Ja võttiski oma saapad näppu ning hakkas mööda kallast sörkima kodu poole.

Härra Pärna* ei olnud kodus. Jaan vahetas kuivad riided selga, viis märjad, mis teel küll juba pooleldi ära olid kuivanud, välja nööri peale, ja unustaski juhtumi jõe ääres.

Kui ta teisel päeval koolist koju tuli, oli asi härra Pärnal siiski juba teada. Üks härra olevat seal käinud, Jaani taga küsinud ja öelnud, et tema olevat eile ta tütre veest välja tõmmanud. Kuidas see lugu õieti oli?

Mis ta oli, seletas Jaan pool vastumeelselt, tüdruk jäi oma süstaga mootorpaadi järellainetesse, ei osanud süsta otsa vastu laineid pöörata ja õõtsutas süsta ümber, ise kukkus vette. Noh, tema juhtus olema sealsamas parvel, võttis udila ja ujus sellega vastu. Tüdruk märkas siiski udila otsast kinni võtta, ja nii nad ujusidki kaldale. Mida see härra siis veel tahtis? Ega see tema süü olnud, et tüdrukupirts vette kukkus, ta ise oli kole saamatu. Kes ta isa on?

„Aednik Raadi,“ teadis magister. „Tal on suur aed linna serval ja kesklinnas on lilleäri. Tuli sind tänama tütre elu päästmise eest ja lubas sind meeles pidada.“

„Mis seal tänada või meeles pidada,“ arvas Jaan, kellele sugugi ei näinud meeldivat, et asjast niipalju juttu tehti. „Tüdrukupirts ei osanud süsta nina vastu laineid pöörata ja sellest see kõik tuli. Ega siin keegi teine küll süüdi ole.“

Härra Pärn võttis Jaani käe oma pihku, surus seda ja ütles:

„Ma tean, et teised poisid kutsuvad sind Teraseks. See on õige – terasest sa oled. Õige on see, et sa oma eluvõitlust võitled ise ... nii kasvab sinust mees. Siis võitle. Kuid pea meeles – mina olen ja jään sulle alati heaks sõbraks ja nõuandjaks.“

Kogu see asi oli siiski ajalehte pääsenud. Kui Jaan vähese hilinemisega „Postimehe“ ette jõudis, tuli Kodja talle oma lehepakiga juba vastu ja teatas:

„Kuule, sa oled lehes.“

„Mis lehes, mis juttu sa ajad?“ „Tõe jutt, tule loe ise!“

Mindi ja löödi Postimees lahti. Tõepoolest seisis seal „Õnnetuste ja kuritööde“ all sõnum „Väike elupäästja“, kus kogu see asi veidi moonutatult ja ilustatult kirja oli pandud. Jaan luges sõnumi läbi ja teda ei huvitanud sugugi sõnumi sisu, ainult kena oli lugeda oma nime trükitult noore elupäästja nimi on Jaan Kattai.

* **härra Pärn** – üliõpilane, õpetaja ja Jaani sõber. Pärast poisi ema surma hoolitses Jaani käekäigu eest, võttis ta enda juurde elama.

1. Loe lause. Kirjuta, mida sellest teada said.

Jaan läks edasi mööda jõekallast, tunnistas siin ja seal rüselevaid ning mängivaid poisse, kuid Kodjat nende hulgas ei olnud; ta oleks oma sõbra kilomeetri kauguselt ära tundnud.

Sain teada, et

-
-
-

2. Põhjenda.

Õnnetus juhtus, sest

- tütarlaps
- mootorpaat
- tüdruk
- põhjalained

3. Vasta küsimustele.

1. Mida tegi Jaan selleks, et õnnetust ära hoida?
2. Mida tegi Jaan tütarlapse päästmiseks?
3. Mida Jaan ise jõe ääres juhtunust rääkis?
4. Kes nägid õnnetust pealt? Kuidas nad Jaani käitumist hindasid?

Jüri Parijõgi

4. Loe politseiteade ja ajalehes ilmunud sõnum.

POLITSEI TEADAANNE: Pühapäeval, 23. mail päästis 13-aastane koolipoiss jõel ümberlâinud süstalt vette kukkunud ja uppumisohtu sattunud tüdruku.

VÄIKE ELUPÄÄSTJA

Pühapäeva keskpäeval juhtus jõel kohutav veeõnnetus. Preili Raadi sõudis üksi uhke ja kalli süstaga jõel. Järsku kerkis tugev laine ja pani pisikese paadikese tugevasti kõikuma. Tütarlaps sattus paanikasse ja süst kaotas tasakaalu. Väike preili kukkus jõkke ja vajus mitu korda vee alla. Ta kiljus ja karjus appi. Palju rahvast kogunes jõekaldale vaatama, kuidas tütarlaps vees siples ja oma elu eest võitles. Veas karjuvat ja vett ahmivat tüdrukut märkas noormees, kes kartmatult vette hüppas ja tütarlapse poole ujus. Oma eluga riskides sukeldus poiss mitu korda vee alla ja tiris uppumisohus olnud neiu veepinnale. Ta ulatas tütarlapsele aeru, millest veehädaline kinni haaras. Koos ujusid nad kaldale.

Hiljem selgus, et vapper elupäästja on Jaan Kattai, kohaliku kooli 13 aastane koolipoiss.

5. Jaani arvates oli ajalehe sõnum veidi moonutatud ja ilustatud. Loe sõnum.

Jooni, mis teave on moonutatud ja liialdatud.

Kuidas on õige? Loe sõnum uuesti.

6. Kuulamisülesanne. Kuula, kuidas teised hindasid Jaani tegu. Otsusta, kas väide on õige või väär.

Väide	Õige	Väär
1. Kooli lõpuaktusel olid linnavalitsuse töötajad ja härra Raadi		
2. Koolijuhataja kutsus Jaani teiste ette aukohale.		
3. Linnapea härra Raadi esines aktusel kõnega.		
4. Koolijuhataja pöördus Jaani poole ja nimetas teda elupäästjaks.		
5. Jaan sai tütarlapse elu päästmise eest Punase Risti aumärgi.		
6. Uppumast päästetud tütarlapse isa tänas Jaani ja ulatas talle ümbriku.		

7. Arutle.

Mida hindas Jaan ise kõige rohkem?

- 50 krooni
- Punase Risti märk
- tüdruku elu päästmine
- tööpakkumine aiandisse
- härra Pärna sõprus ja toetus

Erivajadus ei tee kedagi teistest halvemaks

Kristiina Tilk, ajakirjanik

„Teiste halvustav pilk ei tohi tekitada inimeses tõrget kodust välja minna. Tuleb endale sisendada, et see on vaid nende arvamus ja see ei loe,“ soovitab erivajadusega noormees Egert neile, kes pelgavad puudest tingitud tähelepanu.

Egert (22) on liikumispuudega noormees. Tema vasakul jalal ei ole hüppeliigest ning jalg on paremast kolm-neli sentimeetrit lühem.

Kohtun Egertiga pargis. Ta on selga tõmmanud spordidressi ja teeb sooja saamiseks mõne hoogsa liigutuse. Tema pisut lonkavat jooksu ei peata mitte üks kõrvaline pilk. „Ma ei hooli sellest,“ ütleb Egert.

Esmatähtis on alustada iseendast

Hoolimata liikumispuudest vaatab Egert tulevikku helge pilguga – nii palju on unistusi! Egert on kindel, et ükski puue ei tohi ega saa takistada kedagi oma unistuste poole püüdlemast. „Pahatihti leitakse põhjus, miks midagi teha ei saa. Mõtleva peab tegelikult aga hoopis sellele, kuidas saab,“ leiab ta.

Oma kogemuste põhjal teab Egert öelda: „Ei ole nii, et proovin ühe korra ja kui ebaõnnestun, lõön käega. Ühest korrast ongi vähe. On vaja teha järjepidevalt tööd, see on aastatepikkune töö iseendaga.“

Kust aga võtta teotahet? „Esmatähtis on alustada iseendast,“ kinnitab Egert. „Ma ju tean, et keegi teine ei saa minu eest mind liikuma panna ega keha tugevamaks teha. Mul on liikumistahe võib-olla kaasa antud, sest ma ei mäleta, et oleksin end kunagi puude tõttu kuidagi teistest halvemana tundnud. Mõtlesin pigem, et puue ei pea olema takistus, vaid sellel võib olla ka edasiviiv jõud, mille abil midagi saavutada.“

Selle mõtte järgi elades läks nii, et kui esialgu tegi Egert trenni ainult enda vormishoidmiseks, siis ühel päeval sai talle selgeks, et unistada võib ju veelgi suuremalt. „Ma tahtsin pääseda olümpiale,“ teatab Egert.

Tagasilöögid teevad tugevamaks

Unistuse elluviimiseks asus Egert varasemast veelgi enam treenima: kuus päeva ja vähemalt 20 tundi nädalas. Seda kõike ülikooli kõrvalt. „Kui ma varem tegin kõike, siis viimased kolm aastat olen pühendunud kettaheitele ja püüdnud end arendada,“ ütleb Egert.

Esimene märk, et pingutus kannab vilja, tuli tänavu maikuus Audentese staadionil, kui Egert täitis paraolümpia A-normi. „Unistus olümpiast täitus!“ teatab Egert.

2016. aasta septembris Rios toimunud paraolümpial heitis Egert end kaheksandale kohale. Ehkki ta poodiumile ei jõudnud, on noormehel põhjust enda üle siiski uhkust tunda, kuna viimati osales liikumispuudega Eesti sportlane paraolümpial 20 aastat tagasi ehk aastal 1996, Atlantas.

Unistus läks täide, mis edasi? „Unistused ei saa kunagi otsa. Need kasvavad!“ naerab Egert. „Uus siht on juba silme ees – võita medal nelja aasta pärast toimuvatel Tōkyō olümpiamängudel. Järgneva nelja aasta tegevus on planeeritud.“

„See nõuab pidevat tööd ja Egertiga on selles osas lihtne,“ sekkub vestlusesse Mart, üks noormehe treeneritest.

Mardi sõnul ei ole Egertiga seda ohtu, et ta kaotaks motivatsiooni. Pigem on tulnud teda keelitada vähem treenima ja rohkem puhkama. „Eks tagasilööke on olnud küll, aga seda, et Egert oleks öelnud, et ta täna ei viitsi... Kas on olnud?“ püüab Mart meenutada. Kas on olnud kordi, kui poiss on tahtnud teki üle pea tõmmata ja mitte midagi teha? Lõpuks leiab Mart siiski, et ei ole.

„Mul ei ole seda tunnet veel tekkinud, jah,“ kinnitab Egert. „Tagasilöögid teevad mind pigem tugevamaks,“ leiab Egert. „Puhkusega on tõesti nii, et ma ei pidanud seda mingil ajal üldse tähtsaks. Mida aeg edasi, seda rohkem sai selgeks, et trenni pigem lubatust natuke vähem kui rohkem, sest siis tulevad ka tulemused.“

SIHT SILME EES: Egert ei ole kunagi pidanud oma erivajadust takistuseks. Pigem on see motiveerinud teda veel enam pingutama, et tõestada – eelkõige iseendale –, et ta on terve inimesega võrdväärne.

Aasta parim meessportlane

Nädalapäevad tagasi kandis raske töö taas vilja – Eesti Invaspordi Liit kuulutas Egerti aasta parimaks meessportlaseks. „Ega keegi sellest väga midagi ei tea. Eestis on nii, et kui sa ei ole medalivõitja, siis sinust suurt ei räägita,“ teab Egert.

„Enne ärasõitu räägiti küll, et ma lähen, aga pärast enam mitte,“ nendib noormees. „Natukene on kurb, kui sportlane või erivajadusega sportlane jõuab kuskil kaugele, kuid medalit veel ei võida ning seetõttu teda keegi ei märka. Teisest küljest on mulle teiste tähelepanust olulisem ikkagi see, mida ma ise tunnen. Ja ma olen uhke!“

Kas erivajadusega inimest märgatakse rohkem ja teda saadavad ühtepuhku kaaskodanike pilgud? „Märgatakse, aga ilmselt siis neid, kes ei saa hakkama või kes vajavad pidevat abi. Kõik saab alguse suhtumisest. Ja mitte teiste omast, vaid suhtumisest iseendasse. Tuleb seda tähelepanu – las tuleb. Kui ei tule, pole ka katki mitte midagi. Natukene on kurb, et rohkem pööratakse tähelepanu negatiivsele, aga mis seal ikka,“ räägib Egert.

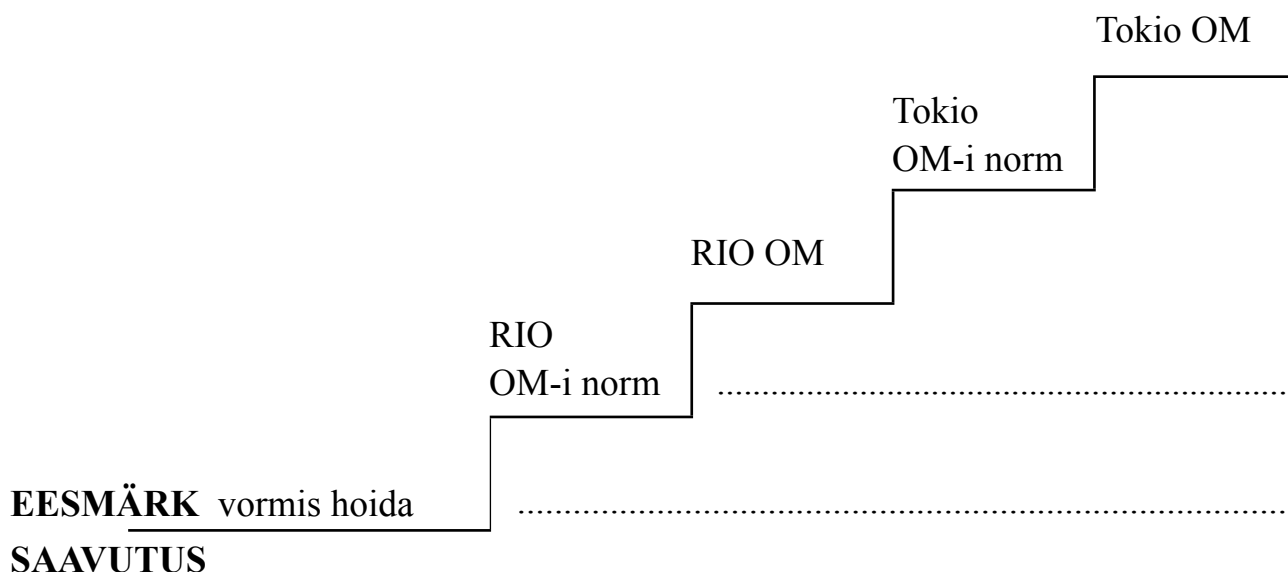
Kõige olulisem on noormehe meelest erivajadust iseenda jaoks mitte liialt suureks takistuseks mõelda. „Kui inimene jätab mulje, et ta on abitu, ja sisendab endale, et kõik teda vaatavad, tekibki hirm. Aga no, oled ratastoolis, lonkad – mis siis? Ega inimene sellepärast tervest inimesest kehvem ei ole. Loeb see, mis on tema sees,“ teab Egert.

Treener Mart on sama meelt: „Jah, ega ei saa ju liiga poputama ka hakata ja kätel kandma.“

Oma kogemuste põhjal teab Egert: „Erivajadusega inimesele võiks abi pakkuda ja teda märgata, kui ta seda abi palub. Liigne agarus ei tule ka kasuks, sest nii tekibki olukord, kus erivajadusega inimene tunnetab suhtumist nagu vajaks ta igal sammul abi. Mina püüan seista iseenda eest,“ ütleb Egert. Ta loodab, et tema tegevus innustab teisi seadma julgeid eesmärgi, sest edu saladus on eesmärgikindlus.

1. Egert julgeb unistada suurelt. Täienda skeemi teksti abil.

2. Jutusta, kuidas Egerti unistused on täitunud. Loetle tema edasised soovid.

3. Mis põhimõtteid järgib Egert oma unistuste elluviimisel? Lõpeta lause.

1. Puue pole takistus, vaid
2. Unistused ei saa kunagi otsa, need
3. Unistada tuleb
4. Kõik algab
5. On vaja teha
6. Tagasilöögid
7. Edu saladus on

5. Milline neist vanasõnadest iseloomustab kõige paremini Egerti tegevust unistuste elluviimisel? Põhjenda.

- Harjutamine teeb meistriks.
- Visadus viib sihile.
- Kes tööd teeb, see rõõmu näeb.
- Mida enam saad, seda enam tahad.

Luuletaja Kalju Lepik põgenes 1944. aastal Rootsi. Eemal olles kirjutas ta Eestimaa kannatustest võõra võimu all.

Kisendad, kodumaa!

Kalju Lepik

1.

Ükski võim
ei saa
sulgeda suud,
meie maa,
meie õiguse järele.

[---]

2.

Sinu käed nad aheldanud,
kodumaa,
peksnud narmaiks su piha.
Aga su vabadusiha
murda ei saa
võõra piits ega kepp.
Vaevakask ja maarjalepp
nurmedel mullani maas.
Aga nad ei sure,
vaid tõusevad taas,
siis kui sureb
meie mure.

1. Leia, kuidas luuletaja on oma muret väljendanud. Loe need read.

- Igal rahval on õigus vabadusele.
- Isamaa on vaevas.
- Ükski võim ei saa murda vabaduseiha.
- Inimesed kannatavad, kuid nad ei murdu.
- Iseseisvas riigis on inimesed vabad.

2. Selgita.

1. Mida pidi eesti rahvas 1940. aastatel üle elama? Too näiteid ajaloos õpitust.

- küüditamised
- põgenemine vabasse maailma
- teine maailmasõda
- Saksa okupatsioon
- Nõukogude okupatsioon
- metsavennad

3. Kuidas saad aru sõnast okupatsioon? Räägi, mida sa sellest tead.

Lapsena Siberisse

Mare Arm

Katkendeid mälestusteraamatust

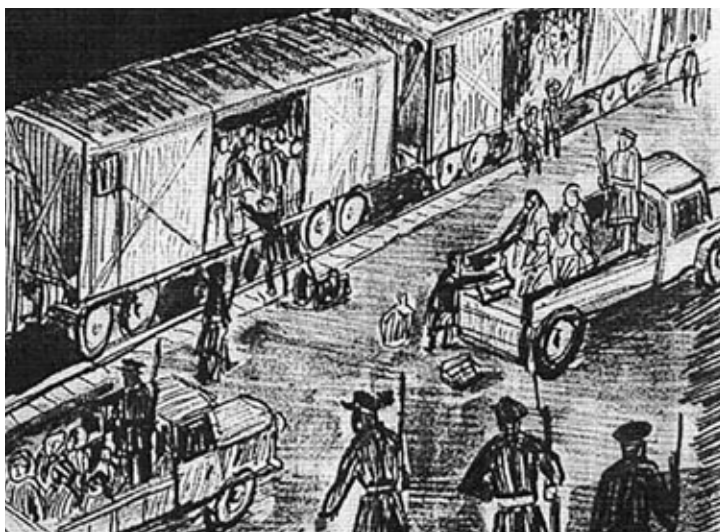
Kodust lahkumine

Ma ei saanudki oma esimest klassi Eestis lõpetada, sest juba märtsis viidi meid kaugele-kaugele, Siberisse.

Ma mäletan selgesti seda varahommikust aega, kui ema mu üles ajas ja riidesse käskis panna. Ta käskis mul talveriided selga panna ja veel kampsuni nende alla. Ma olin väga unine ja ei tahtnud mitte kuidagi ärgata. Aga kui ma nägin, et ema millegipärast nutab, siis oli mul uni kohe läinud.

Me külalistetoas seisis mingid võõrad mehed. Ema pakkis millegipärast mingisuguseid asju. Aga memm, kes tavaliselt kõige varem tõuseb, ei tulnud voodistki välja. Ma algul mõtlesin, et memm ehk on väga haige. Kui ema käskis mul kuss olla ja aidata asju pakkida.

Võõrad mehed rääkisid mingis tundmatus keeles ja ma ei teadnud kohe mida teha. Hakkasin riietuma, kuid kartsin neid võõraid nii, et käed lausa värisesid.

Me läksime õue ree peale. Aga regi oli võõras ja seal istus ka võõras onu, ohjad käes.

Alles õues panin tähele, et võõrastel meestel olid ka püssid. Siis hakkasin ma hirmust nutma, kuid juba me sõitsime kodust eemale ja aina eemale. Ema aga vaatas kogu aeg kodu poole ja nuttis.

Kunagi hiljem sain ma alles aru, et see oli minu ema viimane pilk oma kodule. Ka mina nutsin sealt lahkudes.

Paljud inimesed nutsid, sest kindlat ei teatud, kuhu viiakse. Mõned arvasid, et seebivabrikusse või surmalaagrisse, nagu tol ajal kombeks oli rääkida. Kui ma selliseid jutte vanemate inimeste käest kuulsin, ja seda veel poolsosinal, siis hakkasin ma jälle kartma. Ema muidugi rahustas mind, et naised ajavad muidu hirmujutte.

Inimesed ähmis olles ei kuulnud, mis neile räägiti. Igal juhul olid kõik väga ärevil ja hirmul. Seda on tagantjärele hirmus meenutada. Siis aga laaditi meid püssimeeste saatel veomasina kastidesse.

Autod peatusid keskuse juures. Mina ei teadnud, miks kõik nutavad, kuid ulusin kaasa. Ju see kurb lahkumine meierei juurest on ikka nii mällu sööbinud, et ma praegugi veel seda nii selgelt mäletan. Siis oli küll selline tunne, et viiakse kuskile surmalaagrisse.

Mõned inimesed viskasid meile juustu ja võid. Ema oli ähmiga unustanud soolapeki tunni. Sellest tundsimine hiljem puudust. Ka leiba ei olnud meil. Meil oli küll kott kartuleid ja teine jahu. Kuid kartulid võttis külm tee peal ära, ainult jahu saigi vahepeal süüa, kui muud ei olnud.

Meid viidi veoautoga Jõgevale, kohe vaguni ukse ette ja laaditi vagunitesse. Ka vagunis ei olnud pilt rõõmus, ikka kurvad näod kõigil peas. Imetleda võis minu ema optimismi. Ta isus jalga üle jala ja laulis suure häälega. Ta rääkis, et paremat elu tal küll pole olnud. Muudkui istu ja sõida rongiga, et mis nii viga elada! Ta polevatki elus rongiga sõita saanud, selleks pole kunagi aega olnud. Raske talutöö oli ta ära väsitanud.

Pikk teekond

Vagunis, kus me sõitsime, oli ka üks väike aken. Sealt sai vahel välja vaadata. Me ronisime mõne pambu või kasti otsa ja püüdsime uudistada, mis väljas näha on ja kus me oleme. Selle väikese akna pärast oli meil, lastel, omavahel kohe päris tüli. Mina

olin tugeva kondiga ja jõudsin vahel isegi poisse eemale lükata. Mõnikord lükkasid jälle teised mind ja tegid haigetki. Siis jooksin ma ema juurde varju. Aken oli muidugi trellitatud. Võis näha tahmaseid maju, väikseid lobudikke, millel oli palju aknaid. Vahel jälle palju raudteerööpaid. Hiljem võis aknast näha kauneid lumiseid maastikke ja vene külasid. Ma ei olnud varem nii väikseid elumaju näinud, sest meie talu oli ikka suur. Majad olid üksteisele lähedal. Üks onu teadis rääkida, et vene külad olevadki kõik sellised.

Sõit aga venis ja venis. Seal vagunis ei saanud üldse ennast pesta.

Vaguni keskel oli üks väike raudahi, mida vahel köeti, kui kütet kuskilt saadi. Selle ümber sai ennast soojendada ja seal juures käis jälle trügimine. Selle peal sai ka kartuliviilusid praadida. Vaat see oli küll vahva, kuigi ahi oli veidi roostetanud. Mina istusin kartulikoti peal, võtsin kotist kartuleid. Siis me neid koorisime, lõikasime õhukesteks viiludeks ja muudkui praadisime. See oli minu põhitoit seal vagunis. Mulle pole küpsetatud kartulid kunagi nii hästi maitsenud.

Meil emaga ei olnud kahjuks oma nuga, sest noad ja kahvlid unustas ema kaasa võtta. Siis me pidime teiste käest nuga laenama. Süüa sai puupulgaga, kuni üks onu meile ühe puulusika tegi. Nende puulusikatega ajasime meie ka Siberis läbi.

Vagunis anti vahel pangega suppi või putru. Meile need algul ei maitsenud, sest me ei olnud hirsi, riisi ja tatratanguga harjunud. Kuid nälg tegi oma ja varsti sõime kõike, mida kätte saime.

Kui aknast välja vaatasime, oli igal pool ikka palju lund, kuigi oli juba aprilli algus. Inimesed olid riides kuidagi teisiti. Neil olid seljas vatijoped ja jalas vildid. Naistel olid peas hallid suurrätikud, mis olid kukla taha kinni seotud. Meestel olid peas imelikud läkiläki-mütsid.

Kui me juba teist nädalat sõitsime, oli külasid väga harva näha. Suuri linna meie tee peal ei olnud. Võib-olla viidi meid kuidagi kõrvalisi teid mööda, et meie rong inimestele silma ei torkaks.

Ikka lumi ja lumi. Ning nüüd võis näha juba ka Siberi põlismetsi. Ükskord nägid lapsed eemalt karu, mina tahtsin ka vaatama minna. Kuid siis, kui ma aknani sain, ei olnud karu enam näha.

Lõpuks peatusime jaamas, mille nimeks oli Karassuk. Meid oli Siberi raudteel suurest ešelonist lahti haagitud ja siis lõuna suunas viidud. Edasi kulges sõit autokastis või traktori järelkärus.

*Ma olin väike siis, kuid mäletan veel seda sõitu,
kui kitsas vagunis kõik olime me koos,
seal palju rahvast, oli külmavõitu,
kuid meie, lapsed, vahel ikka mänguhoos.*

*Ei teadnud siis, mis ees meid ootab,
kas saame kodumaale veel.
Kuid tuli ikka paremat ju loota
sel külmal, pikavõitu teel.*

Meid viidi umbes saja kilomeetri kaugusele kolkasse. Seda teed me sõitsime viis päeva ja viis ööd. Ja võib-olla see sõit oligi kõige raskem katsumus meie teel. Et oli teede lagunemise aeg, siis olid autod pidevalt poris kinni. Seal Kasahstani stepi serval on selline must ja kleepuv muld ning õigeid teid seal ei olnudki. Seetõttu liikus meie kolonn lausa teosammul. Igast kolhoosist, mis jäi meie teele, käidi traktoreid abiks kutsumas, et autosid porist välja tõmmata.

See oli üks külm ja vaearikas sõit, mille vältel ei antud meile ei süüa ega juua. Joogiks kasutasime lund ja sõime, mis kellelgi oli alles jäänud. Meil oli veidi leiba, mida vagunis supi kõrvale anti. Samuti oli kotis jahu. Kuid öösiti külmetas ja seetõttu oli leib ka külmunud. Siis tuli seda oma hõlma all hoida ja päeval päikese käes soojendada.

Siberis

Meid paigutati ühte savist onni koos teise eesti perega, kus oli ema ja kolm last. Meie onn oli väike ja ka külm, sest seal ei olnud keegi elanud ja seda ei olnud köetud. Onn oli ehitatud mätastest, osalt oli ta maa sees, nagu meie keldrid. Ta oli seest ja väljast üle savitatud.

Sel esimesel õhtul olid emad algul väga kurvad, sest see pilt erines väga meie taluelust. Ei olnud valgust, ei küttematerjali, oli külm ja niiske. Järgmisel päeval toodi ühed igavesed suured kasejuurikad, mida kuidagi lõhkuda ei saanud. Isegi minu ema, kes oli metsatöoga harjunud, nägi nendega suurt vaeva.

Meie, lapsed, istusime algul nukralt oma pampude peal. Kui siis ema ütles, et kui teised siin elavad, saame ka meie elatud, sest tööd ju talurahvas ei kardab. Ju ta arvas, et hea, et me üldse elus oleme!

Juba samal õhtul tuli meile külla üks vene naine, kes elas vastasmajas. Ta tõi kaasa „tattnina“, nagu kutsuti nende algelisi lampe. Kui ta selle põlema pani, siis läks meie meeleolu kohe paremaks, hakkasime omavahel rõõmsalt vadistama.

Meie emad pandi kolhoositööle. Minu ema oli põhiliselt lüpsinaine. Lüpsja amet ei olnud kerge. Käsitsi pidi lüpsma 18–20 lehma ja suveti kolm korda päevas. Hommikuti pidi vara tõusma ja ühtegi puhkepäeva ei olnud. Seetõttu olime tihti kodus päris üksinda ja pidime kõigega toime tulema. Vahel käis ema öösiti mulle piima toomas. Eestlastel polnud kombeks varastada, aga suur häda sundis kolhoosipiima võtma. Emal oli kummist soojenduskott, mis meil Eestist kaasas oli, kõhu peale seotud ja selle sees ta tõi piima koju. Piimal oli alati kibe kummimaitse.

Leiba müüdi vahel poes, kuid olid suured järjekorrad ja pidi seisma vahel pool päeva. Müüdi ühe inimese kohta vähe, me käisime kõik leivasabas. Kauplusest koju tulles sõime selle koguse vahel juba tee peal ära.

Süüa kõlbasid ka metsikud sibulad, neid kasvas stepis palju. Kevadeti oli lastel kombeks käia stepis sibularetkedel. Sibulaid korjasime päris palju. Sõime ise neid mitu päeva kohe tühimiseni. Siis sain veel nende eest järgmisel päeval ka teiste laste käest suhkrutükke vahetada. No see oli alles pidupäev!

Esimesest Siberi-aastast on veel meelde jäänud väga kuum suvi. Eestis ei olnud niisuguseid suvesid olnud ja meile oli see algul üsna harjumatu. Meie, lapsed, veetsime oma aja selle kuumaga põhiliselt jõe ääres. Seal ma õppisin ka ujuma.

Meie onn oli liiga lagunenenud, et seal talv üle elada, seetõttu läksime sügisel allüürnikeks venelaste juurde. Emal olid Eestist kaasas mõned riided, millega sai üüri tasuda. Sügisel läksin ma uuesti esimesse klassi, sest teises oleks raske õppida olnud juba keele pärast. Koolitee oli üle kahe kilomeetri pikk. Külma oli seal tõesti harjumatult tugev. Küll mul külmetasid jalad, küll käed, kõige rohkem aga põlved.

Siis oli meil jälle raskusi ka toiduga. Vahel ma kooli ei läinud, vaid seisin leivasabas. Sealse leivaga harjusime varsti, see oli mõnusalt hapukas ja maitses mulle eriti.

Perenaine oli meie vastu lahke. Me saime ta käest piima osta ja vahel ka kartuleid. Sain ta käest ükskord isegi kiita, see oli aususe pärast. Temal oli leib kogu aeg laual, aga mina seda ei puutunud, kuigi olin vahel näljane. Kiitmine aga meeldis mulle väga ja ma olin selle üle uhkegi.

Sel suvel hakkasime me emaga endile onni ehitama, sest teiste juures elamine ei olnud kerge. Ema oli onniehitamisel muidugi põhitööjõud, mina aga lihtsalt väike abiline. Algul sai maa sisse suur auk kaevatud. Ema kaevas tavaliselt õhtuti või öösel, mina pidin seda tööd päeval jätkama. Küll oli see kaevamine raske, sest ilmad olid nii kuumad, jõgi nii lähedal ja teised lapsed kõik seal ujumas! Töö kuidagi ei edenenu.

Püüdsin vahel kavaldada ja teisigi lapsi appi kutsuda, kuid nemad olid veel vähem töökad kui mina.

Hiljem toimus mätaste lõikumine, vedamine ja ladumine, sest seinad said mätastest üles laotud. Siis käisime emaga öösiti stepis kaski toomas, millest sai katust ehitada. Ema ei saanud päeval töölt puududa, samuti ei antud päeval härgi. Mäletan, kui unine ma olin, kui pidin härgi valvama või oksti vankrile vedama. Aga tehtud need asjad said.

See onnike hakkas meil juba valmis saama. Katuse peale sai ka kaseoksi pandud, kui juba sarikad üleval olid. Siis mättad ja mulda visatud. Kõik see ehitis sai üleni ära savitatud. Üks vene papi tegi meie onnile ukse ette ja ahju sisse. See võttis natuke aega. Akendeks panime klaasiruudud ja savitasime need kõvasti mätaste vahele kinni. Nii oligi meil oma onn valmis ja sügisest elasime juba selles onnis. Oli päris mõnus tunne, ikkagi oma tehtud majakene! Olgugi, et nii väike ja armetu teine.

Kodumaale tagasi tulin ma juba 16-aastasena, sest lapsed lasti enne vabaks, vanemad hiljem. See tagasisõit oli suur rõõmusõit. Ma ei jõudnud ära oodata, millal Eestit näen.

1. Vasta küsimustele.

1. Kelle mälestusi sa lugesid?
2. Millest rääkisid mälestused?
3. Kellega koos Mare Siberisse viidi?
4. Miks Mare pere Siberisse viidi?
5. Kes Mare perest jäi koju? Miks?
6. Kui vana oli Mare, kui ta koos emaga Siberisse viidi?
7. Kui kaua ta Siberis elas?

2. Mare meenutab oma ema. Mida Mare imetles ema tegudes ja käitumises?

Leia tekstist laused ja loe. Kirjuta märksõnad.

optimism

-
-
-
-

Mida ema tegelikult võis tunda?

Miks ta rääkis: „*Kui teised siin elavad, saame ka meie elatud*“?

töökus

-
-
-
-

leidlikkus

-
-
-
-

ettevõtlikkus

-
-
-
-

tööoskused, mis aitasid Siberis ellu jääda

-
-
-
-

3. Arutle.

1. Kuidas saad aru sõnast *küüditamine*?
2. Mida oled sellest kuulnud?
3. Mis aastal toimus eesti rahva küüditamine?
4. Milliste raskustega tuli Siberis võidelda? Kuidas need raskused ületati?
 - külm
 - nälg
 - üle jõu käiv töö
 - oma peavarju puudumine

4. Jutusta kava abil.

1. Lahkumine kodust
2. Teel
3. Siberis
 - kliima
 - eluase
 - toit
 - tegevused
 - täiskasvanud
 - lapsed

4. Onni ehitamine

Küüditatute eluase Siberis

Sõda oli Ami noorusaeg ja teistsugust polnud kusagilt võtta

Marje Ernits

Katkend romaanist „Üks inimelu“

1 Ühel hommikul ärkasid nad kõik mootorsõiduki häältest. Ami esimene mõte oli, et onu on tagasi, kuid õue tormates pidi ta suuresti pettuma, sest nende poole ei sõitnud mitte auto, vaid tsikkel, mille peal istus kolm mundris meest. Mootorratas iseenesest oli huvitav nähtus, aga mehed olid kiivrispäi, püssidega ja see oli hirmutav. Mamma mässis endale suurräti ümber ja läks longates väravale. Ami ja Ingisso jäid lävele. Näis, nagu ei huvitakski mehi inimesed, sest nende pilgud takseerisid hooneid. Ami vaatas, kuhupoole mehed vaatavad, kuid ei märganud midagi erilist.

„Gut!“ oli see sõna, mida nad mitu korda lausused ja siis veel „Es ist schön!“ lõpuks nad lihtsalt istusid mootorratta peale ja sõitsid tagasi.

„Kes need olid ja mida nad tahtsid?“ päris Ami.

„Sakslased ... vist. Aga nad ei tahtnud midagi, vist?“ kõneles mamma.

„Sina ju oskad saksa keelt. Oskad ju? Tohtriga küll rääkisid kogu aeg!“ tuletas tütar emale meelde midagi, mille arvas unustanud olevat.

„Jah, aga ... aga nad ei öelnud muud kui hea ja hea ja siis veel, et see on ilus!“

„Mis on ilus?“ küsis Ingisso ja ainus, kes vastust aimas, oli Ami.

„Meie maja on ilus!“ lausus tema ja siis vaatasid nad kõik kolmekesi ühes suunas sõitjatele järele.

Läks veel mõni tund ja nagu tsikkel oli tulnud, nõnda sõitis nende hoovi ka musta värvi ja väga läikima löödud klaasidega automobiil. Sellest astus välja sõdurimundris autojuht, avas kõrval istunud mehele, kes oli samuti mundris, ukse ja läks siis pagasiruumi ust avama. Mamma oli just köögis toimetamas ja vaatas juhtunut aknast. Ami jooksis uksele ja jäi seal passima, et mis edasi toimub. Midagi ei toimunud. Võõras mees, kes ilmselgelt oli kõrge auastmega ohvitser, sest kandis uhkele vormiriietusele lisaks peas kõrgele keeratud servaga nokkmütsi, mille

boordi ehtis kullast pärg. See ohvitser tegi aiavärava lahti ning astus kergel sammul mööda jalgrada maja poole. Tema kannul sibas rajale ka autojuht, kes kandis kummagi käe otsas rasket kohvrit. Kui see mundris isand jõudis trepikojani, siis ta naeratas, libistas kindas käega üle tütarlapse juuste, lausudes „schön!“ ja hakkas siis esikumatil oma saapataldu pühkima. Ami astus kõrvale, vaatas võõra tegemist ja oleks peaaegu kohvritega mehe otsa koperdanud.

„*Gut! Schön. Ich bleibe hir!*“ lausus võõras ringi vaadates.

Siis peatus ta pilk imestusest paigale tardunud Ingissol ning lausus veel midagi.

„Mis ta ütles?“ küsis Ami, kuid mamma ei suutnud kohe vastata, sest oli ka ise küsimata tuppa astunud külalise käitumisest hämmeldunud.

Hoovist kostis taas mootorrattamürinat.

„*Schnell-schnell!*“ lausus võõras juba valjema ja käskivama hääletooniga.

Autojuht asetas kohvrid keset tuba põrandale ja kiirustas õue tagasi. Hoovi sõitnud veomasina puldankattega kasti tagaluuk lasti alla ja sellest pudenes hoovi veel sõjamehi, kes kohemaid millegi kallal toimetama hakkasid. Justkui imeväel kerkis õuealale suur rohelisest presendist telk. Veomasina peale visati võrk ja väravate juurde seati püssimehed. Ami ei jõudnud ära imestada nende sõdurite tegutsemiskiirust, aga ka väljanägemist. Need sõjaväelased olid hoopis teistsugused kui need, keda tüdruk seni kooli-ja vallamaja hoovis oli näinud. Kõik nende antvärgid olid imelikud, mitte ainult seninähtuist erinevad. Autojuht, kes ennist oli oma ülemuse kohvreid kandnud, käis nüüd harja ja ämbriga sõidumasina ümber ning küüris seda igast küljest. Amile meenutas see Mihklit, kes oli iga oma vaba hetke hobuste ja nende riistade harjamisele pühendanud.

Ülemus, kes oli endal mütsi peast võtnud, sineli esikuvana riputanud, frentši krae kurgu alt lahti nõöpinud ja laua ääres istet võtnud, tundis end lausa koduselt, aga mitte nii koduselt, nagu onu Riho ja tema sõbrad kunagi, aga midagi oli neis siiski sarnast. Ingisso, kes oli end soolasambaks ehmatanud, seisis köögipoolel ega julgenud midagi teha.

Mamma seevastu võttis end küllalt kiirelt kokku, tuletas oma saksa keele oskuse meelde ja lausus: „*Ich bin frau Amanda Kirchberg, ich ...*“

„*Jaa-wohl!*“ vastas kõrge ohvitser ja jäi perenaist silmitsema samasuguse huviga, nagu sõdurid olid maja silmitsenud.

Edasi kõneles ta pikalt ja rahulikult, kuid tema hääles oli midagi koolmeisterlikku, mis vasturääkimist ega sõnakuulmatust ei sallinud. Ilmselt tundis seda ka mamma, sest ta uhke peahoiak vajus aina alandlikumaks. Ami ei saanud aru, millest räägiti. Köster

oli koolis sageli epistlit saksa keeles lugenud, aga mitte keelt õpetades. Mõnda sõna mäletas tüdruk siiski, eriti veel neid, mida tohtrihärra mammale nii sageli lausunud oli.

Kui herr oberst, nii oli võõras end ise mamma sõnul tituleerida käskinud, kui tema kõnelemise lõpetas, pöördus mamma Ingisso poole ja lausus: „Fräulein Ingi! Teie minge ja korjake kõik minu ning noorpreili isiklikud asjad kokku ja toimetage need vanasse majja, sest neis ruumides hakkavad nüüd härrad ise elama.“

„Aga mina?“ hüüatas Ingisso kohkunult.

„Teie ... sina jääd härradele toateenijaks ja koka abiliseks. Nii oli käsk!“ lausus mamma ja uskumatu küll, aga ta naeratas seejuures.

Ami nägi selle naeratuse taga vaid ühte, seda, et mamma püüdis Ingissot julgustada. Mamma naeratas nii harva, ja vaid siis, kui ta ise kartis. See oli Ami enda elus õpitud tarkus ja neid sõnadeta mõistmise teri hakkas nüüd iga päev pudenema. Keegi ei mõistnud teineteist paremini, kui nemad kaks – mamma Manda ja tütar Ami.

1. Koosta teksti põhjal viis küsimust. Esita need kaaslasele vastamiseks.

Kes? Kellel? Miks? Milleks? Millal? Missugune?

1.
2.
3.
4.
5.

2 Elu Kirikumäel muutus paari päevaga hoopis teistsuguseks, kui harjutud oldi. Seni oli seal valitsenud mamma käsukord, aga järgnevatel päevil jagas korraldusi härra oberst. Mammale sai ruttu selgeks, mida teha tohtis ja mida tegema pidi. Saksa armee sõduritest lootis ta algul rahakaid toiduostjaid, kuid siis mõistis, et nemad ei maksa midagi, vaid lihtsalt võtavad. Sellegipoolest pani mamma oma kalendrisse kirja iga porgandi, muna ja piimaliitri, mis talust välja läks. Tundus lausa uskumatu, aga kui härra ohvitseri isiklik kokk triiphoonet ja selles kasvavaid taimi nägi, läks ta nagu rõõmust lapikuks ja ta lubas selle korda teha. Päev hiljem ilmusid kusagilt maailma otsast kohale klaasikastid ja peagi askeldasid katkiste raamide kallal sõdurid.

Ami jälgis talus ja selle ümbruses toimuvat algul arglikult ja seljatagust kindlustades, aga aja möödudes juba täie huviga. Tal lubati oma koduhoonete vahel ringi

liikuda ja nii võis tütarlaps käia ka Ingissod tema töödes aitamas või siis sakslasest kokal köögis ja aias sabas sõrkida. Ami ol tüdruk oma parimais õpiaastais ja sõda polnud õudustest hoolimata tema jaoks midagi, mille lõppu oodata. See oli osa tema kooliajast ja ta õppis kõigest ja kõigilt. Sõda oli Ami noorusaeg, elu, mis talle antud oli ja teistsuguste polnud kusagilt võtta.

Saksa armee kokk Adler Kunz oli väga sõbralik mees. Ta lubas tütarlapsel toiduvalmistamise juures abiks olla ja õpetas talle heal meelel oma emakeelt. Pealegi tegi ta seda väga omapäraselt, nimelt oma söögiriistade ja toiduainete toel. Varsti oli Amil selge, millal ulatada vispel, millal kulp või taldrik ja kus kasvasid petersellid või kui mitu kartulit tuli tal riivimiseks koorida. Kõik mamma köögiriistad sakslasele ei kõlvanud. Keedunõud ja pannid oli ta kohe oma saabumise päeval käskinud minema viia, aga praeahi, pliit ja lauanõud meeldisid talle väga. Adler Kurz küpsetas oma härrale iga päev midagi, mida Ingissol ja Amil maitsta käskis, aga sõid seda mõistagi vaid kõrged ohvitserid, kes õhtuti mamma Manda uue maja külalistetoas laua ümber istusid. Sõdurid sõid õues või telgis ning nendele keetis kokk toitu suures välikatlas, mida veoauto järel veeti.

Mõistagi läksid sinna katlasse Kirikumäe põldudel kasvanud kapsad ja kartulid. Liha tuli kusagilt konservidena, aga seda pani kokk vaid sõdurisuppidesse. Ohvitseride lauale läksid kohalikud kuked ja kanad, vasikad ja lambatalled. Kui Adler kana sulgedest puhtaks noppis, istus Ami tema juures ja silmitses suurt haljast metallist kahe kõrvaga kaussi, mille sees lind enne kitkumist ligunes. Kõik toiduvalmistamise nõud, mida saksa kokk kasutas, olid valmistatud puhtast alumiiniumist ja need olid väga mahukad ning ilmtingimata olid neil tihedasti sulguvad kaaned ka kõrvale lükatavad sangad. Need anumad olid alati väga puhtaks küüritud ja kuivatatud ning Adler oli nende hoidmise tarbeks mamma köögiseinale pika riuli ehitanud, ka see mees meenutas Amile pisut vana Mihklit, kes tallis kõik asjad korras ja puhtad hoidis. Kõik mehed, kes Amile Mihklit meenutasid, olid tema meelest head inimesed.

Ühel päeval, kui sakslaste ülemused oma automobiilidega kusagile ära sõitsid, tahtis Adler tordi küpsetada, aga Ami ei leidnud laudast rohkem kui vaid kolm muna ning arvas, et neist tordi tegemiseks ei piisa, aga piisas küll. Kokk kloppis need kolm muna nii vahule, et tordivorm tainast triiki täis sai ja kui see ära küpses ning maha jahtus, suutis tema selle kuueks imeõhukeseks kihiks lõigata. Viilude vahele keetis sakslane esimestest rohtu pudenenud valgetest klaarõuntest marmelaadi ja määris selle tordiviilude vahele. Siis läksid nad kolmekesi koos metsakarjamaale Magda juurde ja tõid sealt lüpsisooja piima, mille kohe koorelahutajasse valasid ning siis võis

vänta pöörama hakata. Isegi Ingisso oli sel päeval kuidagi rõõmsam kui tavaliselt. Amile meenus, et enne sõda oli ka selline hea aeg olnud. Adler suutis sel päeval ühest kruusitäiest rõõsast koorest terve kausi vahukoort teha ning ta polnud kitsi, vaid jagas seekord torti nii Amile kui Ingissole. Siis ta tõusis ja läks välja. Ami ja Ingisso võisid üle pika aja taas omakeskis olla ja akuraadiost muusikat kuulata, sest ka selle vana „Tuuslari“ olid sakslased osanud töökorda seada. Isegi seinal rippuv telefon oli hinge tagasi saanud, aga seda ei tohtinud puutuda keegi muu kui härra ohvitser või tema autojuht.

***ingisso** – Ami hoidja ja koduabilise nimi oli Ingi Soo, lapse kõrvadele kõlas see kui „ingisso“.

Saksakeelsed väljendid tekstis

es ist schön! – see on tore, ilus

fräulein – preili

gut – hea, hästi

herr – härra

ich – mina, ma

ich bin frau – ma olen proua

ich bleibe hier – ma jään siia

jaa-wohl – jah, hästi

oberst – kolonel

wohl – arvatavasti

1. Kirjuta puuduv küsisõna. Loe küsimus. Vasta lühidalt teksi abil.

1. muutus Kirikumäe elukorraldus pärast sakslaste sissekolimist?
2. jagas enne okupatsiooni Kirikumäel käske ja korraldusi?
3. aitasid kokk Adlerit toiduvalmistamisel?
4. saadi toiduaineid sakslaste söögilauale?

2. Saksa okupatsioon tõi Kirikumäe talu ellu muutusi.

Mis oli nendes muutustes:

- head?
- halba?

3. Mida Ami õppis? Kellelt Ami õppis? Ühenda.

	aedviljade üle arvet pidama	
	kokkuhoidlikkust	
	käske täitma	
mamma Mandalt	küpsetamist	sakslastelt
	saksa keelt	
	köögiiristu puhastama ja korras hoidma	
	oma pahameelt varjama	
	korda ja puhtust	
	säästlikku toiduvalmistamist	

4. Võrdle eestlaste elu Siberis ja Saksa okupatsiooni tingimustes Eestimaal kahe loetud pala põhjal. Jutusta.

Mare emaga Siberis

elasid vabalt

varjasid oma tegelikke tundeid

nälg, külm

õppisid vene keelt

Ami pere Kirikumäel

olid sakslaste teenrid

elasid oma kodutalus

tulid toime vähesega

õppisid saksa keelt

Inimesed kohandasid oma elu olemasolevate tingimustega ja see võimaldas neil ellu jääda.

Eesti inimeste elu on kulgenud läbi mitme riigikorra – Eesti esimene omariiklus, teine maailmasõda, saksa ja nõukogude okupatsioon. Üks selline inimene on selle teose peategelane Amanda (Ami) Kirchberg. Tema vanemate talukoht oli heal järjel ja peretütrele loodeti helget tulevikku. Kui Nõukogude Liidu sõjaväebaasid Eestisse toodi, muutus elu kogu maal. Sama laastavalt kui sõda, mõjutasid rahva elukorraldust ka riigikorra muutustega kaasnenud repressioonid. Inimesed harjusid ja õppisid teistmoodi hakkama saama.

Mu noorim õde

Juhan Smuul

1. Mu noorim õde mängis liivakastis,
kui kodust alustasin sõjateed.
Ta liivast kooke tegi, müüs ja ostis
ja kaelas kandis rannarohust keed.	4. Ma kaua, üsna kaua seisin tummalt
ja kätes hoidsin kahte liivast kätt.
Augustipäikse kõrvetades kuumalt
siis lõpuks – lapse jumalagajätt ...
2. Ta käbiloomadele jutte vestis,
nii lapsikuid, nii rumalaid ja häid.
Ja väike käeke virgalt liiva tõstis
või vahel tõrjus tõrkjaid käharaid.	5. End koduvärav avas kindlas kaares
ja vanker veeres mööda kallakut.
Mull' õeke järel' heitis rõõmsalt naerdes
peotäie liiva, kuuma, kollakat.
3. Ja viimati, kui hobu rakmeis hirnus
ja rätti surut ema vaikne nutt,
siis tõusis rinda valuline õrnus
ja vähesõnaliseks vaibus jutt.	6. Päev päeva järel – möödunud on aasta.
Ja homme olla võib kas kuul või gaas.
Kuid loodan, ükskõik kuidas surm ka laastaks,
sind näha ometi ma peatselt taas!

1. Leia vastus luuletusest. Kirjuta lühivastus.

1. Miks lahkus Juhan kodust?
2. Mis kuu oli, kui Juhan kodunt lahkus?
3. Missugune pilt jäi noormehele kodunt lahkumisel meelde?
.....
4. Mida Juhan sõjas olles lootis?

2. Arutle

1. Mida nägi Juhan, kui oma õe mängu jälgis?
2. Mida tundis Juhan, kui oma õde vaatas?
3. Mis meeleolus Juhan kodust lahkus? Mille järgi sa seda otsustad?

3. Kuulamisülesanne. Kuula katkendit Juhan Smuul luuletusest. Täienda teksti.

Mälestusi isast

Juhan Smuul

Juhani isa oli rannakalur ja käis merel kala püüdmas. Ükskord oli merel
..... . Kõik olid väga mures. Pliidil ootas
..... kuid kellelgi polnud isu.

Möödus päeva ja ööd. Kogu selle aja ootas
..... mere ääres oma meest. Lapsed olid kodus, kuid
..... Juhan läks igal hommikul randa ja
seal oma isa.

Hilisõhtul Ta oli väsinud ja
..... . Juhan käis öösel mitu korda
..... .

Hommikune päiksetõus oli kergendus kogu perele: isa
.....
.....

4. Leia vastused interneti abil. Kirjuta lühivastus.

1. Kes on luuletuste „Mu noorim õde“ ja „Mälestusi isast“ autor?.....
.....
2. Mis saarel on Juhan Smuuli sünnikodu?
3. Mis sõjast võttis kirjanik osa?
4. Kui vana oli Juhan, kui sõda algas?
5. Mitu aastat kestis teine maailmasõda?
6. Miks Juhanit 1944. aasta algul enam rindele ei saadetud?

Seitsmes rahukevad

Viivi Luik

Katkendid romaanist „Seitsmes rahukevad“

„**Seitsmes rahukevad**“ on jutustus väikese tüdruku elust Viljandimaa külas 1950. aastate alguses. Sündmusi vaadeldakse kordamööda lapse ja autori (jutustaja) vaatenurgast. Lapse mälestused on kirjakeeles, kuid omavahel räägitakse murdekeeles. Lapse päevad on täis hirme, sest ta ei saa veel aru, kas sõda on lõppenud või jätkub. Ta kardab maja naksumist, lennukeid, metsavendi, metsast leitud asju ...

Tüdrukule on külge hakanud nõukogude massimeedia mõju ning ta kasutab Stalini-aegsetest lasteraamatutest loetud katkendeid ja väljendeid.

Raamatukogus

Raamatukogus seisis maast laeni riulites salakavalad raamatud ja mõned nendest võisid olla ohtlikud. Näiteks raamat „Põrgupõhja uus Vanapagan“. See pealkiri ei meeldinud mulle üldse, ma läksin ettevaatlikult teise riulivahesse ja ennäe – sealt mu käsi tõigi räpase välimusega raamatu „Greeka muinaskangelased“. Selle kaanel oli lilla tindiplärakas ja hulk süljega niisutatud näppe oli lehenurkadest üle käinud. Aga raamatute juures ei olnud nende välimus kuigi tähtis. Ilusad puhtad pildiraamatud olid enamasti totakaid salme täis, punaste kuldmustriliste selgadega raamatud Teiste üleval toas aga olid saksakeelsed ja neid polnud võimalik üldse lugeda. Nad ainult seisis seal. Samal ajal raamat „Kingsepp ja paharet“ oli ilma kaanteta ja lõhki kärisenud, aga tema huvitavat sisu ei muutnud see karvavõrdki.

Raamatud ei olnud nagu pearätikud, pesuvannid, palitud ja vildikalossid, mille juures oli tähtis, millest tehtud, palju maksab ja kas vastu ka peab.

Tehtud olid nad paberist ja papist, maksid vähem kui muud asjad, vastu ei pidanud nad üldse – kartsid tuult ja vett, hiiri ja rotte, väikesi lapsi ja paberikoid. Ja ometi olid

nad ka asjad – rasked, nurgelised, nad mütsatasid maha kukkudes, nende vastu võis end valusasti ära lüüa, aga üks oli peamine, mis neid eriliseks tegi – kui sa nad sülle võtad, siis ei ole sul süles mitte hunnik paberit ja pappi, vaid võõrad inimesed, suured linnad, kaljumäed, tühjad väljad, koletised ja lohemaod ning sa ise muutud hiiglaseks, kes seda kirjut elu ühest toast teise kannab, lubab ja keelab. Kui aga asi juba väga hulluks läheb, tuul ulub, veri voolab ja mõrtsuka näole saatanlik irve tekib, võetakse mitu lehte ühekorraga või lüüakse raamat hoopis kinni ja igal juhul ollakse võitja.

Sosistasin „Muinaskangelased“, ahmisin silmadega pilte – mõõku, kilpe ja vaase ning leidsin, et neid oleks hea lasta emal läbi kopeeri maha joonistada. Raamat ise töötas seiklusi ja kuritegusid. Silitasin ja nuusutasin tema pruune pilte. Raamatutes oli põnev, kui poeg isal pea ühe mõõgahoobiga otsast lõi. Aga Jaanson Sassat, kes oma isa peksis, põlatakse eluaeg.

Mul ei tulnud meelde kedagi, kelle juurde võiks tulla lõõmava südamega kangelane Herakles* või Tšapajev*, ja hüüda: „Võitlusesse!“. Kui ta tuleks onu juurde, kutsuks onu: „Noh tule süü kah! Peris ää supp on!“, aga võitlusesse meelitada ei laseks onu ennast kuidagi, vaataks maha ja ühmaks: „Lehmasõim ära mädand ja katust tahass kõbida ja ...“.

Ma ei teadnud midagi suurtest ja väikestest rahvastest. Kust võisin mina teada, et Heraklesel ja Tšapajevil, suurte rahvaste kangelastel, on palju kergem väehulkade eesotsas ise võitlusesse söösta kui panna ühte väikese rahva umbusklikku onu katuseparandamist pooleli jätma.

Parem lugeda raamatut isatapjast pojast kui ise see poeg olla, südames kahtlesin ka, kas ei ole parem võileiba süües võitlusest lugeda kui ise võidelda. Ma ei suutnud kunagi otsustada, kumba ma tegelikult tahaksin, kas lugeda või võidelda. See oli mu salamure ja sellest lahtisaamiseks jooksin ma tihti tüminal mööda õue, lõuates: „Kuradi-kuradi-kurrat!“.

Surusin „Greeka muinaskangelased“ kaenla alla ja pidasin aru, kas ei peaks võtma ka mõnd paksu päris ilma piltideta raamatut, et Ilves näeks, kui tark ma juba olen. Tõmbasin umbropsu riulist ühe raamatu, mille pealkiri oli „Prohvet Maltsvet“, ja asusin raskel sammul laua juurde. Oleks tahtnud veel võtta ka õhukeset halli raamatut sarjast „Rindemehe kirjavara“, aga mõlemad käed olid juba kinni.

Vaatasin Ilvest, kes ümmarguse musta raudahju ees istus ja kasehalult tohtu kiskus, ning sosistasin: „Ma tahass neid raamatid“.

Ilves tegi „Soo-soo“ ja sirutas käe „Prohvet Maltsveti“ poole. Ta võttis selle minu käest ära ja viis täpselt endisele kohale tagasi, soris sealsamas kõrval õhukeste raamatute

rivis ja tuli minu juurde tagasi, peos raamat „Inetu pardipoeg ja teisi muinasjutte“.

Ohkasin löödult: „Loomajutta ma'i taha“.

Ilves pistis järsku käe mulle lõua alla ja ütles tõsiselt: „See raamat on inimestest. Ridade vahel on inimesed“.

Kortsutasin kulmu ja vaatasin talle arusaamatuses otsa, aga ta lasi mu lõua lahti, istus ohates

laua taha, võttis sulepea kätte ja kirjutas kägiseva sulega midagi kollakale paksust karedast paberist sedelile, mis imes hästi tinti.

Mu põsed läksid kuumaks ja põlved hakkasid surisema. Kartsin, et äkki käsib Ilves mul ka midagi kirjutada, kas või oma nime, ja siis tuleb välja, et ma ei mõistagi kirjatähtedega kirjutada. Mine sa neid trükitähtigi tea.

Eriti hirmutasid mind suur trüki-R ja trüki-K. püüdsin ruttu meelde tuletada, kumba pidi nad käivad, kas R-il on pugu ees või taga ja kus on K harud.

Kirjutada ei mõista ja kella ei tunne, kus selle häbi ots! Oleksin muidu mõne raamatu kirjutanud, aga ma ei teadnud, kuidas R-ist ja K-st jagu saada. Nendega maadeldes kadus mu ettevõtlikkus ära. Võib-olla ei kõlvanudki praegusel ajal enam ise kodus raamatut kirjutada, ehk tehti neid masinatega?

Muide, raamat, mida ma kirjutada tahtsin oli „Suure seinakella käsiraamat“ ja selle jaoks olin ma eeskuju saanud „Hobusekasvataja käsiraamatust“.

Tahtsin inimesi õpetada kellapomme õigel ajal üles tõmbama ja kella hammasrattaid õmblusmasina õliga määrima, sest kui kell maha käib ja seisma jääb, sureb või kaob kohe mõni inimene ära. Suur inimene, mitte laps – nõnda olin mina ise kaitstud, mina ise pidin igal juhul alles jääma.

„Ma tulen teinekord jälle!“ kutsusin Tommit, uks kukkus selja taga kinni.

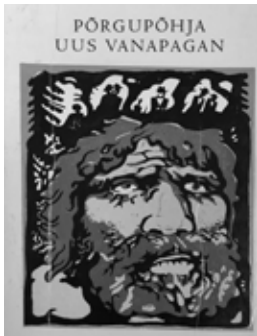

***Herakles** – Kreeka muinas-kangelane

***Tšapajev** – kodusõja-kangelane Venemaal

1. Leia tekstist ja tähista kõik raamatute pealkirjad.

2. Mis mulje need raamatud lapsele jätsid? Leia tekstist ja kirjuta märksõnu.

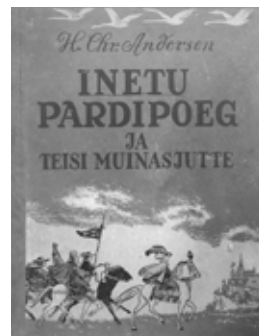
.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

3. Oleta raamatu pealkirja põhjal, millest võib nendes raamatutes juttu olla. Kirjuta lühidalt.

1. J. Kunder „Suur Peeter ja Väike Peeter“

.....

2. R. Reinaus „Must vares“

.....

3. M. Keränen „Jõmmu“

.....

4. J. Kross „Mardileib“

.....

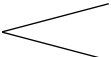
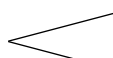
4. Arutle koos kaaslasega. Kas teie arvamused ühtisid? Kontrolli internetist, mis on nende raamatute sisu tegelikult.

5. Vasta küsimustele.

1. Mida Viivi laenutada tahtis?
2. Mida ta laenutas?

6. Väikesel tüdrukul oli oma arvamus raamatutest. Leia tekstist vastused.

1. Mis oli raamatute juures tähtis? Too näiteid.

- materjal
- hind
- vastupidavus

7. Mis või kes kahjustavad raamatuid? Kirjuta.

-
-
-
-
-
-

8. Mis järelduse tegi Viivi? Täienda teksti abil.

Raamatud ei ole ainult

.....

Raamatutest võib teada saada

.....

Raamatu lugemise võib lõpetada, kui

.....

9. Arutle.

1. Millest väike Viivi kirjutada tahtis? Milleks ta raamatut kirjutada tahtis?
2. Kas unistus raamat kirjutada on Viivi Luigel tänaseks täitunud? Põhjenda.

10. Mis nendest raamatutest on kirjutanud Viivi Luik? Märgi X.

Kontrolli internetist.

- ☐ „Tubased lapsed“
- ☐ „Kingsepp ja paharet“
- ☐ „Varjuteater“
- ☐ „Suure seinakella käsiraamat“
- ☐ „Leopold aitab linnameest“
- ☐ „Aabitsajutud“

11. Kuulamisülesanne. Kuula, kuidas luges Kadri.

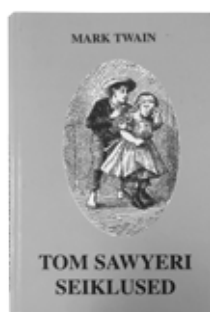
Tähista sobiv lauselõpp märgiga X.

Õhtul

Katkend S. Rannamaa jutustusest „Kadri“

1. Raamat, mida Kadri luges oli

☐☐☐

2. Kadri sai vanaemalt loa lugeda

- ☐ ühe lehekülje kaupa
- ☐ pool lehekülge
- ☐ pooleldi loetud lehekülg lõpuni

3. Vanaema kannatus katkes ja ta

- ☐ tahtis teada, mis onu Tomist edasi saab
- ☐ lülitas voolu välja
- ☐ ei saanud magama jääda

4. Kadri luges pimedas köögis edasi

- ☐ ahjutule paistel
- ☐ küünlavalgel
- ☐ taskulambiga peadpidi teki all

5. Tüdruk ei saanud kuigi kaua lugeda, sest

- ☐ see oli väga tuleohtlik tegevus
- ☐ äkki tuletas maailm end meelde
- ☐ ta sai pepu peale tugeva vopsu

Minu raadio

Aga näe! Isa käsi läks uuesti seljakotisuust sisse, isegi teine käsi läks talle appi, seljakott pani vastu, aga andis siis järele, välja ilmus sealt pruun kast ja isa mõlemad käed ulatasid selle mulle. Isa aeglane üksildane hääl küsis: „Kas sa tääd, mis asi sii on, mes ma sulle tõin?“

Mu silme ette ujus pilt raamatust „Ma elan Moskvast“. Pruuni kasti ette ritta asetatud toolid. Pruun kast ise. Lapsed raadiot kuulamas. Raadio. Vaatasin isale julgelt silma ja sosistasin: „Raadiu“.

Nägin isa silmas umbusklikku, kuid lahket väljatust, isa imestas: „Kust sa ära täädsid!“.

Hoidsin raadiot kahe käega kinni, ta oli raske ja mu käeseljad läksid pingutusest valgeks. Ema tuli mulle appi ja tõstis raadio laua peale. Isa seletas: Akud on sellakotis. Te ehk arvate, et sii on võrguraadiu, aga sii põle võrguraadiu, sii on akuraadiu. Maal ju elektrit põle!“ ja tema hääles kõmises kaastunne meie vastu, üksindus, kavalus ja himu maailma natuke alt tõmmata. Isa ei teadnud ise, mis ta hääles kostis, ta pilgutas silmi ja naeris lühidalt: „Jah-ah-ah!“. Temagi suust paistis üks kuldkrooniga hammas,

ega ta siis ilmaasjata hambaarsti vennapoeg ei olnud.

Vanaema tuli uuesti ukse peale ja kutsus: „Tulge nüid süüma!“. Isa vastas ruttu: „Täna väga, mu kõht on täis!“ [---]

Isa võttis kotist juhtmeid ja traate ning urgitses raadios. Ma ei raatsinud isa kuidagi silmist lasta, tahtsin näha, mida ta mu raadioga teeb, kuid läksin ikkagi söögilaua äärde ja sõin kiiruga ning kugistades kartuleid, kastet ning praetud sealiha. [---]

Salarajad väänlesid mööda kuusikuid ja kaasikuid, vahetevahel ristusid nad ristiinimeste käiguteedega. Võpsikus liikusid hallid kuueseljad, püssirauad läikisid ja naksusid, high tõusis otsaette. Koolimaja ukse peale tekkis igal ööl uus paberitükk ähvardusega:

Saa vabaks, Eesti meri,
saa vabaks, Eesti pind!

Neid jutte kuulsin ma leiba pudistades, mööda taldrikut kartuleid veeretades, tühja niidirulli põrandale sõitma pannes, tikutoosidest maju ehitades, laua all istudes ja suurt jott-tähte tehes. Vaatasin selgete külmade silmadega ainult korraks üles ja kohe läks mu suur jott viltu või varises valmishitatud maja kokku. [---]

Läksin tahatuppa isa juurde ja vaatasin, kuidas ta raadio sisse traadiotsi pistis, traadid looklesid laua alla akude juurde.

Korraga hakkas raadio ragisema ja tubades kõmises nähtamatu mehe pühalik hää: „Eesti rahvas on asunud täie hoo ja kustumatu innuga tööle uue stalinliku viisaastaku plaani teostamiseks, et oma majandus- ja kultuurielu viia seniolematule kõrgusele. Ta on kindlalt veendunud, et ta bolševike partei ja nõukoguderahvaste suure juhi seltsimees Stalini juhtimisel suudab ennastsalgava tööga lähema aja jooksul muuta oma sünnimaa kõrgelt arenenud majanduse ja kultuurieluga sotsialistlikuks riigiks.

Isa silmad särasid, vanaema pani lauluraamatu kinni ja pühkis suunurki, pestud jalgadega ema tuli tuppa, Tommi liputas saba ja jooksis võõrusesse onule vastu. Kõik kuulasid raadiot kohmetult püsti seistes.

Lõpuks lausus isa: „Kreissaag ja raadiu on elus kaks kõige tähtsamat asja. Ilma nendeta ei läha elu edesi,“ andis onule kätt ja ütles: „Tere jõudu!“. Ta läks, pani kõrva raadio juurde ja kuulatas. Tegi siis imeliku näo, minu poole vaatas, aga onule ütles: „Ei tää, kis sääl kastis ometi räägib? Kas mõni veike härjapõlvlane või?!“

Onu tegi niisama imeliku näo ja kõhatas: „No arvata võib jah!“.

Isa arutas: „Ei, ma ei taha usku, et ta kastis on. Ta on ehk vällas toaseina taga, isi räägib torusse, aga ääl tuleb raati müüda tuppa.“

Onu jäi nõusse: „No seda võib ju järgi vaadata. Võta aga üks vemmal kätte ja lase ring ümber maja ära!“

Ema turtsatas, aga vanaema vihastas: „No mes piass vigurdama! Laps ära väsind isigi.“

Seisin otse riidenagi all ja tundsin villase kampsuni lõhna. Väljas tühisesid isa sammud, virutati kaikaga vastu seina, ähiti ja vannuti võõra häälega. Mu kulmud läksid kortsu, ma ei uskunud, et võõras mees toa taga torusse räägib, aga õudne oli ometi. Kes see siis vandus, kui seal kedagi ei olnud?

Lootsin palavalt, et lõpuks pannakse toolid nagu kord ja kohus raadio ette ritta, me istume kõik kõrvuti ja kuulame. Meie ei usu, et raadio sees pesitseb härjapõlvlane, ja mõistame isa teguviisi hukka. Kuskil kirjutati vihast artiklit ajalehe Sirp ja Vasar jaoks, toimetati Loomingut, õmmeldi rätsepakostüüme, riputati üles ilututtidega plüüškardinaid, õhuakendest kostis klaverimängu, koduabiline asetis lauale ploomikomposti vahukoorega, ümber laste punnis kõhtude seoti rahvuslikke võösid, mõne isa sõitis koguni Moskvasse komanderingusse ja tõi sealt õudsalt suuri pakatanud ananasse, mis lõhnasid nagu maasikas ja ajasid öösel pissile. [---]

Igatsesin palavalt siit ära, laia ja peibutavasse maailma. Seal pidi kõik olema teisiti kui kodus. Seal ei tohtinud olla lihtlabaseid laudu, sänge, nagisid ning kampsuneid. Mulle tundus, et laias maailmas liiguvad inimesed kas sõjaväevormis või siis pikkades väärikates rüüdes. Kes kannab seal tolknevate trippidega pihikut või koitanud kraega palitut!

Uskusin ka, et kõikide nende maailmainimeste südames põleb tahe hävitada võimalikult rutem mustad jõud ja ebameeldivad ning salajas hoitud nähtused, mille märkideks olid minu jaoks pimedad kapitagused, surnuhauad, heinakuhjadest leitud püssid, mõnede siia-sinna vilavad silmad ja tangis hambad.

1. Mil viisil sai maal elav pere teada maailmas toimuvatest sündmustest ja teiste inimeste tegemistest? Tõmba maha, mis ei sobi.

Sõjajärgsete aastate teabeallikad olid:

- ajalehed
- teised inimesed
- raamatud
- raadiosaated
- telesaated
- kirjad
- poe seinal olevad kuulutused
- e-post

2. Kuidas kujunes väikesel lapsel arusaam maailmast? Kirjuta loetu põhjal.

- nägi
- kuulas
- luges
- tegi loetu ja kuuldu

3. Kuidas kujutles laps ette raadiot ja raadio kuulamist? Vasta teksti abil.

4. Mida sai laps teada raadiost, kui see koju toodi? Kirjuta märksõnad.

nägi

.....

tundis

kuulis

kuidas isa.....

.....

.....

.....

seletas

akuraadio, sest

olemas veel

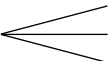
on kaks tähtsat asja:

.....

5. Vasta küsimustele teksti abil.

1. Mis tunnetega teised pereliikmed raadiot kuulasid?
2. Kuidas Viivi kujutas ette õiget raadio kuulamist? Kust see teave pärines?
3. Kuidas täiskasvanud seletasid raadio toimimist? Mida laps sellest arvas?
4. Mis lapsele raadiost kuuldust meelde jäi?

6. Mis mõtted tekkisid väikesel Viivil raadiost kuuldu põhjal? Jutusta.

saada

LAPS UNISTAS

paremast maailmast, kus on ...

paremast maailmast, kus ei ole ...

7. Tee kokkuvõtte. Lõpeta laused.

Sõda oli aastat tagasi lõppenud, kuid inimesed

.....

Kardeti

Tolleaegne massimeedia

1950. aastatel räägiti paljudes maaperedes veel murdekeelt. Kirjakeelt kasutati koolis ja muudes asutustes. Raamatus „Seitsmes rahukevad“ räägivad Viivi pere liikmed omavahel mulgi (Viljandimaa) murret.

8. Märki ütluse ette, kas kõneleja on isa, onu või vanaema. Loe pererahva omavaheline jutt osalistega.

..... : „Kreissaag ja raadiu on elus kaks kõige tähtsamat asja. Ilma nendeta ei läha elu edesi.“

..... : (onule): „Tere jõudu! Ei tää, kis sääl kastis ometi räägib?

Kas mõni veike härjapõlvlane või?!“

..... : „No arvata võib jah!“

..... : „Ei, ma ei taha usku, et ta kastis on. Ta on ehk vällas toaseina taga, isi räägib torusse, aga ääl tuleb raati müüda tuppa.“

..... : „No seda võib ju järgi vaadata. Võta aga üks vemmal kätte ja lase ring ümmer maja ära!“

..... : „No mes piass vigurdama! Laps ära väsind isigi.“

Loe see vestlus nii, nagu tänapäeval räägitakse.

9. Loe mulgi keeles kirjutatud lugu „Karu oiatus“.

Vanal aal ütlelnu karu inimesele: „Ku sa mõtsan käid, sõs piad kas vilisteme või lehepilli aama, et ma kuuless iist ära minnä. Ku sa äkitse pääle sadat, sõs võip tulla õnnetus, sest ma ole äkitse vihage.“

10. Kirjuta see tekst tänapäevases kirjakeeles.

Vanal ajal oli karu inimesele öelnud: „.....
.....
.....
.....
.....
.....
.....
.....
.....
.....
.....
.....“

2 ON JÄLLE AEG SELG SIRGU LÜÜA ...

Koit

Tõnis Mägi

On jälle aeg selg sirgu lüüa
ja heita endalt orjarüü,
et loomishoos kõik loodu
koos võiks sündida kui uuesti.

On koit, kuninglik loit,
valguse võit äratav maa.
Prii on taevapiir, esimene kiir
langemas me maale.

Hõik – murrame kõik,
et vabana saaks hingata taas.
Näe – on murdunud jää
ulatagem käed, ühendagem väed.

Nõul, ühisel nõul,
ühisel jõul, me suudame kõik.
Ees on ainus tee, vabaduse tee
teist ei olla saagi.

Võim, valguse võim
priiuse hõim, läheme koos,
huulil rõõmuhüüd
Näe, on kaljust käe kätte saanud hiid.

Usk edasi viib, taevane kiir
saatmas on meid.
Nii – on võiduni jäänud veel üks samm
lühikene samm, samm.

Maa, isade maa, on püha see maa,
mis vabaks nüüd saab!
Laul, me võidulaul, kõlama see jääb
peagi vaba Eestit sa näed!

1. Kirjuta, kes on 1988. aastal kirjutatud laulu

- sõnade autor
- muusika autor
- esitaja

2. Kuula laulu „Koit“. Kirjuta lühivastus.

Mis tundeid laulu kuulamine sinus tekitab?

.....

3. Missugune on sinu jaoks vaba Eesti? Kirjuta märksõnad. Räägi.

**VABA
EESTI**

Artikkel on kirjutis, mis on loodud avaldamiseks ajakirjanduses.

Artiklis

- kirjeldatakse tõsielusündmusi;
- on sündmuskohad täpselt nimetatud;
- esinevad inimesed on päriselt olemas ja neid on nimetatud õige nimega;
- on loo jutustajaks ajakirjanik, kes jälgib sündmusi kõrvalt ja sageli esitab tegevuse kohta ka oma arvamuse.

Lugemise kergendamiseks on tekst jaotatud alateemadeks, mis võivad olla pealkirjastatud.

Artiklid võivad olla jutustuse, intervjuu või küsitluse vormis.

Maipühad 1962: sinimustvalge lipp täitevkomitee katusel

Alo Lõhmus

ajakirjanik

Sügaval Nõukogude ajal heiskasid uljad koolipoisid sinimustvalge trikoloori Tõrva linna täitevkomitee katusele, et tähistada keskkooli lõpetamist.

Võib arvata, et Tõrva miilitsatöötaja tõmbas 1962. aasta 1. mai hommikul kell kaheksa oma korteri aknast välja vaadates ehmatusest lausa teed kurku. Nõukogulikuks suurpühaks virguva väikelinna asemel nägi ta kevadhommikut vabas Eesti linnas, mille raekoja katusel lehvis sinimustvalge rahvuslipp.

Esimesest ehmatusest toibunud miilits riietus ja tormas sündmuskohale. Seal askeldas juba tema kolleeg, kelle oli äratanud ärev telefonikõne öövalvurilt.

Öövalvur oli kell 7.20 sööklauksel parajasti kööginaistega juttu ajanud, kui tuli koristaja ning kutsus vaatama, mis imelik lipp lehvib Täitevkomitee hoone tornis. Valvur nägi juba kaugelt, et on võõras lipp. «Kaugelt näis, et pool on must, ja alumine pool valge. Läksin sidekontorisse ja helistasin miilitsasse,» kirjeldas ta.

Nüüd seisidki kaks Tõrva miilitsat silmitsi tõsiasjaga: nõukogude võimu kohaliku keskuse tornis lehvis Eesti rahvuslipp. Algamas olid maipühad, kuid mundrimeeste tee vaenuliku lipu juurde oli suletud. Saadi hoone välisukse võti, kuid katusele viinud ust ei õnnestunud kuidagi avada. «Uks pidi avanema minu poole, kuid siis sain aru, et see on millegagi kinnitatud. Tõin maja trepikojast ahjuroobi ja proovisin sellega ust lahti kangutada,» kirjeldas seletuskirjas üks miilitsionäridest.

Järgmisena lasti käiku juba kirves. Uks lammutati, kuid katusele jõudnud miilitsad pörkasid uuele takistusele: torni uksele oli kinnitatud silt «Mineeritud»! Vaprad mehed ei jäänud ähvardust uskuma. Üks miilitsatest ronis torni, võttis sinimustvalge lipu koos vardaga alla ja viskas selle maapinnale.

Kohale jõudnud täitevkomitee töötaja korjas lipu maast üles, viis hoonesse. Ta rebis sinimustvalge varda küljest ära, seadis asemele värske punalipu ning monteeris varda torni tagasi. Ootamatult vankuma löönud Nõukogude võim Tõrvas oli selleks korraks taastatud.

Kuid ennekuulmatu poliitilise kuriteo uurimine alles algas. Riigiarhiivis säilitatav paks toimik annab aimu, et uurijad asusid tõsiselt asja kallale. Üle kuulati nii täitevkomitee töötajaid kui ka näiteks lukksepp, kes oli mõni päev varem uksele uued võtmed valmistanud. Peagi langes kahtlus kolmele Tõrva linna keskkoolipoisile. Nende kodudes korraldati läbiotsimised, mille käigus viidi kaasa leitud joonistuspaberit, riidevärvi ja niiti. Vaatluse alla võeti ümbruskonna õmblusmasinad ja üritati tuvastada, millisega neist oli «kodanliku Eesti lipp» kokku õmmeldud. Jõuti järeldusele, et isikud, kes lipu masinal kokku vuristasid, ei osanud tegelikult õmmelda. Ära võetud riidevärv ei klappinud lipusiilude värviga, joonistuspaber ja niit olid küll samad, ent niisuguseid võis osta igast poest.

Poisid end süüdi ei tunnistanud ning ka otseseid asitõendeid nende vastu ei leitud. Uurimine vaibus ning 1964. aasta detsembris kriminaalasi lõpetati. Nii ongi lipuheiskamise lugu laiema publiku jaoks saladuseks jäänud tänase päevani.

Põlva haigla arst Olev oli üks neist kolmest poisist, keda kõige rohkem kahtlustati – ja nagu selgub, täiesti õigustatult. Ta on neist lipuheiskajatest ainsana elus ja nõus oma loo ära rääkima.

«Mina ja koolivennad Toivo ning Ernst mõtlesime, et kohe saab keskkool läbi, aga koolipõlvest meenutada midagi nagu ei olegi,» kirjeldab mees lipuidee teket. «Olime just salaja läbi lugenud «Nimed marmortahvil» ja «Eesti rahva kannatuste aasta». Samuti mäletasid Eesti Vabariiki veel meie isad-emad, onud ja tädid ja eks nad rääkisid sellest meilegi.»

Olime isamaaliselt meelestatud poisid ja otsustasime tähistada keskkooli lõpetamist Eesti lipu heiskamisega kohaliku võimukeskuse torni.“

Ettevalmistusi tegid poisid salaja. Lipu valmistamiseks vajalikku riidet, värve, niite ja paelu ei ostetud mitte kodulinnast, vaid Valgast. Kokku õmmeldi lipp Ernsti maal elanud vanaema õmblusmasinaga. Kohe pärast trikoloori valmimist põletati kõik materjali ülejäägid.

Kuidas aga lipp masti saada? «Otse hoone kõrval kasvas suur haavapuu,» selgitab Olev. «Otsustasime, et pika lati abil peaks olema võimalik ladvast katusele jõuda.»

30. aprilli õhtul kell 11 tõmbasid poisid jalga jälituskoerte eksitamiseks petrooleumiga immutatud jalanõud. Nad suundusid läbi kevadise lõrtsisaju operatsioonile. Olev ja Ernst ronisid puulatva. Nad seadsid lati abil sisse ühenduse haavapuu ja täitevkomitee vahel. Toivo jäi tänavale patrullima ja hakkas hoiatavat viisijupikest vilistama iga kord, kui mõni hiline jalakäija nähtavale ilmus.

Poolteist tundi pusimist ning võim Tõrva linnas oligi vahetunud. Poisid tulid tagasi maa peale, võtsid peidikust uued jalanõud ja põletasid vanad ära. Seejärel mindi rahulolevana koju. Mitte ükski poistest ei kõnelenud oma teost kellelegi, ei uurijatele ega sõpradelegi. Olev kuulas kodus küll pealt isa ja ema jutuaajamist sinimustvalgest, kuid ei lausunud selle peale musta ega valget – milleks vanemaid ilmaasjata hirmutada?

1. Täida lüngad teksti abil.

..... aasta hommikul lehvis linna
raekoja katusel
..... avastas selle hommikul ja helistas
Miilitsad hankisid välisukse, aga ukse avamiseks tuli käiku lasta
..... Torni uksele oli ähvardav silt: „.....!“ Sellest hooli-
mata ronis üks miilitsatest torni, rebis ja asendas
.....
Algas poliitilise
Kuulati üle ja
..... Koolipoiste kodudes korraldati
Poisid ei Nende vastu ei
..... Kriminaalasja uurimine lõpetati.

2. Mis tegelikult 1962. aasta kevadel juhtus, rääkis nüüd arstina töötav Olev.

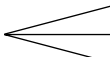
Jätka tema jutustust.

Olen ainsana nendest koolipoistest veel elus. Seega tahaksin teile kogu selle loo ära rääkida.

Mina, Toivo ja Ernst olime ...

MÕTE

ETTEVALMISTUSED

- otsimine
- õmblemine
- jalanõud
- turvamine

ettevaatus-abinõud

.....

.....

.....

.....

.....

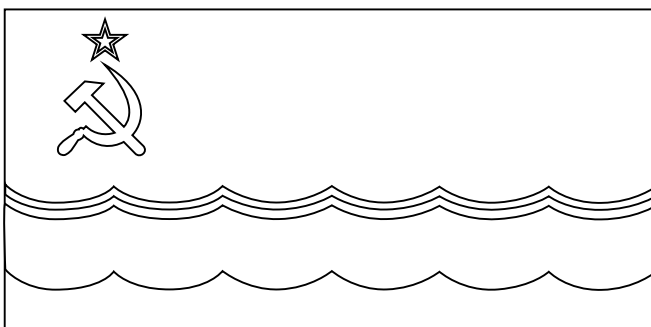
LIPU VIIMINE TORN

SALADUSE HOIDMINE

Kui kaua seda saladust hoiti?

3. Arutle.

1. Miks sai sellest poiste vembust nii suur sündmus?
2. Kuidas õnnestus poistel karistust vältida?
3. Missugune oli Eesti Nõukogude Vabariigi lipp? Värvi mõlemad lipud.
4. Kuidas saad aru väljenditest:
 - räägiti sinimustvalgest?
 - ei öelnud musta ega valget?

4. Kuulamisülesanne. Kuula meenutust 1977. aastast. Otsusta, kas väide on õige või väär.

Tartu teatrit ehtis sinimustvalge lipp

Väide	Õige	Väär
1. 1977. aasta veebruaris lehvis Vanemuise katusel sinimustvalge lipp.		
2. Sinimustvalge lipu õmblesid ja viisid torni Tõrva koolipoisid.		
3. Teatrimaja katusel olevat Eesti rahvuslippu märkasid teatri direktor ja julgeolekutöötajad.		
4. Direktor ei julgenud lippu maha võtta ja palus seda teha tuletõrjujal.		
5. Jälgede järgi saadi aru, et lipp oli viidud teatrimaja seest.		
6. Uurijad korraldasid läbiotsimisi ja kahtluselused saadi kätte.		
7. Vanemuine pääses karistusest, sest teatris midagi kahtlast ei leitud.		

Lipu lugu

1. Leia tekstist, mis sündmustega on need aastaarvud seotud. Kirjuta.

Sini-must-valge trikoloori idee sündis 29. septembril 1881. aastal Tartus Eesti Üliõpilaste Seltsi asutamiskoosolekul. Millest tulenes selline värvide valik ning mida pidid need tähendama? Ühest vastust sellele ei ole, kuid üldiselt pidid värvid:

- kajastama eesti rahva iseloomu ja põhimõtteid;
- tähistama eesti rahvariiete enamlevinud värvitoone;
- peegeldama Eesti ilmastikku ja loodust;
- olema omavahel kooskõlas.

1881. a – mõtte
tekkimine

Värvide tähendust seletati ka veel näiteks nii:

sinine – väljendas usku ja lootust eesti rahva tulevikku, samuti oli see ustavuse sümboliks;

must – pidi meenutama eesti rahva sünet ja piinavat minevikku, kodumaa musta mulda;

valge – sümboliseeris eesti rahva püüdeid hariduse ja vaimuvalguse poole, samuti talvist valget lund, suviseid valgeid öid, Eesti kaskede valget koort.

Esimese sini-must-valge lipu valmistamise mõtte algataja ning selle peamine teostaja oli Karl August Hermann abikaasaga. 1884. a maikuu teiseks pooleks oli lipp valmis. Esimese sini-must-valge lipu pühitsemine otsustati teoks teha 1884. aasta juunis Otepäälle korraldataval väljasõidul. Uus ja ilus sini-must-valge lipp oli esialgu peidetult vankris. Mõni kilomeeter enne Otepääd, päästeti lipp varjukatte alt ja pandi lehvima. Nii jõuti 3. juunil Otepäa kiriku ette. See oli sini-must-valge lipu esimene avalik esitus. Lipu pidulik pühitsemine toimus 4. juuni õhtul Otepäa kirikumõisa saalis.

20. sajandi alguses levisid sini-must-valge trikoloorid laiemalt ja nendele anti rahvuslipu tähendus. Tsaarivõim ei tunnustanud sini-must-valget lippu ning tehti takistusi lipu avalikule kasutamisele. Kui 1910. aasta laulupeo eelõhtul ehiti Tallinnas maju rahvuslike lippudega, tuli karm käsk lipud maha võtta.

Eesti rahvas vabanes võõrvõimust ning 24. veebruaril 1918. aastal kuulutati sini-must-valgete lippude lehvides välja esimene iseseisvuse põhidokument „Manifest kõigile Eestimaa rahvastele“. Eestluse võimutähisena heisati 12. detsembril 1918. aastal sini-must-valge lipp Tallinnas Toompea lossi Pika Hermannini torni.

Eesti Vabariigi Riigikogu kuulutas 27. juunil 1922. aastal sini-must-valge lipu riigilipuks.

Üheks suuremaks pidulikuks sündmuseks kujunes sini-must-valge lipu sissepühitsemise 50 aasta juubeli tähistamine Tartus ja Otepääl 2. ja 3. juunil 1934. aastal. Sel puhul avati

1884. a mai

1884. a juuni

1918. a

1922. a

1934. a

Otepää kiriku seinale paigaldatud mälestustahvlid. Pärast lipu pühitsemise 50. aastapäeva tähistamist anti ajalooline lipp hoiule Eesti Rahva Muuseumi.

Eesti Vabariigi rahuliku elu ja arengu katkestasid juunisündmused 1940. aastal. 21. juunil 1940. aastal kõrvaldati Pika Hermannini tornist sini-must-valge lipp.

Nõukogude võim keelas kõik, mis meenutas iseseisvat Eestit. Sini-must-valged värvid kasutajaid ja rahvuslipu hoidjaid võidi vangi panna või isegi maha lasta. Kuid trikoloor jäi kindlalt ja kustumatult eesti rahva hinge ning südamesse. Sini-must-valgeid lippe peideti ja hoiti salajastes peidupaikades.

1941. a suvel, Saksa okupatsiooni alguses ilmusid peidetud lipud uuesti välja, kuid rahvuslikel sündmustel ja riigilipuna oli sini-must-valge kasutamine siiski keelatud.

Sinise, musta ja valge värvid kooskasutamine kadus avalikust elust aastakümneteks. Tänapäevaks on sini-must-valged värvid Eesti elus taas oma kohale asunud. See ei tulnud lihtsalt. 1987. aastal julgesid Võru noored korraldada meeleväljendust, kus lehvitas sini-must-valge lipp. Järgmisena ilmusid sini-must-valged värvid rahva ette 1988. aastal Eesti Muinsuskaitse Seltsi kokkutulekul. Järgnesid Tartu X levimuusikapäevad, kus sini-must-valge lipp lehvitas juba üsna julgelt.

Tõeline vabanemine saabus 1988. a juunikuus Tallinnas – öölaulupidudel lauluväljakul ja Tallinna Vanalinna Päevade üritustel.

24. veebruaril 1989. aastal heisati sinimustvalge rahvuslipuna Pika Hermannini torni.

Riigilipuna võeti rahvusvärvid taas tarvitusele 1990. aasta 7. augustil.

1940. a

1941. a algas

1987. a

1988. a

1989. a

1990. a

2. Jutusta lühidalt, kuidas sini-must-valgest sai Eesti vabariigi riigilipp. Kasuta oma tehtud märkmeid.

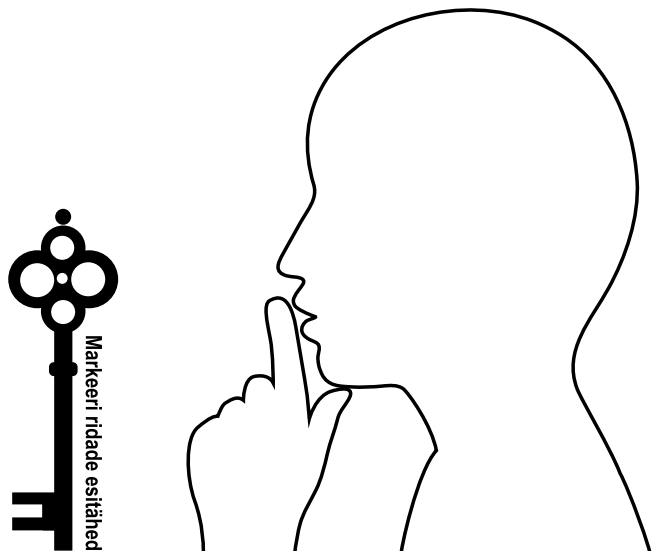
Silmades taevas ja meri

Andrus Rõuk

Silmades taevas ja meri
Inimene sinisilmne
Nagu peoga kühveldet teri
Imeline valge

Meeled tuultele valla
Uued vaod vaotuman palge
Süda sädemeid kalla
Tuli neelab kõik alla

Voogab päev üle lõõsan maa
Algaman merel kui tõus
Lebada kauem ei saa
Geenid veel jõus
Eestimaa

1. Leia luuletuses peituv salasõnum. Kirjuta:

.....

2. Mida tähendavad luuletusse peidetud sõnad eesti rahvale.

.....

3. Selle luuletuse autor heideti 1981. aastal kõrgkoolist välja. Miks tollel ajal niimoodi toimiti? Põhjenda teksti „Lipu lugu“ abil.

4. Minu sõber koostas nimekirja oma lemmikspordialadest. Nuputa, mis on mu sõbra nimi.

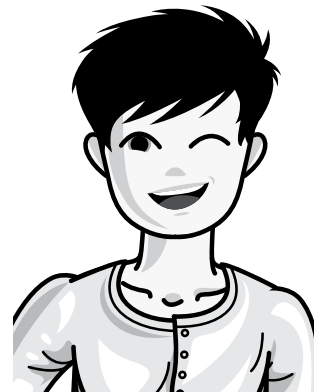
1. maadlus
2. aerutamine
3. rattasõit
4. kettaheide
5. ujumine
6. suusatamine

5. Nuputa, kes iseloomustas end selliste sõnadega:

Mina olen

- korralik
- eeskujulik
- viisakas
- iseseisev
- nutikas

6. Koosta nuputamisesanne oma nimest.

7. Johani luuletuses puuduvad sõnade esitähed. Kirjuta.

....ina olen, mina jään

....stun suure akna pääl.

....äen, seal on üks väike valgus,

....ga see on kahjuks varjus.

....älgini teda, mis ta teeb,

....hmane on hetkel veel.

....kki on see väike valgus,

....oore suure asja algus?

Kirjuta sõnum:

Jätka:

- alati ausaks

•

•

•

•

•

Eduard Wiiralt – rahvusvaheliselt kõige tuntum eesti kunstnik

Lapsepõlv ja kooliiga

Eduard Wiiralt sündis 1898. aastal Venemaal Peterburi lähedal. 1909. aastal siirdus perekond Eestisse Järvamaale. Eduardi ja tema vendade Oskari ja Augusti koolitee algas Koerus.

Esimese maailmasõja ajal elas pere Tallinnas ja kunstikalduvustega noormees asus õppima Tallinna Kunsttööstuskooli, kus läbis kaks klassi ühe aastaga. Kunsttööstuskool jäi noormehel lõpetamata, sest algas Saksa okupatsioon. Kui puhkes vabadussõda, siis astus Wiiralt vabatahtlikuna Tallinna Kooliõpilaste Pataljoni. Rindel oli noor kunstnik 1919. aasta märtsini.

Wiiralt ja Pallas

1919. aasta sügisel läks Eduard õppima Tartu Pallase kunstikooli skulptuuri erialal. Ta jätkas skulptuuriõpinguid Saksamaal Dresdenis. Siis sõitis Wiiralt Tartusse tagasi ja lõpetas õpingud Pallases. Kooli esimese lennu õpilaste näitusel oli väljas 114 Wiiralti tööd. Tema väljapanek hinnati väga heaks ja talle anti Pallase kunstikooli lõpudiplomi nr 1. Kooli lõpetamise järel töötas Wiiralt mõnda aega Pallase kooli õpetajana.

Pariisis

1925. aastal sai Wiiralt Eesti Kultuurkapitali stipendiumi enesetäiendamiseks Prantsusmaal. Ta leidis tööd Pariisi skulptuuriateljees. 1926. aastal tegi Wiiralt kolmenädalase reisi Itaaliasse. Kui kunstnik tagasi Pariisi tuli, siis oli stipendium lõppenud ja tellimusi vähe. Et leivarahaga saada, maalisk Wiiralt siidirätikuid ja värvis nukke.

1. Kirjuta olulised andmed E. Wiiralt kunstnikuks kujunemisel.

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

1927. aastal toimus Wiiralt isikunäitus, millel oli hea müügiedu. See tõi talle illustratsioonide tellimusi kirjastustelt.

Kodumaal

1939. aasta septembris saabus Wiiralt tagasi Eestisse, kus sai kunstnikuna tööd Riigi Trükikojas. Teise maailmasõja ajal viibis kunstnik Eestis.

Viimased aastad Pariisis

1944. aasta kevadel sõitis Wiiralt Austriasse oma näitust korraldama ja töid trükkima. Tagasi Eestisse ta enam ei tulnud, vaid läks Rootsi. 1946. aastal pöördus kunstnik tagasi Pariisi.

1951. aastal põgenes kunstnik linnakära eest Pariisi-lähedasse linnakesse. See jäi tema elukohaks kuni surmani. Eduard Wiiralt suri 1954. aastal 55-aastasena ja maeti Pariisi kuulsuste kalmistule.

Looming

Eesti Kunstimuuseumi kogusse kuulub umbes 3300 Eduard Wiiralti teost.

Wiiralti tuntuimate teoste hulka kuulub mitu loomagravüüri. Koduloomade joonistamist alustas kunstnik oma kodukohas, kus joonistas kasse ja hobuseid. Kui ta Dresdenis õppis, käis ta loomaaias ja avastas enda jaoks võõramaa loomad: lõvid, tiigrid ja jõehobud. Ta armastas joonistada ka inimesi, nii oma tuttavaid, kuid turgudelt ja tänavatelt leitud huvitavaid inимtütüpe.

Wiiralti noorusloomingu tippteosed on „Põrgu“, „Jutlustaja“, „Neegripead“ ja „Lamav tiiger“ (1937).

Teise maailmasõja ajal Eestis viibides lõi Eduard Wiiralt sellised tuntud tööd nagu „Eesti neiu“, „Viljandi maastik“, „Virve“ ja „Kaameli pea“. Prantsuse riik ostis 1949. aastal oma rahvusraamatukogu jaoks puugravüüri „Kaameli pea“.

„Virve“, 1943

„Kaameli pea“, 1943

Mälestuse jäädvustamine

Eesti Rahvusraamatukogus on Eduard Wiiralti galerii, kus on suure kunstniku tööde väljapanek. Kultuuriministeerium annab igal aastal välja Eduard Wiiralti stipendiumi enesetäiendamiseks välismaal.

Eduard Wiiraltist ja tema loomingust on tehtud filmid „Maised ihad“ (1973–1977) ja „Põrgu“ (1983).

„Jõehobud“, 1922

2. Vasta küsimustele teksti abil.

1. Kus viibis kunstnik

- vabadussõja ajal?
- teise maailmasõja ajal?
- pärast sõda?

2. Mida ja keda Eduard Wiiralt oma piltidel kujutas?

3. Kinnita teksti abil väited et,

- Wiiralt oli Pallase kunstikooli esimene lõpetaja.
- Eduard Wiiralt oli viljakas kunstnik.
- Prantslased peavad kalliks mälestust Wiiraltist.
- Eestis on loodud Wiiralt stipendiumifond.

Lamav tiiger 1

Lilli Promet

Suur graafik oli töösse süvenenud, tema näol, mis muidu nii suletud ja tõsine, oli vaikne leebus. Näis, et mingid head mõtted võlusid teda.

Tiiger aga tundis end täbarasti. Ta hoidis küll saba vaguralt jala ligi ega vehkinud sellega. Ta vaatas meistrile otsa ja asend oli tal ka mugav. Aga see kõik tundus ainult pealtnäha nõnda, nagu oleks tal hea. Tegelikult oli ta rahutu, sest tema ümber sigines miskit võõrast, mida ta ei tundnud ja mis teda häiris.

„Kuule, ütle, kas sa ise ka tead, mis imelikud puud sa oled minu ümber istutanud?“ küsis tiiger.

„Tean küll. Need on kased,“ ütles meister töölt pilku tõstmata.

„Mispärast istutasid sa mulle ümber need kased, mida mina ei tunne?“

„Selleks, et mina tunneksin kodumaa lähedust,“ lausus suur graafik.

„Mind erutavad need sinu kased,“ ütles tiiger.

„Kas tead, tiiger, mind ka,“ tunnistas mees.

Tiiger mõistis väga hästi, et suur graafik ei taha enam kõnelda, kuid tal oli tohutult ebamugav imelikkude võõraste puude vahel ja seepärast ei saanud tiiger kuidagi rääkimata olla.

„Ma tunnen rohtlaid, savanne ja orgusid. Ma tean kuiva ja tulist tuult ning pikki vihmasadusid, mis panevad flamingod nutma.

Õitsvat rohtu tean, sügavaveelisi jõgesid ja võsametsade lõhna.

Mägesid olen näinud ja iibiseid olen vahtinud pea kohal.

Tunnen päikesekõrget baobabi, metsikuid viigipuid ja haralisi mangopuid ning liaane, mis ripuvad minu tee kohal, täis kisendavaid ahve.

Ma tean metsalagendikke, mängumaid ja mitmeid häid joogi- ja varitsuspaiku, aga sinu kaski ma ei tunne.“

„Sa ei valeta, tiiger. Sa pole ka suurustanud ega liialdanud oma teadmistega,“ lausus suur graafik. „Aga igaühel on peale nende puude, mis ta tunneb, ka veel unistuste puud, mida teised ei tea.“

„Siis ütle vähemalt, mis need sinu kased endast kujutavad ja millega sa neid võrrelda saad!“

„Neid ei saagi millegagi võrrelda, tiiger. Need võrsuvad minu südamest, nende juured on minu hinges ja ladvad meelekujutuses,“ ütles suur graafik leebe nukrusega, mis temast ei lahkunud kogu tööaja kestel.

1. Loe teksti Lamav tiiger I osa. Tähista kunstniku ja tiigri kõne.

2. Loe dialoog osalistega ilmekalt.

Lamav tiiger ②

Tiiger imestas väga, et mehel juttu jätkus, sest tavaliselt sai talt ainult suure surmaga mõne sõna kätte. Kord oli talle koguni üks minister Pariisi külla tulnud. Mees istunud kaks tundi toolil ning terve selle aja jooksul oli graafik ainult kaks sõna omalt poolt lausunud, alguses „Tere“ ja lõpuks „Jumalaga“. Kõik muu oli rääkinud külaline ise.

Nüüd aga kavatses suur graafik kõnelda ning tiiger seadis end kuulama ja pani käpad risti.

„Nendest kaskedest, mis minu kodumaal kasvavad, võiksin küll sulle jutustada, kui sa tahad?“ sõnas mees.

„Lase käia,“ nõudis tiiger.

Meister võttis pea käte vahele, mõtles hulk aega ja rääkis:

„Kui hea on kase all unistada. Heidad rohtu ja vahid pilvi või tulikate kollanägusid, mis su ümber lokkavad. Kevadeti vihkab päike lund, ja kui viimsed jääkoorukesed sulavad, läheb mets mahlale. Ja arukask ukse ees hakkab lehtima.

Sa pole ju, tiiger, kuulnud, kuidas kasestikus sibistab vihma. Märgade kaskede lõhn on minu lapsepõlve lõhn ja kuldnokk on minu lapsepõlve rõõmus laululind. Aga kaseväädikas on ikka hoolt kandnud selle eest, et ihu harida saaks ja hing hukka ei läheks.

Ma teen nalja, tiiger. Kõike ei tule elus kunagi tõsiselt võtta ja ma tahaksin hoopis öelda, et küll sõidaks jälle kord, üle hulga aja, suure lustiga meitunud vankris, magaks süngis, kus kased päitsis, ja vihtleks saunalaval kõik vaevad turjalt.

Pagana keeruline on sulle kasest jutustada, kui sa, tiiger, pole näinud kolletamise päevi ja sügisest metsa. Seda, kuidas kask lehest välja läheb ja lehed keerlevad jalge ees ning kured lendavad kurtes üle kõrge taeva.

Aga elu igavest ringkäiku, sündi ja suremist mõistad ka sina, ehkki sul pole õrna aimugi talvest. Ning siis, kui taevas on lage, öö pikk ja pime, tahaksin istuda toas ahjusuu ees. Tahan vaadata, kuis tuluke idaneb, kuis halupuud lõginal põlevad, tuld ergutada ja lõpuks sellega leppida, et kõik süsineb kord ...

Hommikul kriuksub lumi jalge all ja valgete kaskede okstel on leevikesed nagu punased moonid. Ma kõnnin kaua ja valin kaua sookaske, sest tal on linnusilma süü ja see paneb mõtlema, mis temast teha annaks.“

Ning suur graafik jäigi selle üle mõtlema.

„Ma kuulasin sind, Eduard. See on mulle uus ja arusaamatu maailm, ära pahanda. Kuid ma usun, et need su kased on ühed toredad asjad. Las nad siis olla pealegi mu ümber, kui sa neid kiidad ja nii väga taga igatsed. Ma olen nõus.“

Ning tiiger jäi edasi samasse asendisse, käpad ristas. Ta nägi välja nagu pai kodukass. Ent tiigrit ei maksaks nii väga uskuda, sest tegelikult igatses ka tema veel tugevamini oma mängumaad taga, oma varitsuspaiku ja joogikohti.

Sest igatsused ei saagi iial lõppeda, kui nad on igatsused oma kodumaa järgi.

1. Leia vastused E. Wiiralt eluloost. Kirjuta lühidalt.

1. Mis aastal valmis gravüür „Lamav tiiger“?
2. Kus Eduard Wiiralt sel ajal elas?
3. Kus kunstnik õppis võõramaa loomi joonistama?

2. Leia tekstist ja loe, mis mälestused on kunstnikul oma kodumaa kaskedest. Kirjuta.

Lapsepõlvest meenuvad:

- märgade kaskede lõhn
-
-
-
-
-

Kunstnikuna oli talle oluline leida, sest

3. Mida vastas kunstnik, kui tiiger palus kaski millegagi võrrelda? Loe laused.

4. Mida igatses tiiger? Loe lause.

5. Täienda kokkuvõtet.

Nii kunstnik kui ka tiiger olid sunnitud olema kodumaast kaugel.

Kunstnik elas , tiiger lamas

Nad mõlemad olid sellega leppinud, kuid neid valdas igatsus

.....

Lennart-Georg Meri

Täida lüngad. Kasuta interneti abi.

Eluloolised andmed

sünniaeg

keeleoskus

.....

Õppis

1941–1945

.....

1953. aastal lõpetas

.....

1953–1963 – kirjanduslik toimetaja

1963–1988 – rännumees, kirjanik, tõlkija ja filmimees

Lennart Meri kui poliitik

1990–1992

1992–1996

1996–2001

1998. aastal valiti

Mälestuse jäädvustamine

Lennart Meri suri

Alates 2007. aastast korraldab rahvusvaheline kaitseuuringute keskus

2009. aastast kannab

Lood Lennartist

Loone Ots

Katkendid raamatust „Lood kuulsatest eestlastest“

Fakt.

Juuniküüditamine
algas 1941. a
14. juunil.

Fakt.

L. Meri isa
Georg-Peeter
Meri oli
Eesti Vabariigi
diplomaat.

Kuidas Lennarti pere kodust ära viidi

Varahommikul ärkas Lennart enne kella. Keegi põmmis ust.

„Tehke lahti! Otsekohe!“ karjuti ukse tagant.

Oli kuulda, kuidas isa ukse avas. Emagi jooksis esikusse. Lennart tõusis üles. Midagi oli väga valesti. Kõrvalvoodis hõõrus silmi noorem vend Hindrek. Temagi sai aru, et asjad on korrast ära.

Lastetoa uks löödi lahti. Sisse rüsis mitu püssidega meest.

„Pakkige asjad kokku. Me viime teid kaugemale maale,“ ütlesid mehed ja hakkasid midagi otsima.

Lennart ei mõistnud, kuidas võisid mehed tulla tuppa saabastega ja pöörata võõras majas kappe pahupidi. Isa oli Lennartit ja Hindrekut õpetanud olema alati viisakas. Nende pere elas ju välismaal ja esindas seal Eesti riiki. Seepärast pidid kõik eeskujulikult käituma. Lapsed iseäranis. Nad pidid oskama teha kraapsu, pühkida suud salvrätiga ja süüa seitsme paari noa ja kahvliga. Lennarti pere oli elanud Prantsusmaal, Saksamaal ja isegi Soomes. Ja igal pool olid nad käitunud väga hästi.

Aasta eest, kui Lennart oli alles üheteistkümnene, olid võõrad sõdurid tunginud Eestisse ja liitnud vaba maa vägisi

Fakt.

1940. aastal
okupeeris
Nõukogude
Liit Eesti.
Moodustati Eesti
NSV, mis kuulus
Nõukogude
Liidu koosseisu.

Fakt.

Perekond Meri:
isa Georg,
ema Alice,
pojad Lennart
ja Hindrek
küüditati
Venemaale
1941. aasta
juunis.

võõra riigiga. Selle riigi nimi oli Nõukogudemaa. Lennarti ja Hindreku isa lasti töölt lahti. Mitu korda käisid nende majas kummalised mehed, kes küsisid alati palju ja nõudsid mingeid pabereid. Isal pabereid ei olnud. Esialgu jäeti pere rahule.

Nüüd olid needsamad mehed tulnud neid kodust ära viima.

Ema nuttis ja pakkis. Veerand tunniga oli kohver koos. Lennart mõtles, et peaks enne pikka teekonda midagi sööma, aga isu ei olnud.

Autoga viidi nad raudteejaama. Seal kästi isal kaasa tulla. Ema, Hindrek ja Lennart viidi teisele poole.

„Kuhu meie isa jäi!“ küsis Lennart kõva häälega.

Sõdur kohendas püssi ja ütles sama kõva häälega vastu: „Teie isa pannakse vangi. Aga teie sõidate rongiga Nõukogudemaale. Hakkate seal meie heaks töötama.“

Nüüd nägi Lennart pikki ronge. Igas vagunis istus palju naisi ja lapsi. Kõigil olid kohvrid kaasas. Ja kõik nutsid.

Ka Lennartil läksid silmad uduseks. Aga isa oli õpetanud, et viisakas inimene ei näita teistele oma tundeid. Seepärast hoidis ta pea püsti ja silmad kuivad.

1. Leia laused ja loe.

1. Mida tegid küüditamise hommikul

- isa?
- ema?
- Lennart?
- Hindrek?

2. Mis maades oli perekond Meri elanud?

3. Mis oskused olid lapsed välismaal elades omandanud?

4. Millega pereisa välismaal tegeles?

5. Mida nõukogude võimu esindajad Meri kodust otsisid?

2.Arutle.

1. Mis põhjusel perekond Meri küüditati?
2. Kui vana oli Lennart, kui ta kodunt minema viidi?
3. Kust pärines Lennarti oskus jääda ärevas olukorras viisakaks?
4. Kas perekonnal oleks olnud võimalusi küüditamisest pääseda? Kuidas?

Kuidas Lennart sugulaste juures käis

Fakt.

Teine maailmasõda lõppes 1945. aastal.

Fakt.

Perekond Meri tuli Siberist tagasi 1945. aastal.

Fakt.

Lennart lõpetas Tartu Ülikooli kiitusega 1953. aastal.

Fakt.

Valmisid filmid „Veelinnurahvas“ ja „Linnutee tuuled“ ning mitu reisiraamatut.

Sõda sai läbi. Algas rahuaeg. Lennart ja Hindrek lõpetasid vene kooli. Lõpuks lubati perel tulla Eestisse tagasi. Isagi sai vabaks ja jõudis koju.

Lennart läks Tartu ülikooli. Ta tahtis õppida ajalugu. Hindrek soovis õppida majandust. Nad õppisid väga hästi ja lõpetasid kiitusega.

Hindrek sai kohe hea töö. Lennartile öeldi aga nii: „Teie ei tohi ajaloolasena töötada, sest teie isa oli vangis. Te võite lastele rääkida valejuttu, näiteks öelda, et Eesti oli kunagi vaba ja iseseisev riik.“

„Nii see ju oligi,“ mõtles Lennart, aga oli igaks juhuks wait. Ta muretses kuhu end veel tööle pakkuda.

„Nõukogudemaa on suur ja lai,“ tuli talle lõpuks pähe. „See on väga huvitav maa. Seal on suuri metsi ja mägesid, on haruldasi loomi ja väga häid inimesi. Hakkan õige reisimeheks ja kirjutan nähtust raamatuid.“

Lennart teadis, et eestlastel ja soomlastel on kaugel palju sugulasrahvaid. Kõik need rahvad on soomeugrilased. Lennart läks neile külla.

Sugulaskeele kõla oli eesti oma sarnane, kuigi jutust ei saanud aru. Inimeste kodud olid aga Eesti majadest sootuks erinevad. Leiba tegid nad teistmoodi, kuid see oli väga maitsev. Riided olid samuti erinevad, aga natuke nagu eesti omad ka.

„Kui ma kõigest sellest ainult kirjutan, siis ei saa eesti lugejad õieti aru, kui toredad sugulased meil on,“ mõlgutas Lennart. „Parem teen nendest rahvastest filmi.“

Lennarti film sai kohe kuulsaks. Paljud eestlased polnud oma kaugetest sugulastest kuulnudki. Nüüd said nad palju targemaks ja nii pidi Lennart varsti tegema teisegi filmi ja kirjutama oma mõtetest raamatu.

1. Täienda teksti loetu abil.

Lennarti emakeel oli keel. Ta oskas veel prantsuse,,
..... ja keelt. Meri perekond
oli küüditatud Siberisse ja Lennart õppis-keelses koolis. Lennart õppis
Tartu ülikoolis (mida?), kuid ajaloolasena tal tööd ei olnud. Tal tekkis
huvi, kuidas elavad Nõukogude Liidus meie soomeugrilased.
Lennart Meri tutvus nende eluga ja kirjutas sugulasrahvastest
ja tegi

Soomeugrilased on soome-ugri keelt kõnelevad rahvad. Soome-ugri keeled on ungari, soome, eesti, handi, mansi, liivi ja teised. Oma riik on tänapäeval kolmel soome-ugri rahval, need on Ungari, Soome ja Eesti. Paljud soome-ugri rahvad kuuluvad Venemaa koosseisu.

2. Kuulamisülesanne. Kuula ungari muinasjuttu. Kirjuta lühivastus.

Võti

ungari muinasjutt

1. Mis tööd tegid isa ja poeg?
.....
.....
2. Mille poeg leidis?
3. Mille leidis poeg järgmisel päeval?
4. Mis oli laekas?
6. Laekas oli

Sest mõtte ühisest teekonnast ei kao ...

Regina Meri

Esmakordselt kohtasin Lennartit Tartus Werneris kohvikus. Lennartil oli lai must kaabu, pikk mantel ja sinine džemper. Juba siis kõneles Lennart tarka juttu, pikkade lausete ja vahelausetega. Rääkides otsa eriti ei vaadanud, vaid väga mõttlikult ülespoole. Tema oli mind juba varem märganud. Ülikooli aulas oli mingi aktus, mina esinesin klaveril. Lennart jälgis mind rõdult ja nagu ta mulle hiljem ütles, hakkas kohe plaani tegema. Ja nii see algas.

5. märts, 1953. aasta. Istun Tartu ülikooli kolmanda kursuse keemia loengul. Äkki poolelt sõnalt palutakse vaikust ja püsti tõusta. Stalin on surnud. Olime Lennartiga kokku leppinud, et kohtume pärast loengut. Läksin välisukse juurde, ja seal ta seisis. Noid emotsioone, mida momendil tundsi, on võimatu edasi anda. Lennart ütles: «Me peame seda päeva pühitsema. Teeme midagi ilusat! Abiellume!»

Olin Lennartit tundnud umbes poolteist aastat. Abiellumisest oli ta mitu korda juttu teinud, kuid mina arvasin, et liiga vara, olin ju ainult 21-aastane, alles kolmandal kursusel. Aga nüüd täna, sellel ajaloolisel päeval oligi tahtmine midagi erakordset teha. Läksime perekonnaseisuametisse ja vaatamata suurele leinapäevale võeti meie avaldus vastu. Ja 21. märtsil olid meil sõrmused sõrmes. Pärast lõunasööki sõitsime rongiga nädalaks pulmareisile Riiga.

Kui jõudsimme abielupaarina Tallinna, oli perroomil meil vastas Lennarti vend Hindrek-Peeter. Tööd alustasin Tallinnas arstina, Lennart läks tööle raadiosse. Elasime üheksa aastat koos: Lennarti vanemad, meie, Hindrek-Peeter, hiljem ka Peetri abikaasa Juta. Oli huvitav ja hea aeg.

Siis valmis meie oma maja Nõmmel. 1959. aastal sündis meie esimene poeg Mart. Teine poeg Kristjan sündis juba uues kodus 1966. aastal.

Lennart oli väga suure töövõimega. Ta armastas töötada öösiti, hoolimata oma tervisest.

tark

[illegible]

[illegible][illegible][illegible][illegible][illegible]

.....

.....

.....

.....

.....

1. Kirjuta puuduv küsisõna. Vasta küsimustele lühidalt.

1. mälestusi sa lugesid?
2. mälestus jäi Reginale elust koos Lennarti ema ja venna perega?
3. olid Regina Meri arusaamad perekonnast?

2. Leia tekstist näiteid, kuidas

- Lennart Meri korraldas oma abielu, nagu TEMA heaks arvas?
- Lennarti ajataju puudumine tekitas probleeme.

3. Loe tekstis tähistatud väljendid. Otsusta, mida saad nende kaudu teada Lennart Meri iseloomu kohta. Kirjuta iseloomustavad sõnad teksti kõrvale. Vajaduse korral kasuta loetelu.

otsusekindel, töökas, järjekindel, väsimatu, isekas, hoolimatu, isepäine, tark, huumorimeelne, vaimukas, teistega arvestav, ajataju puudumine, aeglane, mõtlik, rahulik, seltskondlik, suure kontrollivajadusega

4. Missugused iseloomuomadused aitasid L. Meril olla lugupeetud president? Kasuta oma märkmeid ja kirjuta.

-
-
-
-

5. Arutle, mis jälje on Lennart Meri oma tegevusega ajalukku jätnud. Too näiteid loetu põhjal ja leia lisa internetist.

MEENUTAME ÕPITUT

1. Otsusta, mis lugemispalast on see katkend. Kirjuta pealkiri ja autor.

.....

.....

1 Meie poleks iialgi vabaduse mõtet pähe võtta julgenud, kui tema öösiti külast külla ei oleks rännanud, mehi kokku ajanud ja neile uut vaimu sisse valanud. Kas ta pole sada korda surmahädas olnud, kas ta pole aastate kaupa pidanud rahva tuimusega ja piitsahirmuga võitlema?

.....

.....

2 Seisin otse riidenagi all ja tundsin villase kampsuni lõhna. Väljas tūmisesid isa sammud, virutati kõikaga vastu seina, ähiti ja vannuti võõra häälega. Mu kulmud läksid kortsu, ma ei uskunud, et võõras mees toa taga torusse räägib, aga õudne oli ometi.

.....

.....

3 „Sa ei valeta, tiiger. Sa pole ka suurustanud ega liialdanud oma teadmistega,“ lausus suur graafik. „Aga igaühel on peale nende puude, mis ta tunneb, ka veel unistuste puud, mida teised ei tea.“

.....

.....

4 Perenaine oli meie vastu lahke. Me saime ta käest piima osta ja vahel ka kartuleid. Sain ta käest ükskord isegi kiita, see oli aususe pärast. Temal oli leib kogu aeg laual, aga mina seda ei puutunud, kuigi olin vahel nälgane.

.....

.....

5 Ümbrusest ei hakanud esialgu kõrvu midagi erilist, mis kuidagi oleks andud tunnistust vaenlase lähedusest. Kuuldus ainult seda kahurite kuminat kaugelt ja valju tuule vilistamist ülal kõrges kirikutornis ning meeletut kohinat raagus puudes ja tihedais kuuskedes. Kuid vaenlane pidi olema siin kuskil – ja üsna lähedal.

2. Otsusta ühe lause põhjal, kellest on jutt. Kirjuta nimi ja fotol olev number.

1. Tema loomingu põhiosa moodustavad ajaloolised seiklusjutud ja teda peetakse eesti ajaloolise romaani rajajaks.

....., foto nr

2. Tartu Kommertskooli õpilasena osales ta Eesti vabadussõjas ja kirjutas oma muljete põhjal romaani.

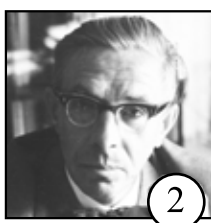
....., foto nr

3. Ta töötas õpetaja ja koolijuhina ning kirjutas noorsoojutte.

....., foto nr

4. Kirjanik oli pärit Muhu saarelt ja ühe jutustuse ainetel valmis populaarne komöödiafilm „Siin me oleme!“.

....., foto nr

3. Kes on raamatu autor? Kirjuta pealkirja ette vastav number.

1 Albert Kivikas „Teraspoiss“

2 Eduard Bornhöhe „Seitsmes rahukevad“

3 Viivi Luik „Tasuja“

4 Jüri Parijõgi „Nimed marmortahvlil“

.... „Vürst Gabriel ehk Pirita kloostri viimased päevad“

4. Tõmba maha, mis on loetelus vale.

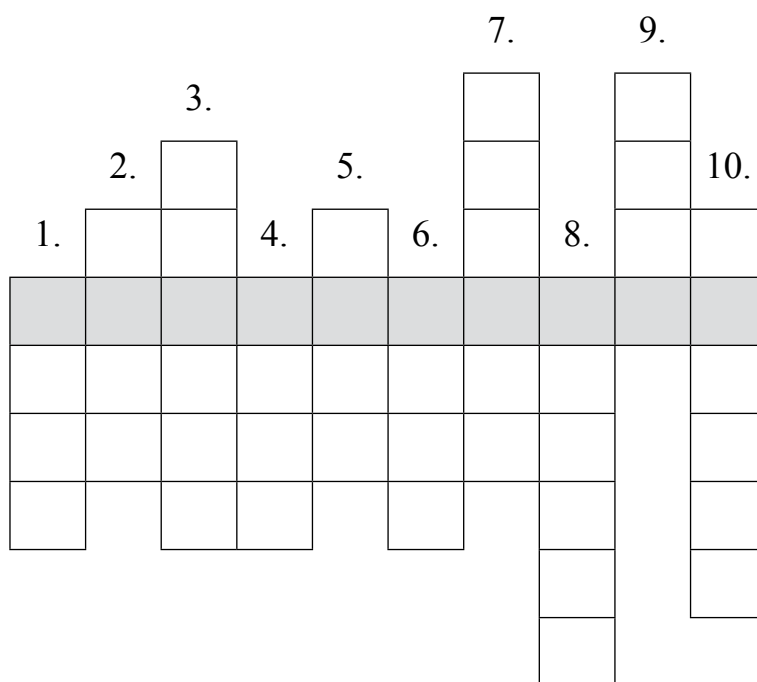
1. Albert Kivikase romaanis „Nimed marmortahvil“ võitlevad Eesti vabadussõjas Tartu
 - kommertskooli õpilased
 - üliõpilased
 - vabatahtlike pataljoni noored
2. Eesti vabadussõjas ei osalenud
 - Albert Kivikas
 - Lennart Meri
 - Eduard Wiiralt
3. Eesti Vabariigi Riigikogu kuulutas 27. juunil 1922. aastal sini-must-valge
 - rahvuslipuks
 - riigilipuks
 - trikolooriks
4. Igatsusest oma kodu ja väikese õe järele kirjutas
 - Viivi Luik
 - Tõnis Mägi
 - Juhan Smuul
5. Lugemistekst „Maipühad 1962: sinimustvalge lipp täitevkomitee katusel“ on
 - ajalehe-artikkel
 - ajalooline jutustus
 - seiklusjutt

5. Kasuta tööraamatu sisukorda ja kirjuta, mis leheküljelt algab

1) katkend jutustusest „Tasuja“.	lk
2) Juhan Smuuli luuletus „Mu noorim õde“.	lk
3) ajaleheartikkel erivajadusega noorsportlasest.	lk
4) Regina Meri mälestused oma abikaasast.	lk
5) lugu tuntud kunstnikust Eduard Wiiraltist.	lk

6. Lahenda ristsõna.

1. Tõnis Mägi laulu pealkiri. 2. Lugesispala „Õnnetus jõel“ peategelane. 3. Tasuja pärisnimi. 4. Üks eesti rahvusvärvidest. 5. Eesti president 1992–2001. 6. Üks riigi sümbolitest. 7. 1343. aastal toimus ... ülestõus. 8. Linn Prantsusmaal, kus elas ja õppis E. Wiiralt. 9. Tütarlapse nimi, kes küüditati koos emaga Siberisse. 10. E. Bornhöhe tuntuim ajalooline jutustus.

Vasakult paremale: „.....“, Eduard Wiiralti puugravüür, mille Prantsuse riik ostis oma rahvusraamatukogu tarbeks.

Kuulamisülesanded

- 1 Junkur Georg ja mõisasulane Gabriel. Katkend E. Bornhöhe ajaloolisest jutustusest „Vürst Gabriel ehk Pirita kloostri viimased päevad“.

„Teie jääte junkur Georgiks, kuni Tallinna jõuame, ja mina olen niikaua teie alandlik sulane Gabriel. Kui teel kellegagi kokku juhtume, kellel väge ja võimust küll on, et meid nime nimetamisele sundida, siis olete teie junkur Georg von Mönnikhusen ja mina – mõisa sulane Gabriel, keda junkrule kannupoisiks kaasa antud. Satume aga kogemata röövlitega kimpu, siis olen mina vaene, aga aus talumees ja teie minu noorem vend Jüts, kellele ma saksa riided selga olen varastanud. See oleks imeasi, kui kaks meiesugust tublit meest maailmast läbi ei pääseks. Mina oskan mõõgaga pisut ümber käia, teile jääb püstol enese kaitsmiseks. Loodan, et teie pauku ei karda?“

E. Bornhöhe „Teosed. Ajaloolised jutustused“. Tallinn, Eesti Riiklik Kirjastus 1964, lk 213

- 2 Õnnetus jõel. Kooliaasta lõpuaktusele tulid külalised linnavalitsusest. Koolijuhataja kutsus Jaani saali ette ja palus istuda teiste ette paigutatud toolile. Siis mängis orkester, sedapuhku ilma Jaanita, ja juhtaja pidas koolilõpetajatele mõeldud kõne. Nüüd tõusis linnapea püsti ja pöördus Jaani poole. Ta kõneles Jaani meelest juba ammu seest juhtumist Emajõel. Linnapea nimetas Jaani elupäästjaks. Ta kutsus Jaani laua ette ja kinnitas talle rinda Punase Risti elupäästmise märgi. Jaani juurde tuli ka võõras härra, kes oli linnapea kõrval istunud. Mees surus ta kätt ja tänas tütre elu päästmise ees. Siis pistis ta Jaani pihku ümbriku, milles oli 50 krooni.

Pärast aktust kutsuti Jaan kantseleisse, kus ootas teda aednik Raadi. Mees tahtis teada, kas ta saaks poissi veel kuidagi aidata. Jaan mõtles veidi. Ta küsis, kas aiandis leiduks talle suvevaheajaks tööd. Aednik oli nõus poisile tööd pakkuma ja kutsus ta järgmiseks päevaks aiandisse.

kohandatud J. Parijõe raamatust „Jutte“. Tallinn, Eesti Raamat 1982, lk 324–328

- 3 „Mälestusi isast“ (katkend), Juhan Smuul

Ja mäletan – kord õhtul ta ei tulnud.

Torm. Laine laksus päris õue all.

Toit seisis pliidil, aga sööjaid polnud.

Ränk mure näris juba sügaval.

Need neli päeva ... Meeleheites pilgud.

Ja ema rannas ... kõik need neli ööd.

Just suigud lapseunne, kohe virgud.
Tuul pimeduses ulub, laine lööb ...
Mind rannas leidis juba varavalge –
kõhn, sasipäine, väike mures põnn.
Nii vastu külma kivi panin palge
ja isa ootasid – kas surm või õnn.
Ta viimaks hilisõhtul tuli siiski,
surmväsinud ja unetusest morn.
Veel näol ja rõivail soolaseid veepiisku,
kui juba magas. Väljas nuttis torm ...
Sel ööl ma tihti tõusin tasahilju
ja paljajalu läksin üle toa
ta juurde, – kuni ergu valguskillu
koit aknasse lõi nagu elulooa.

„Päev laulab“. Tähtpäevahuulet koolile ja kodule. Tallinn, Perioodika 1996, lk 116–119.

4 Öhtul. Katkend Silvia Rannamaa jutustusest „Kadri“

See juhtus alles möödunud aastal. Mul oli kõik õpitud ja ma hakkasin südamerahuga lugema „Onu Tomi onnikest“, kui vanaema käsutas mind jälle magama. Mul oli aga just hirmus põneva koha pealt pooleli ja ma palusin teda ilusasti, et ta lubaks ainult selle lehekülje lõpetada.

Muidugi unustasin ma põnevusega, et ma ainult ühe lehekülje jaoks luba kauplesin, ja lugesin edasi. Korraga käis lüliti klõps ja tuli oligi kustunud. Ei aidanud midagi, mul tuli pimedas lahti riietuda ja voodisse kobida. Olin vanaema peale kangesti pahane ja magama ei saanud ka kuidagi jääda. Hirmsasti tahtsin teada, mis onu Tomist edasi saab. Ootasin, kuni vanaema norskama hakkas. Siis hiilisin ime-ette-vaatlikult vanaema selja tagant põrandale ja haarasin käsikaudu kobades raamatu. Riiulilt leidsin ühe küünlajupi. Läksin pliidi ette, süütasin küünla ja pugessin sellega ning raamatuga peadpidi ahjuauku. Seal jätkasin käpuli maas lugemist.

Süvenesin lugemisse nii, et unustasin täiesti maailma enda ümber. Kuigi kaua ma aga sellises unustuses olla ei saanud, sest seesama maailm tuletas ennast mulle äkki ja ootamatult tugeva sähvakuga meelde just sellelt mu ihu poolelt, mis mul ahjuaugust upakil väljas oli.

S. Rannamaa „Kadri. Kasuema“. Tallinn, Eesti Raamat 1970, lk 17–18

5 Tartu teatrit ehtis sinimustvalge lipp. Kui Vanemuise direktor 24. veebruari hommikul teatrisse tööle jalutas, märkas ta umbes poole kaheksa paiku teatri katusel keset lavatorni püstitõmmatud kolmevärvilist lippu. Kui ta oma kabinetti jõudis, helises telefon. Helistati julgeolekumajast ja nõuti asja kohta aru.

Direktor läks koos ühe teatri tuletõrjajaga üles, tegi katuseukse lahti ja nägi, et seestpoolt mineku jälgi ei olnud. Käepärastest materjalidest tehtud lipp oli lihtsa puidust varda otsas. Katusele viija oli läinud üles ilmselt välisseinte redeleid mööda. Direktor pidi lavatorni kõige kõrgema osa keskelt ise lipu maha võtma. Julgeoleku mehed ütlesid, et neil ei ole ronijaid. Nad passisid all seni, kuni direktor oli lipu maha võtnud ja võtsid selle enda valdusesse. Pahandust teatrile sellest siiski ei tulnud.

lühendatult ajalehest Postimees (23.02.2017)

6 Võti. Ungari muinasjutt.

Seitsme kuningriigi ja suure ilmamere taga elas kord vaene mees. Tal oli üksainus poeg, kaks härja ja lapike põldu.

„Mu poeg,“ ütles kord vaene mees, „võtame härjad ja künname oma põllulapikese üles.“

Nad läksidki põllule kündma. Äkki hüüdis poiss: „Isa, ma leidsin võtme!“

„Etskae,“ lausus vaene mees, „kuid see on ju ainult võti. Aga oleks parem, kui leiaksid selle juurde ka laeka ja see oleks kulda ning hõbedat täis.“

„Oleks hea küll,“ ütles ka poeg.

Nad kündsid edasi. Kündsid-kündsid, kuni jälle hüüdis poiss: „Leidsin ka laeka!“

„Vaata aga vaata,“ imestas vaene mees. „Noh poeg, proovime, kas võti sellele lukule ka sobib.“

Proovisidki kohe järele. Võti sobis täpselt. Keerasid võtmega laeka lahti, tõstsid ettevaatlikult kaane üles ja uurisid, kes sees on ikka kulda ja hõbedat.

Noh, aga mis te arvate, mis seal oli?

Üks tibatilluke, lühikese sabajupiga hiireke!

„Ungari muinasjutte“. Ungari keelest tõlkinud E. Asu-Õunas. Tallinn, Eesti Raamat 1985, lk 37–38

Soovitusi töötamiseks 9.klassi „Lugemik-tööraamatuga“

Lugemik-tööraamat on koostatud põhikooli riikliku õppekava lihtsustatud õppetaseme järgi töötamiseks 9. klassis ja jaguneb kahte ossa. Tööraamatu juurde kuulub ka eraldi väljaanne – „Tarbetekstid“ –, mida saab kasutada loetud pala ja seatud õpieesmärkide kohaselt. See osa on pühendatud enamlevinud tarbetekstide mõistmise ja koostamisoskuse kujundamisele ja peaks sisult olema seotud loetud tekstidega (nt avalduse koostamine tegelase nimel, seletuskirja kirjutamine kirjeldatud sündmuse põhjal vms).

Tekstid on tööraamatutesse valitud nii, et esindatud oleksid võimalikult erinevad žanrid.

Võib tunduda, et tekste on palju. Rõhutame, et materjal ei olegi mõeldud kaanest kaaneni läbi töötamiseks, vaid sellest võib õpetaja teha valiku. Tööraamatu autorid ei sea piiranguid ja pigem soovivad laste oskuste taset, huvisid ja õpetaja enda eelistusi arvestades tekste juurde otsida. Eeldame, et õpetaja annab õpilastele lugemiseks ka **kodukohta puudutavaid tekste ja päevasündmusi kajastavat materjali**. Sama kehtib tööülesannete kohta. Tekstid annavad palju laiemat võimalust harjutuste sooritamiseks, kui tööraamatus esitatud. Iga pala lõpus on võimalik vastata erilaadsetele küsimustele, kujundada oskust ise küsimusi esitada, suunata teksti pealkirja põhjal sisu oletama ja hiljem oma oletusi kontrollima. Õpetajal tuleks jälgida **lihtsustatud õppekava eesti keele ainekava** (vt file:///C:/Users/kplado/Downloads/11374%2520eesti%2520keele%2520ainekava(1).pdf) ja ehitada tund tekstidele toetudes üles nii, et oodatavad õpitulemused oleksid saavutatavad.

Kindlasti tuleks ära kasutada tööraamatusse uudse võttena lülitatud **kuulamisülesanded**, mis peaksid arendama õpilaste suulise kõne taju. Kui võimalik, anda lastele kuulamiseks tekste professionaalsete näitlejate esituses. Kuulamise põhjal saab sooritada palju enam ülesandeid, kui tööraamatus näidatud. Interneti kasutamist saab suunata mitmesugustel eesmärkidel. Näiteks ei ole tööraamatus varasematest õpikutest tuttavat sõnaseletuste peatükki. Lapsi tuleb juhtida sõnade selgitusi otsima sobivatelt lehekülgedelt (nt www.eki.ee). Võimalik, et vajalikuks osutub ka täiendavate kirjandusmõistete selgitamine, mille kohta materjal tööraamatus puudub.

Väga vajalik oskus, mida lihtsustatud õppe õpilastel põhikooli viimastes. klassides kujundada tuleb, on **konspekterimine**. Juba teksti lugemise käigus tuleks õpetaja suunamisel teha märkmeid teksti servale. Tööraamatu formaat seda võimaldab ja see tuleb ära kasutada. Märkmeid tuleb hiljem kasutada teiste tööülesannete sooritamiseks.

Kõnearendustöö üks valdkond on jutustamisoskuse kujundamine. Tööraamatus on mõningaid võtteid **sidusa teksti loome** abistamiseks, kuid neist kindlasti ei piisa. Kuna vaja on õppida jutustama detailselt, kokkuvõtlikult, midagi valides, siis on õpetajal kohustus pakkuda tuge just valitud jutustamise jaoks. Jutustamise kirjalikuks vormistamiseks tööraamatutes ruumi eraldatud pole, neid ülesandeid saab õpetaja lastele oma äranägemise järgi anda ja lapsed võivad jutustusi kirjutada vihikusse. Jälgida tuleks vaid seda, et lapsed ei peaks jutustama tekste, kus on palju dialoogi, sest need tekstid ei ole jutustatavad tekstid.

Viited kasutatud allikatele

- Arm, Mare** 2002. Lapsena Siberisse. Tartu: M. Arm.
- Bornhöhe, Eduard** 1999. Tasuja. Jutustus Eesti vanast ajast. Tallinn: Mixi Kirjastus, 76–102.
- Ernits, Marje** 2015. Üks inimelu. Tallinn: Eesti Raamat, 152–156.
- Grabbi, Hellar.** Nimed marmortahvlil: raamat ja film. Estonian World Review (10.10.2003).
- Jüriöö ülestõus. Wikipedia [www] https://et.wikipedia.org/wiki/Jüriöö_ülestõus (24.07.2017).
- Kivikas, Albert** 1991. Nimed marmortahvlil. Tallinn: Eesti Raamat, 172–176, 336–340.
- Kärner, Jaan** 1970. Meie jõud. – Rahutu mõte. Eesti luule valimik keskkoolile. Koost N. Remmel. Tallinn: Eesti Raamat, 141–142.
- Lipulugu. – Eesti Üliõpilaste Selts [www] <http://www.eys.ee/lipulugu.htm> (24.07.2017).
- Luik, Viivi** 1985. Seitsmes rahukevad. Tallinn: Eesti Raamat, 46–49, 58–59, 117, 76–80.
- Lõhmus, Alo.** Maipühad 1962: sinimustvalge lipp täitevkomitee katusel. Postimees (24.07.2017).
- Lühielulood, raamatute ülevaated. Google [www] <https://www.google.ee> ja Vikipeedia [www] <https://et.wikipedia.org/>.
- Meri, Regina.** Sest mõte ühisest teekonnast ei kao. Postimees (28.03.2009).
- Nahkur, Anne, Maie Sökk** 2003. Sõna lugu. Kirjanduse õpik, 9. klass. Tallinn: Koolibri, 298–300.
- Ots, Loone.** 2016. Lugusid kuulsatest eestlastest. Tallinn: Menu, 173–182.
- Parijõgi, Jüri** 1982. Jutte. Tallinn: Eesti Raamat, 319–323.
- Promet, Lilli** 1964. Lamav tiiger. Tallinn: Eesti Riiklik Kirjastus 1964, 199–202.
- Pukk, Leili** 2012. Kaugete aegade lood. Ajalooõpik VII klassile. SA Innove, Studium, 103–104.
- Rõuk, Andrus** 1981. Silmades taevas ja meri. Looming nr 9, 1311.
- Smuul, Juhan.** Mu noorim õde. – Hennoste, Märt 2003. Kirjanduse õpik 9. klassile. Tallinn: Avita, 156.
- Tilk, Kristiina.** Erivajadus ei tee kedagi teistest halvemaks. Õhtuleht (11.01.2017).

Viiteid lisamaterjalidele

Reinart, Heili. Vabadussõja amatsoon Anna Vares Kukk. Postimees (14.02.2017).

Mägi, Tõnis. Koit. – Laulusõnad.ee [www] http://www.laulud.ee/laul/koit_tonis_magi-574.aspx (25.07.2017).

Mägi, Tõnis. Koit (laul koos ajalooliste kaadritega). – YouTube [www] <https://www.youtube.com/watch?v=i-6tLn6hQ7Q> (25.07.2017).

Mägi, Tõnis. Koit (esitus 2014. a laulupeol). – YouTube [www] <https://www.youtube.com/watch?v=BTS4JvKXvMI> (25.07.2017).

Mägi, Tõnis. Koit (sõnad, mida seinal näidata). – [www] <https://www.youtube.com/watch?v=GhGayxqQaHw> (25.07.2017).

Eesti lipp. YouTube [www] https://www.youtube.com/watch?v=RLW_HMmJ8h4 (24.07.2017).

Viited fotodele

lk 6	Puffet Invest OÜ
lk 25	Eesti Filmi Instituut
lk 26	Puffet Invest OÜ
lk 31	Taska Film, fotograaf Märten Kross
lk 34	Taska Film, fotograaf Märten Kross
lk 38	Puffet Invest OÜ
lk 39	Puffet Invest OÜ
lk 47	Eesti Invaspordi Liit
lk 50	Memento kogu www.okupatsioon.ee
lk 57	Eesti Rahva Muuseum
lk 66	Puffet Invest OÜ
lk 69	Puffet Invest OÜ
lk 71	Puffet Invest OÜ
lk 72	Puffet Invest OÜ
lk 75	Puffet Invest OÜ
lk 78	Kroonika, fotograaf Ardo Kaljuvee
lk 90	Eesti Kunstimuuseum
lk 91	Eesti Kunstimuuseum
lk 94	Eesti Kunstimuuseum
lk 95	Presidendi Kantselei
lk 104	Muhu Muuseum, A. Kivikas. Foto. Underi ja Tuglase Kirjanduskeskus, F. Tuglase fotokogu, UTKK F 43/A11, http://kreutzwald.kirmus.ee

